

शिक्षक

www.teacher.org.np

मूल्य रु ४०/-

चैत २०६७

विशेष सामग्री
कक्षामा मोबाइल!

पृ. १८-३०

नानीहरूका
लागि

‘मौरीको
रानो जस्तै’

झापाको सुरुङ्गास्थित
चम्पा फ्लावर्स स्कूलका शिक्षक
रामकुमार तामाङ ।

शिक्षक मा विज्ञापन गर्नुहोस् !

तर शिक्षक मा किन विज्ञापन गर्ने ?

- **शिक्षक** मुलुकको स्कूल शिक्षामा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउन प्रतिबद्ध राष्ट्रियस्तरको एक मात्र पत्रिका हो ।
- **शिक्षक** पचहतरै जिल्लाका १५०० भन्दा बढी पसलमा उपलब्ध हुन्छ ।
- **शिक्षक** हेरिने पत्रिका होइन, पढिने पत्रिका हो । ज्ञान, विचार र बुद्धिको व्यवसाय गर्ने समाजका अगुवाहरू यसका लक्षित पाठक हुन् ।
- **शिक्षक** को हरेक अंक शहर-बजार र दुर्गम गाउँका दशौं हजार स्कूलका एक लाखभन्दा बढी शिक्षकले एकसाथ पढ्छन् र पढिसकेपछि सुरक्षित संकलनमा राख्छन् ।
- **शिक्षक** सार्वजनिक-शिक्षा सुधारमा योगदान गर्न इच्छुकहरूद्वारा सञ्चालित सहकारी संस्थाबाट प्रकाशित हुने पत्रिका हो । मुनाफा कमाउने कुरा यसको लक्ष्यभित्रै पर्दैन ।
- **शिक्षक** सकारात्मक उद्देश्यद्वारा अभिप्रेरित प्रकाशन भएकाले यसले हरेक व्यक्तिको मर्यादाको सम्मान गर्छ । कसैको निन्दा र चरित्र हरण गर्ने सामग्रीलाई यसले सधैं त्याज्य ठान्छ ।
- **शिक्षक** ले विद्यार्थी, शिक्षक र विद्यालयको पवित्र उद्देश्य र चरित्रको सम्मान गर्छ । त्यसैले चुरोट, रक्सी जस्ता पदार्थको विज्ञापन स्वीकार गर्दैन ।

शिक्षक
मासिक

ज्ञान-विज्ञान सहकारी संस्था लिमिटेड, (शिक्षक मासिक)
मचागा: (मच्छिन्द्रमार्ग), जावलाखेल, ललितपुर
फोन: ५५४३२५२, ५५४८१४२, मोवाइल: ९७४९०६७८०४

ज्ञानविज्ञान शैक्षिक सहकारी
संस्था लिमिटेडका लागि
अध्यक्ष दीपक थापा द्वारा
प्रकाशित

सम्पादक
राजेन्द्र दाहाल

सल्लाहकार सम्पादक
केदार शर्मा

सहायक सम्पादक
सुदर्शन घिमिरे

वरिष्ठ संवाददाता
बाबुराम विश्वकर्मा

संवाददाता
प्रमोद आयाम

ले-आउट
विपेन्द्र घिमिरे

कार्यालय
ज्ञान विज्ञान सहकारी
संस्था लिमिटेड
(शिक्षक मासिक)
मचागा:
(मच्छिन्द्रमार्ग), जावलाखेल,
ललितपुर, पो.ब.नं. ३९१,
ललितपुर, फोन: सम्पादकीय-
५५४३२५२, व्यापार/विज्ञापन-
५५४८९४२
ग्राहक गुनासो (उपत्यका
मात्र)- ४२६५६८६,
फ्याक्स: ५५४९९९६
इमेल: mail@teacher.org.np.
वेब: www.teacher.org.np,
मुद्रण: जगदम्बा प्रेस,
हात्तीवन, ललितपुर

जिप्रका लपु दनं ५३/०६५/०६६

कक्षामा मोबाइल: के उपयोग, के दुरुपयोग !

विशेष सामग्री
पृष्ठ १८-३०

प्रकृतिका विस्मय !

डा. तीर्थबहादुर श्रेष्ठ
पृष्ठ ८६-८८

गतिविधि

१५-१७

एसएलसीमा चिटिड रोकिएला ? ■ किताबखानामै
थन्किए सितरोल ■ 'एकल युनियन चाहियो' ■ कक्षा
११ र १२ खारेजीको माग ■ शिक्षक 'क' वर्गमा

अन्य सामग्री

कक्षामा विविधता: अवसर र चुनौती	-३२
गुरु मैनाली	
संघीय नेपाललाई सोचान्तरणको शिक्षा	-३६
डा. विद्यानाथ कोइराला	
उमाशिको गन्तव्य र चुनौती	-४०
डा. विनयकुमार कुशियैत	
प्रेरक गुरु, मिहिनेती चेलो	-४४
निजी विद्यालयका समस्या	-५०
होमकुमार थापा	
तीन-दुई बत्तीस हैन, तीनदश-दुई बत्तीस !	-५२
बालकुमार जमरकडैल	

स्तम्भ

विषय-सन्दर्भ २, हेराइ र बुझाइ ३, प्रतिक्रिया र सुझाव ४, मनका कुरा १२, जिज्ञासा र जवाफ ५६, फुर्सद ५८,
रोचक प्रसंग ६४

शिक्षकको ग्राहक बन्दा आधिकारिक व्यक्तिबाट मात्र बन्नुहोस् । पत्रिका प्राप्त
नभएमा फोन नं. ९७२९५८००४८ मा तत्काल जानकारी गराउनुहोला ।

मोबाइल फ्याँक्न सकिदैन त यससँगै बाँच्न सिकौं

आम रूपमा महँगी बढेको अनुभव हामी सबैले गरेका छौं तर सूचनाप्रविधि दिनहुँ सस्तो हुँदै गइरहेको छ। करिब १५ वर्षअघि रु.७० हजारभन्दा बढी पर्ने कम्प्युटरभन्दा सरदरमा ५० गुणा बढी क्षमता भएको कम्प्युटर अहिले रु.३० हजारमा पाइन्छ। त्यसवेला र अहिलेको बजारभाउको तुलना गर्ने हो भने त सूचनाप्रविधि अझ धेरै सस्तो भएको थाहा हुन्छ। एउटा उदाहरण, सुनको भाउ तोलाको करिब १० हजार हुँदाको रु.७० हजार र अहिले रु.४० हजार पुग्दाको रु.३० हजारमा क्रय-शक्तिका हिसाबले पनि धेरै गुणाको अन्तर छ।

यही कुरा मोबाइल फोनका हकमा पनि लागू हुन्छ। सामान (हार्डवेयर) को मोल घटेको छ, क्षमता बढेको छ। सफ्टवेयरमा अकल्पनीय विकास भएको छ र दूरसञ्चार सेवा कहिल्यै नचिताइएको दरमा सस्तो भएको छ। सस्तो भएकाले यो व्यापक भएको छ र व्यापक भएकाले उद्यमीहरूले अझ मोल घटाएर उपकरण र सेवा बेच्न सकेका छन्। यो क्रम अझ अघि बढिरहेको छ। पहिले ठूलाठालु र पुगिसरी आएकाहरूले चलाउने भन्ने मानिएको मोबाइल अहिले आम नेपालीका हातहातमा पुगेको छ। मोबाइल फोनबाट धेरै काम भएको छ। केही नकाम पनि भएका होलान् तर तिनको अनुपात धेरै कम छ।

यो प्रगति विज्ञान र बजारको साक्षा उपहार हो। लोकतन्त्रले दिएको अभिव्यक्ति र सूचनाको हक तथा उदार अर्थतन्त्रले दिएको उद्योगधन्दा चलाउने छूटका कारण सूचनाप्रविधिका क्षेत्रमा हामी संसारसित कदम मिलाउन सक्ने भएका हौं। अहिलेको संसारमा सूचनाप्रविधिलाई नियन्त्रण गर्न कसैले सक्दैन भन्ने विश्वासकै कारण शान्तिसुरक्षाको स्थिति बलियो नहुँदा नहुँदै पनि लगानीकर्ताहरू नेपालमा समेत आकर्षित भएका हुन्। यो क्रम जारी छ। आउने पाँच वा दश वर्षमा सूचनाप्रविधिका क्षेत्रमा संसार कहाँ हुनेछ भन्ने कुरा कसैले पनि अनुमान गर्न नसक्ने गरी प्रगति भइरहेको छ।

अबको चुनौती भनेको यो आधुनिकताको वरदानलाई कसरी अझ सार्थक र उत्पादक बनाउने भन्ने हो। बजारको काम आकर्षक सामान र सेवा बेचेर नाफा गर्नु मात्र हो। बजारले आदर्शवादी काम-कुरा गर्दैन। यस्ता कुरामा ध्यान दिनुपर्ने राज्यका निकायहरूले हो, तर हामीकहाँ अहिलेको राज्य व्यवस्थाबाट त्यस्ता कुराको अपेक्षा गर्नु अर्को मृगमरीचिका तुल्य हुन्छ। त्यसो भए बालबालिकाका समेत हातहातमा पुगेको मोबाइल फोनलाई सार्थक काममा प्रयोग गर्न सिकाउने

र गलत काममा प्रयोग हुन नदिने कसले त? भोलि समाज हाँक्ने नागरिकहरूलाई प्रविधिको सार्थक प्रयोगका बारेमा सचेत गराउने कसरी त? हामीले शिक्षक मासिकको यो अड्डा यसै विषयमा केन्द्रित गरेका छौं।

छापाका उम्दा शिक्षक रामकुमार तामाङ भन्छन्, “देशलाई जिम्मेवार, राष्ट्रप्रेमी, कर्तव्यनिष्ठ र चरित्रवान जनशक्ति चाहिएको छ, अलछे र अराजकको जमात होइन। हामी शिक्षकहरू मात्रै आफ्नो कर्मप्रति इमानदार भई बालबालिकालाई गुणस्तरीय र नैतिक शिक्षा दिन तम्सिने हो भने देशलाई अहिलेको जर्जर अवस्थाबाट मुक्त गर्न सकिन्छ।” शिक्षक मासिक पनि नेपालमा सबैभन्दा बढी विश्वास शिक्षकहरूलाई नै गर्छ त्यही विश्वासबाट नै यस पत्रिकाको जन्म भएको हो। शिक्षा, जनस्वास्थ्य, सामाजिक सद्भाव मात्र नभई ग्रामीण जीवनमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउनसक्ने धेरै महत्त्वपूर्ण कुरा उठ्दा हामी भन्ने गर्छौं, “शिक्षकहरूले चाहेमा यो काम हुनसक्छ।” हामीलाई लाग्छ, शिक्षकहरूले भित्रदेखि नै चाहने हो भने यो मुलुकमा धेरै कुरा हुनसक्छ। मोबाइल फोन पनि त्यस्तै विषय हो, जसको सदुपयोगका लागि कसैबाट पहल हुनसक्छ भने त्यो शिक्षक समुदाय नै हो।

हुन त मोबाइल फोनलाई फुर्ती र शानको वस्तु ठान्ने र अनावश्यक तथा अनुचित सञ्चारमा प्रयोग गर्नेहरूका कारण यसप्रति हाम्रो समाजमा एउटा नकारात्मक भावनाको विकास पनि भएको छ। तर हामीले विचार गर्नु पर्ने कुरा के हो भने मुलुकले अबौं रूपैयाँ खर्चेर भित्र्याएको मोबाइल फोन विश्वमै अहिलेसम्मको सबभन्दा लोकप्रिय प्रविधि र उपकरण पनि हो। हामी नकारात्मक हुँदैमा यसको प्रयोगमा कमी आउने छैन। मूल प्रश्न यसलाई सदुपयोग गरेर यसबाट ज्ञान, अर्थ र ऊर्जा पैदा गर्ने कि यसबाट भाग्ने भन्ने हो। अहिलेसम्म यो प्रविधिको सार्थक र लाभप्रद प्रयोगका बारेमा सोचिएन; तर अब सोचन थालौं।

यस अड्डामा समाविष्ट सामग्रीहरूको आशय नेपालमा ‘मोबाइल लर्निङ’ आइसक्यो, हामीले पनि मोबाइलबाट शिक्षा दिन थाल्नुपर्छ भन्ने होइन। हाम्रो यो प्रयास यो अति लोकप्रिय प्रविधिका शैक्षिक पक्ष र सम्भावनाहरूका बारेमा नेपालको बौद्धिक बगैँचाका माली, तपाईं शिक्षकहरूलाई केही जानकारी दिने मात्र हो। शिक्षकले विद्यार्थीलाई ‘खबरदार, मोबाइल नल्याऊ’ मात्र नभनेर यसका बारेमा कक्षामा नै कुरा गर्ने बानीको विकास होस् भन्ने नै हाम्रो मूल अभीष्ट हो।

प्राथमिकता के हो ?

एकदिन केही गृहस्थहरूले एकजना महात्मासँग 'जीवनमा सबभन्दा ठूलो प्राथमिकता केलाई दिने' भन्ने प्रश्न गरे। महात्माले भने 'सबभन्दा ठूला कुरालाई पहिलो प्राथमिकता दिने, अलि सानालाई दोस्रो र यसैगरी सबैभन्दा सानालाई सबभन्दा पछि राख्ने।'

गृहस्थहरू अल्मलिए के ठूला हुन् र के साना हुन् भन्ने बारेमा र त्यसैका बारेमा फेरि प्रश्न गरे। महात्माले उनीहरूलाई एउटा भाँडामा केही ढुङ्गा हालेर देखाएर भने, "यो भरिएको छ?"

"भरिएको छ" उनीहरूले जवाफ दिए। महात्माले भने, "यी तिमीहरूका परिवार, दाम्पत्य जीवन, बालबच्चा, स्वास्थ्य र कीर्तिका प्रतीक हुन्।"

त्यसपछि महात्माले त्यो भाँडोमा ढुङ्गाके केही गिट्टी/गट्टा हाले। ढुङ्गाका बीचबीचमा गिट्टी छिर्न ठाउँ थियो, निकै गिट्टी अटे। महात्माले फेरि प्रश्न गरे, "यो भरिएको छ?"

"भरिएको छ" उनीहरूले फेरि जवाफ दिए। महात्माले गिट्टीलाई जागिर, घर, जग्गा-जमिन, पद प्रतिष्ठा आदिका प्रतीक भनेर अर्थ्याए।

त्यसपछि उनले भाँडामा बालुवा हाले। रोडा/ढुङ्गाको च्यापच्यापमा निकै बालुवा छिःयो। भाँडो फेरि भरियो।

महात्माले बालुवाललाई लुगाफाटा, मनोरञ्जन, मीठा खानेकुरा जस्ता कुराका प्रतीक भनेर अर्थ्याए।

त्यसपछि उनले त्यहाँ भेला भएका गृहस्थहरूलाई सोधे, मैले पहिले नै भाँडामा बालुवा हालेको भए के हुनेथियो ?

उत्तर स्पष्टै थियो, बालुवा बाहेक अरु केही पनि अट्ने थिएन।

प्राथमिकता छुट्याएर मिलाउन जान्यो भने जीवन पूर्ण हुन्छ नत्र एकरस मात्र होइन, निरर्थक पनि हुन्छ भन्ने महात्माको भनाइ सबैका लागि उपयोगी भयो।

<http://academictips.org/blogs/moral-tale-the-important-things-in-life/> बाट स्वतन्त्र अनुवाद

Giving you a whole new perspective in school and children entertainment activities.

Happy Kids

"Happy Kids" - A brand that provides you the ultimate children's play equipments you're looking for

Please visit us for schemes & offers

APLUS Business Link Pvt. Ltd.

GPO Box : 282, Shanti Basti, Naya Bato,
Ring Road, Lalitpur, Nepal
Tel : +977-1-5539352, 5550465, Fax : +977-1-5523997
www.aplusbusinesslink.com

Authorised Distributor
BANGLAND The Children Store, Pokhara, Tel : 061-540563

बहुकक्षाको राम्रो अभ्यास

'बहुकक्षा र बहुस्तर शिक्षण' (शिक्षक, फागुन, २०६७) सम्बन्धी ठाकुरप्रसाद पौडेलको अनुभव रोचक छ। विद्यार्थीलाई मानसिक बोझ नपारी मनोरञ्जनात्मक शैलीमा पढाउने पद्धति मलाई अति नै मन पऱ्यो। यस्तो शिक्षण विधि निजी तथा सामुदायिक दुवै स्कूलमा भइदिए राम्रो हुन्थ्यो।

इन्दिरा पराजुली
जुगल इङ्लिस स्कूल, कपन-३, काठमाडौं

धेरै राम्रो शिक्षक !

शिक्षक, २०६७ फागुन अङ्क समयमा नै हात पऱ्यो। पत्रपत्रिका विरलै पुग्ने स्थानमा शिक्षक ले राम्रो प्रभाव जमाउन सकेकोमा यसको व्यवस्थापन पक्ष र धेरै सीपमूलक तथा ज्ञानगुनका खुराकहरू राखेर शिक्षक लगायत शिक्षाप्रेमीहरूलाई सही मार्गमा डोऱ्याउन सफल सम्पादकीय टिमलाई धन्यवाद एवं आभार।

साँच्चै शिक्षक ले धेरैको कुरा बोलेको छ, चाहेको कुरा दिएको छ। दूरदराजका शब्दहरू अटाएका छन्। राम्रा कुराहरू, प्रेरणादायी खबरहरू सबै स्थानलाई बराबर महत्त्व दिइएको छ। ऊनै फागुन अङ्कमा त समग्र शिक्षकहरूले चाहेको/खोजेको कुरा 'शिक्षा नियमावलीमा छैटौं संशोधनका मुख्य बुँदाहरू' प्रस्तुत गरेर यसले ठूलो गुन लगाएको छ। यसैगरी बाहिरी आवरणमा नै हाम्रो छिमेकी विद्यालय विष्णु आध्यात्मिक संस्कृत प्रावि, बाह्रविसेका प्रअ ठाकुरप्रसाद पौडेल र उनको टिमले गरेको उल्लेखनीय कार्यको विश्लेषणले अरू विद्यालयलाई पनि पक्कै यस्ता विद्यालयको सिको गरी अनुसरण गर्न रुचि नै जगाउला। जिल्ला-जिल्लामा यस्ता नमुना विद्यालयहरू छन्। स्रोतकेन्द्र स्तरीय बैठकमा प्रअहरू मात्रै जान्छन्।

त्यहाँ भएका गतिविधिहरू प्रायः सबै प्रअले आफ्नै विद्यालयमा समेत प्रस्तुत गर्दैनन्। ऊन् विषयगत शिक्षकको बैठक/छलफल/तालिम त शायदै हुने गरेको छ। जिल्ला शिक्षा, स्रोतकेन्द्रका नै गतिविधि सबै शिक्षकले नपाउने अवस्थामा शिक्षक मासिकले शैक्षिक गतिविधि पस्कनु धेरै नै सराहनीय कुरा हो।

'जिज्ञासा र जवाफ' स्तम्भले त ऊन् धेरैको भावना बोकेको छ। चाहेको कुरा चिन्ती पठाएको भरमा सम्बन्धित निकायबाट जवाफ पाउनु धेरै महत्त्वपूर्ण कुरा हो। सबै अङ्क राम्रोसँग हेर्दा यसले शैक्षिक प्रगतिलाई मात्रै होइन शैक्षिक विकृतिलाई समेत फटारो हान्नुपर्दछ। शिक्षा मन्त्रालयदेखि विद्यालयसम्म भएका गतिविधि यसले अरू बढी समेट्नुपर्दछ। शिक्षकको सेवा सुविधाको जानकारीसहित काम गर्न उत्प्रेरित हुने खालका कुनै पनि कुरा पढेपछि अनुसरण गरी व्यवहारमा लागू हुने खालका सामग्रीहरू अरू बढाउनुपर्दछ। धेरै राम्रो शिक्षक समयानुकूल परिस्कृत भई अरू अति नै राम्रो भएर अगाडि बढोस्! शिक्षक लाई यही शुभकामना।

पृथ्वीजङ्ग पाण्डेय
मङ्गलमाई मावि, पिस्कर-५, सिन्धुपाल्चोक

एउटा उदाहरण

'आफै उदाहरण बनौं' (शिक्षक, २०६७ पुस) भन्ने शीर्षकको लेख पढ्न पाउँदा अत्यन्तै गर्व लागेको छ। यो समाचारले विद्यालय र शिक्षकहरूलाई गतिलो सन्देश र मार्गनिर्देश गरेको छ। साँच्चिकै सराहनीय र उदाहरणीय छ आदर्श शौल उमाविका प्रअ भीम सापकोटा (तस्विर) लगायत अन्य शिक्षक, वि.व्य.स. र सहयोगी हस्तीहरूको भूमिका!

हामी शिक्षकहरू आफ्नो पेशामा कर्तव्यनिष्ठ र अग्रगामी भएर लाग्न सक्थौं भने विद्यार्थीलाई गुणात्मक शिक्षा दिने सवालमा बोर्डिङ स्कूल भन्दा कुनै पनि सरकारी स्कूल पछिपर्ने छैनन्। एउटै योग्यताको शिक्षक बोर्डिङमा र सरकारी स्कूलमा भएको अवस्थामा किन बोर्डिङको

नतिजा राम्रो आउँछ र सरकारीको न्यून आउँछ? अब हामीले सोच्नुपर्छ। यो हाम्रै हेलचक्र्याई र लापरवाहीको उपज हो। यो लेखलाई अनुसरण गरेर आफ्नो विद्यालयलाई पनि परिवर्तन गर्नेतिर लाग्ने हो कि?

ताराबहादुर बस्नेत
नवदुर्गा प्रावि, सल्यान

गद्गद् भएँ

शब्दखेल-२५ को पुरस्कार विजेताको रूपमा मेरो नाम प्रकाशित भएको पाउँदा म खुसीले गद्गद् भएँ। थाहा पाउनेहरू सबैले बधाई दिए। अब एक वर्षसम्म निरन्तर निःशुल्क पत्रिका पढ्न पाइने कुराले म त्यसै फुरफुर भएकी थिएँ। अर्को महिना हुलाक कार्यालयमा मेरो नाममा शिक्षक मासिक आएको छ कि भनी सोध्दा, 'आउन त आ'थ्यो, प्रापकको नाम 'नानुमाया' भएको र त्यो नामको व्यक्ति शिक्षक नभएकाले फिर्ता पठाइदियोँ

भन्ने जवाफ पाएँ। मलाई कर्मचारीहरूको जवाफ सुनेर रिस उठ्यो।

तर माघ महिनाको शिक्षक हात परेको जानकारी गराउँछु।

सानुमैया श्रेष्ठ (जानुका)
भीमेश्वर-१, खुर्कोट, सिन्धुली

धन्यवाद जेपी सर !

कुरा २०६०/६१ सालतिरको हो। गाउँमा कक्षा ८ उत्तीर्ण भएपछि म काठमाडौं आएर ललितपुरस्थित श्री प्रभात मावि त्यागलमा भर्ना भएँ। समय वित्दै जाँदा मेरो फुकाव सबैभन्दा गाह्रो मानिने अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञानतर्फ केन्द्रित हुन थाल्यो। त्यसको कारण सरहरूको पढाउने शैली राम्रो हुनु नै थियो। जसमध्ये विज्ञान पढाउने शिक्षक जेपी सर हुनुहुन्थ्यो। उहाँको वारेमा विद्यार्थी जीवनमा मैले जति बुकेको थिएँ, त्योभन्दा बढी शिक्षक पत्रिकाका विभिन्न अङ्कमाफत बुझ्ने अवसर पाएँ।

जेपी सर प्रायः कहिल्यै विद्यालयमा अनुपस्थित हुनुहुन्नथ्यो । जीवनशैली पनि सरल देखिन्थ्यो । कक्षामा सही समयमा उपस्थित भई एक मिनेट पनि अरूको समय लिनु हुन्नथ्यो । उहाँ कक्षा शुरु गर्दा हँसाएर हामी सबैको ध्यान खिच्नुहुन्थ्यो । उहाँ विद्यार्थीहरूलाई पनि तपाईं भन्नुहुन्थ्यो, जुन सुन्दा हामी अचम्म मान्दथ्यौं । अधिल्लो पाठको पुनःस्मरण गराउनु, दिन बिराएर नोट गराउनु र सकेसम्म प्रयोग गरेर देखाउनु, अनिवार्य होमवर्क चेक गर्नु उहाँको विशेषता नै थियो । उहाँले गराउनुभएको नोटहरू हाल पनि मैले सुरक्षित राखेको छु ।

कक्षा ८ को अन्त्यतिर उहाँले विज्ञान प्रदर्शनी गराउनुभयो । ७-१० कक्षाका विद्यार्थीहरूले समूहगत रूपमा विभिन्न प्रयोग प्रस्तुत गरेका थिए । हाम्रो टिमले चाहिँ सरको सहयोगबाट नमुना प्रोजेक्टर (फिल्म देखाउने) बनाएको थियो । त्यो प्रोजेक्टर प्रदर्शनीको प्रमुख आकर्षण बनेको थियो । अँध्यारो कोठामा हामीले फिल्म देखाउनु त्यो पनि स्थानीय सामग्रीको प्रयोगबाट, हामीलाई अचम्म लागेको थियो । लाग्दथ्यो— हामी त कुनै इन्जिनियर/वैज्ञानिक भन्दा कम छैनौं, यस्तो सिकाउने सरप्रति हामी धेरै आभारी थियौं ।

सबै शिक्षकले यसैगरी सिकाउन सके देशमा बेरोजगारी हुने थिएन भन्ने लाग्छ । मैले जीवनमै सबैभन्दा बढी प्राविधिक तथ्य सिकेको त्यहीवेला भएकाले त्यो प्रोजेक्टर र जेपी सरलाई म कहिल्यै बिर्सन सकिदैनं । शिक्षणको क्रममा उहाँको शैली पछ्याउने प्रयास गरिरहेको छु । धन्यवाद सर !

बालकृष्ण पराजुली
जलदेवी मावि, हगाम-७, सिन्धुपाल्चोक

वैकल्पिकको चिन्ता

शिक्षकका समस्याको समाधान पहिल्याउन १६ पुस २०६५ मा शिक्षा मन्त्रालयका सह-सचिव जनार्दन नेपालको संयोजकत्वमा गठित २३ सदस्यीय कार्यदलले निकै मिहिनेत गरी प्रतिवेदन तयार पारेको थियो । त्यो प्रतिवेदन बनेपछि शिक्षक-सरकारबीच विभिन्न बुँदाहरूमा सहमति पनि भयो । त्यसमा एउटा बुँदा थियो— 'शिक्षक सेवा आयोगबाट लिइएको २०६१/६२ को आन्तरिक प्रतिस्पर्धात्मक (अस्थायी

खोई त हामीलाई पढ्ने समय ?

भालेको डाँकोसँगै आमा कराउँछिन्, "ल ल केटाकेटी हो उठ-उठ धान कुट्नु छ, बिहानलाई सामल छैन ।" केटाकेटी अरु विशेष गरी छोरी आमासँगै उठ्छे; अनि ढिकीमा धान कुट्न आमालाई सघाउन थाल्छे । उज्यालो हुँदा धान कुटी सकिन्छ । त्यसपछि गागो बोकेर छोरी कुवातिर लाग्छे । १०/१५ मिनेटदेखि आधा घण्टाको बाटो पानी ओसार्नु आम स्कूले विद्यार्थीको दिनचर्या हो ।

पानी ल्याएपछि एकैछिन गृहकार्य गर्थ्यो । स्कूल टाढा छ भने त सातै बजे खाना

खाएर हस्याडफस्याड गर्दै १० बजे स्कूल पुग्नुपर्छ । नत्र पढाइ छुट्ने डर ! स्कूलमा ६ घण्टा बिताएपछि घर फर्कियो, आमाले भ्याइछिन् भने भुटेको मकै खान पाइयो होइन भने बासी भात या आँटो खाँदै कि त पानी ओसार्नुपर्छो कि त एक भारी घाँस काट्नु पर्छो । यति गर्दा फमक्क साँफ परिसक्छ अनि फुसद पनि हुन्छ ।

तर त्यसपछि थकित शरीर लिएर दियालो वा भाग्यवश भेटिए टुकीको उज्यालोमा पढ्न बस्यो । अक्षरहरू धमिला हुँदै जान्छन् । शहरिया बालबालिकालाई जस्तो विद्यालयबाट फर्किनासाथ खाजा खाँदै 'होमवर्क' गर्ने फुसद उनीहरूले कहाँ पाउनु ?

आमाले खाना पाकेपछि बोलाउँछिन् । खाना खाई सक्दा-नसक्दै निन्द्रा लाग्न शुरु हुन्छ । अनि पढ्न लेख्न थाती राख्दै ओछ्यानमा पल्टियो भुसुकै निन्द्रामा !

सुदूरपश्चिमका विकट पहाडी गाउँका प्रायः सबै स्कूले विद्यार्थीको जीवनचर्या यस्तै हो । यस्तो व्यस्त दिनचर्या बिताएर भए पनि अक्षर चिन्न स्कूल पुग्न सक्नु नै ठूलो कुरा हो उनीहरूका लागि । अनि

स्कूलको लागि पनि । नत्र विद्यालयहरू विद्यार्थीविहीन हुन के बेर ! त्यसैले यी बालबालिकाको पढाइप्रतिको मोहलाई 'सलाम' गर्न मन लाग्छ ।

ग्रामीण क्षेत्रमा बालबालिकाहरू नै घरको काम थेग्ने खम्बा हुन् भन्दा अत्युक्ति नहोला ! अरू बेला विद्यालय नआउने बालबालिका पनि परीक्षाको बेला भने जसरी पनि आउने गर्दछन् । अन्य विद्यार्थीको छै उनीहरूको पनि परीक्षामा उत्तीर्ण हुने सपना हुन्छ । तर परीक्षामा मात्र सहभागी हुँदैंमा के उनीहरूको भविष्य उज्वल होला त ?

यी सब क्रियाकलाप नजिकबाट नियाल्दा ती स्कूले बालबालिकाको पक्षमा बोल्न अनि लेख्न मन लाग्छ । गृहकार्य नगरेर विद्यालय आएमा सजाय दिँदा आफैँलाई पीडा महसुस हुन्छ । अनि उनीहरूकै पक्षमा सधैं वकालत गर्ने संघ-संस्था र 'सबैका लागि शिक्षा' अनि बालअधिकारका नारा लगाउने सरकारसमक्ष ती बालबालिकाको

आवाज ठूलो-ठूलो स्वरमा पुऱ्याउन अनि सुनाउन मन लाग्छ— 'खोई त तिनलाई पढ्ने समय ?'

यी आवाज सुन्नेले सुनिदिउन् । स्कूले विद्यार्थीको यस्तो दिनचर्या सृजना गराउने गरिवी, बेरोजगारी, राजनीतिक अस्थिरता देशबाट हटेर जाऊन् । उनीहरूको पक्षमा अभिभावक तथा सम्बन्धित निकाय चनाखो बनुन् । 'बालबालिका भविष्यका कर्णधार वर्तमानका आधार' मात्र होइनन् उनीहरूले समयानुकूल उचित गुणस्तरीय शिक्षादीक्षा पाउनु उनीहरूको जन्मसिद्ध अधिकार हो र हुनुपर्छ पनि । त्यो वातावरण सिर्जना गर्ने अनि गराउने जिम्मेवारी तपाईं हामी सबैको हो कि ?

उमा गुरुड

चौडेल निमावि, घाङ्गल, डोटी

गृहकार्य नगरेर विद्यालय आएमा सजाय दिँदा आफैँलाई पीडा महसुस हुन्छ । ठूलो-ठूलो स्वरमा सुनाउन मन लाग्छ— 'खोई त तिनलाई पढ्ने समय ?'

प्रतिक्रिया र सुझाव

शिक्षकहरूको निमित्त मात्र) परीक्षामा वैकल्पिक उम्मेदवारको रूपमा उत्तीर्ण भई हालसम्म शुद्ध रिक्त दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकहरूलाई कानूनमा व्यवस्था गरेर स्थायी नियुक्ति दिने।' यो कुरा जनार्दन कार्यदलको प्रतिवेदनमा स्पष्ट उल्लिखित छ। यसले गर्दा, वैकल्पिक सूचीमा परेका शिक्षकहरूको मन हरियो भएको थियो। तर अहिलेसम्म समस्या ज्यूँका त्यूँ छ। यता शिक्षक सेवा आयोगले विज्ञापन खोल्ने चर्चा छ। तर, त्यसअघि वैकल्पिक सूचीमा परेकाहरूलाई स्थायी नियुक्ति दिएर व्यवस्थापन गरिनुपर्छ। कार्यदल र सञ्चारमाध्यमले त्यसरी महत्त्व दिएर प्रसारित कुराले सार्थक हुन पाएन भने 'वैकल्पिक शिक्षक'हरू खिन्न हुनेछन्।

कमला राजभण्डारी
ग्राँस निमावि, जलेश्वरी, खोटाङ

सरकारी विद्यालयमा पढाइको गुणस्तर सुधार्ने उपाय

नेपालका सरकारी विद्यालयको शैक्षिक स्थिति अत्यन्तै नाजुक छ। शिक्षा क्षेत्रमा नातावाद, कृपावाद तथा राजनीतिक संरक्षणकै कारण शहरी क्षेत्रमा दरबन्दी थप गरेरै भए पनि शिक्षकहरूको सरुवा तथा नयाँ नियुक्ति लिने प्रचलन बढिरहेको पाइन्छ तर विद्यार्थीहरूको चाप निजी क्षेत्रतर्फ बढिरहेको पाइन्छ। ग्रामीण क्षेत्रमा भने सरकारी विद्यालय पढ्ने विद्यार्थीहरू अत्यन्तै कमजोर आय भएका अभिभावकका छोराछोरी हुन्छन्।

सरकारी विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर खस्कनुमा परीक्षामा चोरी हुनु, लामो समयसम्म शिक्षकलाई अस्थायी राखनाले स्वयम् शिक्षकलाई पढाउने प्रण नहुनु, विद्यालयमा योग्य व्यक्ति प्रधानाध्यापक छनोट गर्न नसक्नु, सरकारी निकायबाट समय-समयमा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्न नसक्नु, राजनीतिक हस्तक्षेप, समुदायलाई अधिकारसम्पन्न गरिनु जस्ता कारणहरू मुख्य रहेका छन्।

सुधारका उपाय

- सरकारी विद्यालयमा कम्तीमा प्राथमिक विद्यालयको शिक्षा अङ्ग्रेजी माध्यमबाट सञ्चालन गरिनुपर्दछ।
- जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट पटकपटक विद्यालय निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गरिनुपर्दछ।
- विद्यालयमा वि.व्य.स.को छुट्टै कार्यदल खडा गरी विद्यालय खुलेका दिन पालैपालो समितिका पदाधिकारीमार्फत अध्यापन कार्यको अनुगमन तथा निरीक्षण गरिनुपर्दछ।
- विद्यालयको प्रअ छनोट गर्दा शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषय अध्ययन गरेको शिक्षकबाट छनोट गरिनुपर्दछ।
- तालिमप्राप्त शिक्षकले आफूले हासिल गरेका ज्ञान-सीपलाई अध्यापन कार्यमा लागू गरे/नगरेको पूर्ण रूपले अनुगमन गरिनुपर्दछ।
- समय-समयमा शिक्षक सेवा आयोग खुलाई रिक्त दरबन्दीमा स्थायी पदपूर्ति गरिनुपर्दछ।

- प्रावि तहमा अध्यापन गराउनका लागि कम्तीमा शिक्षकहरूको योग्यता बी.एड. तोकिनुपर्दछ।
- वि.व्य.स.लाई दिइएको शिक्षक नियुक्ति तथा अवकाश गर्न सक्ने अधिकार कटौती गरिनुपर्दछ।
- कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्दा वैज्ञानिकता अपनाई विभिन्न आकारमा गरिनुपर्दछ।
- सबै सरकारी विद्यालयमा कम्प्युटरको व्यवस्था गरिनुपर्दछ।
- परीक्षा प्रणाली स्वच्छ एवं पारदर्शी हुनुपर्दछ।
- विद्यालयमा राजनीतिक गतिविधि बन्द गरिनुपर्दछ।
- वि.व्य.स. गठन गर्दा योग्य व्यक्ति छनोट गरी उचित पारिश्रमिकको व्यवस्था गरिनुपर्दछ।

भोजराज पराजुली
सप्तकन्या मावि, चिप्रिङ-४, खोटाङ

ब्रेललिपिमा भइदिए !

म दृष्टिविहीन शिक्षक श्री गल्लाकेदार मावि, खरकडामा अध्यापन गर्दछु। हालसम्म मैले अध्यापन गर्ने पाठ्यपुस्तकहरू प्राप्त गर्न सकेको छैन। यसका लागि अन्धा कल्याण संघलाई पनि घचघच्याएकै हो। साथै, शिक्षक मासिक पत्रिका साथीमार्फत पढ्न पाएको छु। यसमा म अत्यन्त खुसी छु। यो पत्रिका 'ब्रेललिपि'मा पनि प्रकाशित भइदिएको भए मलगायत धेरै दृष्टिविहीन साथीहरू लाभान्वित हुनेथिए कि ?

गणेश गिरी
गल्लाकेदार मावि, खरकडा, दार्चुला

विश्वविद्यालयका प्राध्यापकहरूबाट अध्यापन गराइने यस काठमाडौँ शिक्षा क्याम्पसमा एम.एड.(अङ्ग्रेजी, नेपाली, स्वास्थ्य, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन र पाठ्यक्रम) बी.एड. एकवर्ष र तीनवर्षे (अङ्ग्रेजी, नेपाली, स्वास्थ्य, गणित, जनसंख्या, सामाजिक, शैक्षिक प्रशासन र सुपरीवेक्षण) +२ (शिक्षा, मानविकी, व्यवस्थापन र कम्प्युटर विज्ञानका कक्षा सञ्चालन भइरहेको छ। तीनथाना, काठमाडौँ, फोन: ४३११८४३)

- ✓ विभिन्न विषयका विशेषज्ञहरूद्वारा छुट्टै स्रोत कक्षाको व्यवस्था गरिएको।
- ✓ वेबसाइट तथा नोटिसबोर्डमार्फत सूचना प्रदान र आधुनिक प्रविधिबाट अध्यापन।
- ✓ कक्षा सञ्चालन साँझ ४ देखि ८ तथा प्रशासन दिनको १ देखि साँझ ८ बजेसम्म।
- ✓ शतप्रतिशतसम्म मासिक शुल्कमा छात्रवृत्तिका साथ एम.एड., एक वर्षे बी.एड. तथा तीन वर्षे बी.एड.मा भर्ना।
- ✓ एक वर्षे बी.एड. र बी.एड. दोस्रो वर्षको कक्षा आरम्भ चैत ६ गतेदेखि।

काठमाडौँ शिक्षा क्याम्पस

रामशाहपथ, भृकुटीमण्डप चोक, काठमाडौँ (पद्मोदय उमाविको भवन)
फोन: ०१-४२३०२४०, ८८५१०१९४६, ८८४१३२५८००, ८८४१२६५४४४
नोटिस बोर्ड नं.: क्याम्पस विशेष सूचना (१६१८०१४२३०२४०)
विद्यार्थी विशेष सूचना (१६१८०७०७३०२४१)
उक्त नं. हरूमा नेपालभरिका लोकल फोनबाट सम्पर्क गर्न सकिने छ।

E-mail: kscram@ksc.edu.np, URL: www.ksc.edu.np

पहिलो सामुदायिक
शिक्षा क्याम्पस

लेखकहरूको जानकारीका लागि

1. शिक्षक मासिक पढेर यसमा प्रकाशित सामग्रीहरूका बारेमा टीका-टिप्पणी, प्रतिक्रिया र सुझाव तथा आफ्नो अनुभवमा आधारित लेख-रचना आदि पठाउने पाठकहरूप्रति हामी अत्यन्त आभारी छौं। पाठकहरूबाट प्राप्त लेखरचना र सुझावले हामीलाई मार्गनिर्देश त गरेकै छन्; शिक्षक लाई पठनीय तुल्याउन पनि सघाएका छन्। तसर्थ, सबै लेखक तथा पत्र प्रेषकहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन्छौं र भविष्यमा पनि निरन्तर रूपमा लेख र सुझावहरू पठाइरहन अनुरोध गर्दछौं।
2. हामीलाई हरेक महिना सयौंको सङ्ख्यामा चिठी-पत्र, सुझाव, अनुभव र लेख-रचनाहरू प्राप्त हुने गर्छन्। त्यसरी प्राप्त सबै पत्र वा लेख-रचनाहरू सम्पादन मण्डलले पढेर-हेरेर प्रकाशन हुने/नहुने टुङ्गे गर्छ। भविष्यमा सान्दर्भिक हुनसक्ने सामग्री सुरक्षित राखिन्छ। त्यस्ता लेख-रचना तीन/चार महिनापछि पनि छापिन सक्छन्।
अस्वीकृत रचनाहरू लामो समयसम्म सुरक्षित राख्न अथवा सम्बद्ध लेखकलाई फिर्ता पठाउन सम्भव हुँदैन। यसर्थ, लेख-रचना पठाउँदा त्यसको प्रतिलिपि (आवश्यक ठानेमा) आफूसँग राख्नुहुन अनुरोध गर्दछौं।
3. नाम र ठेगाना स्पष्ट नखुलाइएका वा परिचय ढाँटिएका चिठी, सुझाव, कविता, जिज्ञासा, लेख आदि सीधै रद्दीको

टोकरीमा जाने गर्छन्। अर्काको परिचय र ठेगाना राखी कर्ते गरेको पाइएमा त्यस्ता लेखक-प्रेषकको वास्तविकता फुल्काई भविष्यका निमित्त 'अवाञ्छित' को सूचीमा पनि राख्ने गरिएको छ।

असल उद्देश्यका निमित्त नाम वा परिचय गोप्य राखेर पनि कतिपय सामग्रीहरू प्रकाशित गर्नुपर्ने हुनसक्छ। त्यस्तो अवस्थामा; लेखक, संवाददाता वा पत्र प्रेषकले त्यसो गर्नुपर्नाको कारण र औचित्य सम्पादकसामु स्पष्ट पार्नुपर्छ। गोप्यता कायम गर्नुपर्ने कुरामा सम्पादक सन्तुष्ट भएमा परिचय गोप्य राख्न सकिन्छ। तर लेखक/संवाददाताहरूले सम्पादकसामु आफ्नो परिचय चाहिँ कहिल्यै लुकाउनुहुँदैन।

4. सतहीभन्दा पनि अलिक गहन र सीधै विषयवस्तुमा प्रवेश गरेका प्रतिक्रिया एवं अनुभवहरू आउनु भन्ने हाम्रो अभीष्ट हो। 'फलानो लेख राम्रो लाग्यो' भन्नुको सट्टा त्यो लेखको कुन तर्क, प्रमाण वा दलील तपाईंलाई के कारणले राम्रो लाग्यो भन्ने कुरा सीधै लेखिदिनुभयो भने त्यसले हामीलाई मार्ग तय गर्न मद्दत गर्दछ।

पत्र लेख्दै गर्नुहोला !

- सम्पादक

A Complete Solution for School and Montessori

BIBHUSHI INTERNATIONAL
MULTIPURPOSE COMPANY PVT. LTD.

(Opp. Chahana International Academy)
Seat Talle, Kapan, Kathmandu, Nepal
Tel: +977-1-4812514, 2297165
E-mail: bimcprivateLtd@gmail.com

Bringing Excellence to child

Authorised distributor of Toys India Pvt. Ltd.

तालिमबाट सिकैं पढाउन

रामकुमार तामाङ

हाम्रो देशलाई जिम्मेवार, राष्ट्रप्रेमी, कर्तव्यनिष्ठ र चरित्रवान जनशक्ति चाहिएको छ, अल्छे र अराजकको जमात होइन। हामी शिक्षकहरू मात्रै आफ्नो कर्मप्रति इमानदार भई बालबालिकालाई गुणस्तरीय र नैतिक शिक्षा दिन तम्सिने हो भने देशलाई अहिलेको जर्जर अवस्थाबाट मुक्त गर्न सकिन्छ।

मैले २०४८ सालमा खापाको घैलाडुब्बास्थित त्रिपुरासुन्दरी अङ्ग्रेजी बोर्डिङ स्कूलबाट पढाउन थालेको हुँ। त्यहाँ पढाउँदा म निकै मिहिनेत गर्थेँ। तर, जति मिहिनेत गरे पनि सफलता भने थोरै हात लाग्यो। वार्षिक परीक्षामा २५ प्रतिशत विद्यार्थीले मात्र राम्रो गरे। अरू ५० प्रतिशत मुश्किलले पाससम्म भए। २५ प्रतिशत त फेलै भए। आफूले पढाएकै विषयमा यस्तो नतिजा आएपछि म दुखित भएँ। तर आफूले मिहिनेत गरेरै पढाएकोले छात्रछात्रा नै कमजोर होलान् भन्ने पनि ठानेँ। अलिकति दोष अभिभावकलाई पनि दिन मन लाग्यो। तैपनि दिक्क भएर मैले त्यो स्कूल छाडेँ।

२०४८ सालको शुक्रमा दीपज्योति विद्या मन्दिर कप्तानवाडी, अर्जुनधारा मा शिक्षक बन्न पुगेँ। त्यो विद्यालयले मलाई एक वर्षको न्यु एप्रोच टु प्राइमरी एजुकेशन सिस्टम सम्बन्धी तालिमको मौका दियो। मलाई भुटानी शिक्षक टीएन नेपालले प्रशिक्षण दिनुभएको थियो। यो तालिम हाम्रो परम्परागत प्रणाली भन्दा बिल्कुल फरक थियो। तालिमपछि आफूलाई रुपान्तरण गर्न निकै कठिन भयो। तर, तालिममा सिकेको विधि लागू गरेर पढाउन थालेपछि स्कूलको नतिजामा उत्साहजनक सुधार भयो। अन्तिम परीक्षामा ८० प्रतिशत विद्यार्थी विशिष्ट, १५ प्रतिशत प्रथम, ५ प्रतिशत दोस्रो श्रेणीमा उत्तीर्ण भए। आफूले पढाएको विषयमा यस्तो नतिजा आएपछि म उत्साहित भएँ र आफ्नो कामप्रति आत्मविश्वास जाग्यो। शुक्रमा पढाएका विद्यार्थीको नतिजा राम्रो नहुनुमा विद्यार्थी, अभिभावकको होइन, मैले अपनाएको शिक्षण विधिको कमजोरी रहेछ भन्ने बुझेँ।

तीन वर्ष दीपज्योति स्कूलमा पढाएपछि पथरीको अन्नपूर्ण विद्यालयका प्रअ प्रभाकर खरेलको आग्रहमा म त्यहाँ गएँ। मेरो नौलो तरिकाको शिक्षण विधिबाट छात्रछात्रा मात्र होइन, त्यहाँका अभिभावक पनि खुसी भए। विद्यार्थीहरूको भर्ना दर पनि बढ्यो। त्यसपछि हरिकुल मावि सुरुङ्गाका प्रअ चन्द्रप्रसाद मैनालीको अनुरोधमा मैले उहाँको स्कूलमा काम गर्न थालेँ। त्यो स्कूलको पनि परिणाम उल्टियो। उत्कृष्ट नतिजा हासिल गरेका कारण अभिभावकहरू ज्यादै खुसी भए। वार्षिक उत्सवको दिन अभिभावकहरू मिलेर सम्मान पनि गरे। त्यही विद्यालयका

शिक्षक अखिल कोइरालाको छोरी आस्था कोइरालाले राम्रो नतिजा प्राप्त गरेको खुसीमा एक सेट सुट उपहार पनि दिनुभयो।

हरिकुलमा तीन वर्ष पढाएपछि म सुरुङ्गाकै खापा मेरिगोल्डमा गएँ। नेपाली माध्यममा पढाइ हुने त्यस विद्यालयको पनि स्थिति सुधार भयो। त्यो स्कूलमा मेरो पनि लगानी थियो। तीन वर्षपछि स्कूलबाट लगानी फिकेर घर बनाएँ। त्यसपछि अभिभावकहरूको अनुरोधमा आफ्नै गाउँमा चण्डिका नाम गरेको नयाँ स्कूल खोलेँ। शुरुमै नर्सरीमा भर्ना हुन १०० जना विद्यार्थी आए। तर माओवादीको विद्यार्थी सङ्गठनले ६ महिना चलन नपाउँदै मेरो स्कूल बन्द गरिदियो। ती विद्यार्थीलाई मैले हरिकुलमा लगेर भर्ना गरेँ र त्यहीँ पढाउन थालेँ। चार वर्ष काम गरेपछि मलाई सुरुङ्गाकै चम्पा फ्लावर्स बोर्डिङ स्कूलबाट काम गर्न प्रस्ताव आयो। जहाँ अहिले पनि पढाइरहेको छु। यो स्कूललाई स्थापित गराउन म प्रयत्नशील छु। म आउँदा कक्षा ५ सम्म जम्मा १०० जना विद्यार्थी थिए। अहिले ३५० जना पुगेका छन्।

न्यु एप्रोच टु प्राइमरी एजुकेशन सिस्टम बाट पढाउँदा शिक्षकले अनिवार्य पाठयोजना बनाउनुपर्छ। कक्षामा शैक्षिक सामग्री लिएर जानुपर्छ। शिक्षकले नानीहरूलाई कुटपिट गर्न मिल्दैन। म कहिले पनि लौरो लिएर कक्षामा जान्नेँ। प्रत्येक दिन नैतिक शिक्षाको एउटा नयाँ कथा सुनाउँछु। यसरी पढाउँदा नानीहरूलाई क्लास वर्क धेरै गराउनुपर्छ। अनि गृहकार्य चाहिँ थोरै दिइन्छ। कक्षामा खेल, छलफल र प्रश्नोत्तर विधि अवलम्बन गरेर कक्षाकोठालाई पूरै अन्तरक्रियात्मक र जीवन्त तुल्याइन्छ। नानीहरू सिकाइको समग्र प्रक्रियामा सक्रिय हुन्छन् र शिक्षक पनि उनीहरूसँगै सक्रिय हुनुपर्छ। यो विधि अनुसार पढाउन 'पढपढ नानी भन्दै खैनी मोल्ने' अल्छे शिक्षक काम लाग्दैनन्। मेरो विधिमा शिक्षण गर्दा कक्षामा अलि हल्ला चाहिँ हुन्छ। तर, यसले सिकाइमा ठूलो उपलब्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्छ। यसरी पढाउँदा अभिभावकले सोचेभन्दा बढी मात्रामा छात्रछात्राको क्षमता विकास हुन्छ। अभिभावकहरू पनि खुसी हुन्छन् र स्कूलको 'गुडविल' फैलिन्छ, शिक्षकले प्रशंसाको भारी बोक्नुपर्छ। विद्यार्थीहरू स्कूलमा अनुशासित र नियमित हुन्छन्।

यो विधिमा विद्यार्थीलाई उत्तर लेखाइ दिने र रटाउने काम हुँदैन। त्यसैले उनीहरू साधारण छात्रछात्राको तुलनामा बढी सृजनशील हुन्छन् र रमाइलोसँग सिक्छन्। फलतः उनीहरूको पढाइको जग बलियो हुन्छ।

अहिले अधिकांश स्कूलमा कक्षा ३, ४ र ५ का विद्यार्थीको पढाइ कमजोर छ। यो शिक्षण विधि कम्तीमा कक्षा ५ सम्म लागू गरिएमा यस्तो समस्या स्वतः हट्छ। मैले पढाउने विधिमा विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजित गरेर निरन्तर प्रतिस्पर्धा गराइन्छ। उनीहरूले शिक्षक देखेर भाग्नु वा लुक्नु पर्दैन। गृहकार्य नगरेको कारणले गाली वा सजायको भागिदार बन्नुपर्दैन। उनीहरूले आफूले पढाइमा भोगेका समस्या शिक्षकसँग निर्धक्क राख्न सक्छन्।

मैले यो विधि लागू गर्दा शुरुमा थुप्रै समस्या भोगें। जस्तै कक्षामा हल्ला हुँदा प्रिन्सिपलले 'कम्प्लेन' गर्ने गर्थे। साना नानीहरू समेत मसँग नडराएको देखा अभिभावकहरू विद्यार्थीले शिक्षक (मलाई) हेपेको ठान्थे। लौरो नबोक्दा कतिपय शिक्षक

र अभिभावक 'यो मास्टरले विद्यार्थीलाई नकुटेर बिगायो, तह लगाउन सकेन' पनि भन्थे। तर, यस्ता गुनासाहरूलाई विद्यार्थीले हासिल गरेको उपलब्धिले ओखेलमा पार्न थाल्यो र पहिला गुनासो गर्नेहरू नै मेरो कामको प्रशंसा गर्न थाले।

मेरो विचारमा शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई किताबी ज्ञान मात्र दिएर पुग्दैन। उनीहरूलाई नैतिक र व्यावहारिक शिक्षा पनि दिनुपर्छ। आज हाम्रो देशका विद्यार्थीहरू आन्दोलन गर्ने, भिडन्त गर्ने, स्कूल कलेजमा आगजनी गर्ने, शिक्षक कुट्ने कृत्यमा अग्रसर देखिन्छन्। उनीहरूमा सामाजिक र नैतिक चेतनाको अभाव भएकाले नै यस्तो भएको हो। नैतिक आचरणसम्बन्धी शिक्षाले देश र समाजमा बढ्दै गएको अराजकता कम गर्न सहयोग पुग्छ। हाम्रो देशलाई जिम्मेवार, राष्ट्रप्रेमी, कर्तव्यनिष्ठ र चरित्रवान जनशक्ति चाहिएको छ, अल्छे र अराजकको जमात होइन। हामी शिक्षकहरू मात्रै आफ्नो कर्मप्रति इमानदार भई बालबालिकालाई गुणस्तरीय र नैतिक शिक्षा दिन तम्सिने हो भने देशलाई अहिलेको जर्जर अवस्थाबाट मुक्त गर्न सकिन्छ।

'बालबालिकाका लागि मौरीको रानो जस्तै'

प्रयोगात्मक सिकाइमा शिक्षक तामाड।

रामकुमार तामाड कक्षामा पसेपछि हात जोडेर विद्यार्थीलाई नमस्ते गर्छन्। सबैले नमस्ते फर्काउँछन्। त्यसपछि प्रार्थना हुन्छ। एउटा नैतिक कथा सुनाएर विस्तारै विद्यार्थीको ध्यान पढाइतिर खिच्छन्। विद्यार्थीहरू नयाँ कुरा सिक्न उत्साहित भइसकेका हुन्छन्।

छापाको सुरुङ्गास्थित चम्पा फ्लावरर्स अङ्ग्रेजी स्कूल, सुरुङ्गा, छापाका नर्सरी शिक्षक रामकुमार तामाड अर्थात् 'रामसर'सँग दैनिक पाठयोजना हुन्छ। उनी पाठयोजनाका आधारमा विद्यार्थीलाई विभिन्न गतिविधि गराउँदै जान्छन्। पढाउँदा कतै बरालिँदैनन्। आफ्नो पढाइको उद्देश्य र शैलीबारे उनी एकै वाक्यमा स्पष्ट्याउँछन्, "साना नानीहरूलाई कसरी स्कूल आऊ-आऊ भन्ने बनाउनका लागि उनीहरू जेमा रमाउँछन् त्यसैगरी सिकाउनुपर्छ, त्यसै भएर स्थलगत भ्रमणमा लगेर, नक्सा देखाएर र खेलाएर विद्यार्थीलाई पढाउने गर्छु।"

'रामसर' नक्सा देखाएर वा शारीरिक हाउभाउ गरेर 'मैले के गरे?' भनी प्रश्न गर्छन्। विद्यार्थी उत्साही भएर जवाफ दिन्छन्। उनी कहिलेकाहीँ चकलेटको पोको बोकेर कक्षामा जान्छन्। अनुशासित र सोधेको प्रश्नको सही जवाफ दिनेले चकलेट पाउँछ भन्ने कुरा विद्यार्थीले चाल पाइसकेका छन्।

'रामसर'को कक्षा विभिन्न समूहमा विभाजित हुन्छ। हरेक समूहले छुट्टाछुट्टै नाम पाएका हुन्छन्। उनले सोधेका प्रश्नको उत्तर दिएर कुन समूहले कति नम्बर पायो; त्यो कालोपाटीमा

अनुशीलन

लेखिदिन्छन् । यसले विद्यार्थीहरूमा प्रतिस्पर्धाको भावना जागृत हुने उनको विश्वास छ । नर्सरीका नानीहरूलाई मूर्त वस्तु देखाएर सिकाउनुपर्छ भन्ने मान्यता अनुसार उनी प्रायः विद्यार्थी डोच्याएर स्थलगत अवलोकनका निमित्त कतै गइरहेका हुन्छन् ।

२०६७ साल फागुन १३ गते घरपालुवा जन्तु (डोमेस्टिक एनिमल) सम्बन्धी पाठ बुझाउन रामसर नर्सरीका नानीहरूलाई लिएर सुरुङ्गा-५ को एउटा आवादीमा पुग्छन् । विद्यालयको पोशाकमा सजिएका नानीहरू बाँधिएको एउटा गाईको वरिपरि कुम्भिन्छन् । अनि रामसर ठूलो स्वरमा भन्छन्, “दिस इज काउ । इट इज अ डोमेस्टिक एनिमल, डू यू नो ?” नानीहरू एकैस्वरमा जवाफ फर्काउँछन्, “यस सर ।”

गाईका अङ्ग-प्रत्यङ्गको परिचय गराइसकेपछि विद्यार्थीलाई पछि लगाएर रामसर बाखा खोज्दै अगाडि बढ्छन् । केहीपर बाँधिएको बोको देखाउँदै उनी भन्छन्, “दिस इज अ गोट ।” त्यसपछि बोकालाई समाएर उसका कान, आँखा, खुट्टा, पुच्छर आदि सबै अङ्गको बारेमा विद्यार्थीलाई जानकारी गराउँछन् । विद्यार्थीहरू अत्यन्त उत्सुक भएर सरले सिकाएको कुरा सुन्छन् । सरले बाखाका खुट्टा देखाएर सोध्छन्, “ट्वाट इज दिस ?” प्रश्न फर्न नपाउँदै विद्यार्थी चिच्याउँछन्, “दिस इज अ लेग ।”

बाखा पछि भैंसीको पालो आउँछ । त्यसपछि क्रमशः कुकुर, सुँगुर, कुखुरा आदि चिन्दै-चिनाउँदै शिक्षक र विद्यार्थीहरू स्कूल फर्किन्छन् । योसँगै नर्सरीका विद्यार्थीलाई ‘डोमेस्टिक एनिमल’ पाठ पढाउने कार्य सम्पन्न हुन्छ ।

यो पाठ पढाउन उनले बनाएको पाठयोजनामा चारवटा शिक्षण विधिवारे उल्लेख गरेका छन्: प्रदर्शन विधि, स्थलगत भ्रमण, छलफल र प्रश्नोत्तर । कक्षामा प्रयोग गर्नुपर्ने विधि पूरा गरेर स्थलगत भ्रमणका लागि

उनले विद्यार्थीलाई गाई-बाखाका गोठमा लगेका थिए ।

कक्षामा फर्किएपछि रामकुमारले अघि देखाएका घरपालुवा जनावरका आफैँले बनाएका चित्रहरू देखाउँदै प्रश्न गरे । विद्यार्थीले तँछाडमछाड गर्दै जवाफ फर्काए । सबै जवाफ सही थिए । कक्षामै बसेको शिक्षक प्रतिनिधितर फर्केर उनले भने “पहिला मूर्त वस्तु देखाएर पछि चित्र देखाउँदा विद्यार्थीमा कुनै पनि विषयको बारेमा गहिरो धारणा बस्छ । अघि चित्रमा गाई-भैंसी नचिन्ने सबैले अहिले सजिलै चिन्न सके ।”

कक्षामा लौरो लगेर विद्यार्थीलाई तर्साएर पढाउने शिक्षकका भीडमा रामकुमारले पृथक् पहिचान बोकेका छन् । “साना नानीहरूलाई खुसी पार्न सकियो भने मात्र सिक्न सक्छन्” मुसुकक हाँसै रामकुमार भन्छन्, “तर्साएर पढाउँदा विद्यार्थीले सिके जस्तो लागे पनि उसले धेरै कुरा सिक्न सकेको हुँदैन ।”

‘रामसर’ सधैंभरि नर्सरी कक्षा मात्र लिन्छन् । उनी भन्छन्, “म विद्यार्थीको वेस राम्रो बनाउन चाहन्छु । जग राम्रो भयो भने त्यसभन्दा माथि आफैँ पनि मिहिनेत गर्न सक्छन् ।” उनले दिनको एकपटक विद्यार्थीलाई कुनै न कुनै नयाँ ठाउँको भ्रमणमा लगेकै हुन्छन् । शिक्षक मासिक ले गरेको केही दिनको अवलोकनमा उनका स्थलगत भ्रमणहरू निम्न अनुसार रहे:

आफ्नो पसलमा साना नानीहरू ल्याएर फलफूल चिनाएको देखेर कोशिला भुसालले भनिन्, “यसरी पढाएका नानीहरू त्यसै तिखा भइहाल्छन् ति ! गर्मीमा कोठामा थुनेर लौरो देखाएर पढाउनुभन्दा यसरी पढाउनु कति राम्रो ।”

ब्याकबोर्डमा लेखेर होइन प्रत्यक्ष पो देखाउनुपर्छ ।

यसरी पो विद्यार्थीले रामरी बुझ्नु त !

फागुन १० गते 'वाइल्ड एनिमल' पाठ पढाउन विद्यार्थीलाई अढाइ किलोमिटर टाढाको जामुनखाडी सामुदायिक वनमा रहेको चिडियाखानामा लगे। त्यहाँ बालबालिकाले मृग, अजिङ्गर, पाटे वाघलगायत दुई दर्जन जति जङ्गली जनावर हेरे।

फागुन १३ गते 'डोमेस्टिक एनिमल'का विषयमा पढाउन स्कूल नजिकैको आवादीमा लगे।

फागुन १५ गते विज्ञान विषयको 'भेजिटेबल' भन्ने पाठ बुझाउन विद्यार्थीलाई बसमा हालेर सुरुङ्गा बजारको सब्जीमण्डीमा पुऱ्याए। त्यहाँ उनले कोबी, साग, गोलभेंडा, सिमी जस्तै करिव दुई दर्जन जति सब्जीहरू चिनाए।

'फागुन १७ गते 'फ्रुट' भन्ने पाठ पढाउन सुरुङ्गा बजारकै फण्डे दर्जन जति फलफूल पसल घुमाए। आफ्नो पसलमा साना नानीहरू ल्याएर फलफूल चिनाएको देखेर कोशिला भुसालले भनिनु, "यसरी पढाएका नानीहरू त्यसै तिखा भइहाल्छन् नि! गर्मीमा कोठामा थुनेर लौरो देखाएर पढाउनुभन्दा यसरी पढाउनु कति राम्रो।"

२१ वर्षदेखिको शिक्षण अवधिमा ४१ वर्षे रामकुमारले आधा दर्जन विद्यालयमा पढाइसकेका छन्। चम्पा फ्लावर्सका प्रिन्सिपल राधाकृष्ण सुवेदी रामकुमार जस्ता शिक्षक पाउनु विद्यालयका लागि गौरव भएको बताउँछन्। रामकुमारको शिक्षण विधिबाट सिक्नको निमित्त विद्यालयले अन्य शिक्षकहरूलाई उनको कक्षा देखाउने गरेको छ। नयाँ भर्ना हुने प्राथमिक तहका शिक्षकलाई दुई-तीन महिना रामकुमारको कक्षामा बस्न लगाएर मात्र कक्षा दिने गरिएको छ। "रामसरले पढाइरहेका विद्यार्थीलाई नयाँ शिक्षकले पढाउँदा शिक्षण विधि नै मिल्दैन। अभिभावकले नानी छिकेर अन्तै लैजालानु भन्ने डर हुन्छ" प्रिन्सिपल सुवेदी भन्छन्, "त्यही भएर नयाँ सर/मिसलाई रामसरको तीन महिनाको तालिम पछि मात्र विद्यालयमा लिने गरिएको छ।"

विण्ड प्रथम वर्षकी विद्यार्थी रमा तिवारी दुई महिनादेखि रामकुमारसँगै नर्सरी कक्षामा जाँदैछिन्। उनी रामकुमारले गरेका शैक्षणिक गतिविधि नियालेर अवलम्बन गर्ने प्रयासमा छिन्। तिवारी भन्छिन्, "रामसरले पढाए जस्तै पढाउन सिकेर

वैशाखदेखि मैले एकलै कक्षा चलाउनुपर्छ।" यहाँ आउनुभन्दा अघि बोर्डिङका विद्यार्थी पढाउन कक्षामा लौरो लिएर जाने र तर्साएर पढाउनु पर्ला भन्ने सोच बनाएकी तिवारीको मानसिकता अहिले बदलिएको छ। "लौरोले तर्साउने होइन टेक्निकले पढाउनु पर्दोरहेछ" तिवारीको बुझाइ थियो।

लामो समयदेखि रामकुमारको पढाइदेखि प्रभावित भएका अभिभावकको सङ्ख्या पनि धेरै छ। सुरुङ्गा-५ का पुण्य शिवाकोटी भन्छन्, "बालबालिकाका लागि 'रामसर' मौरीको रानो जस्तै छन्। "रामसर सुरुङ्गा बजारको हरिकुल माविबाट छोडेर अहिलेको विद्यालयमा आउँदा मेरा बच्चाले रामसरकै स्कूलमा जान्छौं भनेर धेरै औडाहा गरेका थिए।" शुरु-शुरुमा गाई-भैसी देखाउन विद्यार्थी ग्वाली-ग्वालीमा लिएर आउँदा अभिभावकलाई अचम्म लाग्थ्यो रे! "कस्तो पागल मास्टर जस्तो लाग्थ्यो" विद्यालय नजिकैकी एक महिलाले भनिनु, "पछि पो थाहा भो रामसरको पढाइ राम्रो छ। सबै केटाकेटी रामसरकै पछि लाग्दा रहेछन्।"

नर्सरीमा पढिरहेकी आफ्नी चार वर्षीया छोरीले रामसरले कक्षामा गीत गाएको, चित्र देखाएको र स्थलगत भ्रमणमा लगेको कुरा सम्झिरहने बताउँदै अभिभावक कल्पना आचार्य भन्छिन्, "सर भनेपछि प्रायः विद्यार्थीहरू डराउँछन् तर रामसर भन्दा चाहिँ गाउँभरिका बच्चाहरू खुसी हुन्छन्।" रामसरकी पूर्व स्टाफ जमुना अधिकारी पनि उनको शिक्षणकलाको प्रशंसा गर्छिन्। "उहाँले साना नानीहरूलाई दिने माया हामी आमाले भन्दा कैयौं गुणा बढी थियो" अधिकारीले भनिनु, "नानीहरूलाई मायामा लुट्पुट्याएर सिकाउन सक्ने उहाँको जस्तो क्षमता अरु शिक्षकमा पाइँदैन।"

धेरै स्कूलमा पढाएको अनुभव सँगालेका रामकुमार तामाङ एउटा स्कूलमा एक वर्षको मात्र सम्झौता गर्छन्। यसो गर्नुको कारण प्रस्ट्याउँदै उनी भन्छन्, "एक वर्षमा अरु शिक्षकलाई प्रशिक्षित तुल्याउन सकिने र आफूले छोड्दा पनि समस्या नहुने भएकाले यस्तो गर्छु।" अहिले पनि आफूलाई पाँच वटा स्कूलबाट पढाउने प्रस्ताव आएको बताउँछन्।

चेतन अधिकारी

फलामे ढोका कि फुसको बेरा ?

जब एसएलसी परीक्षा नजिकिन्छ अनायासै मनमा माथिको प्रश्न उब्जिन्छ। दुर्भाग्यवस; गत साल मैले एसएलसी परीक्षाको भद्रगोल हेर्ने अवसर पाएँ। परीक्षाको पहिलो घण्टा लाग्यो। केही शिक्षक प्रश्नपत्र र कापी बोकेर कक्षातिर लागे भने केही कार्यालयसँगै जोडिएको अर्को गोप्य कोठातिर।

गोप्य बैठकको ढोका छिनछिनमा खुल्थ्यो। विद्यालयका परिचर बाहिर-भित्र गर्दथे। एकपटक उनले मलाई मुसुक हाँसेर हेरे। उनका गोजी चिट र गेसपेपरका टुकाले टनाटन थिए। उनी सरासर कोठा नं. १, २, ३ र ४ गर्दै घुमे। उनको गोजी एकैछिनमा रिक्तियो। बाहिरबाट हेर्दा अत्यन्त शालीन र शान्त थियो परीक्षा। पहिले हाम्रो पालामा काँडे तारबार भाँचिन्थे। प्रहरीलाई ठूलै सास्ती हुन्थ्यो, चिट चोराउनेको भीड रोक्न। तर यहाँ न कसैले आफन्तलाई चिट ओसारन आग्रह गरे न त चिट बनाउन नै। कारण थियो; रु.१००० मा उनीहरूले चिट बनाउन पहिल्यै गरेको बैना। परीक्षा चली नै रहेको थियो। प्रधान निरीक्षक, परीक्षाका लागि खटिएका अ.स.ई र म परीक्षा चलेको कोठातर्फ लाग्यौं। विद्यार्थीहरू लेखिरहेका थिए। यथार्थमा विद्यार्थीहरू धमाधम चिट सारिरहेका थिए।

एउटा विद्यार्थीले सोध्यो— सर प्रश्न नं. १० को उत्तर 'निमा'को कति पेजमा छ? उत्तर आयो— पेज नं. ४८ मा। निरीक्षक सर भित्र पस्नुभयो। विद्यार्थी लेखिरहे। उहाँ लगत्तै बाहिरिनुभयो। अ.स.ई पनि भित्र पसे र बाहिरिए। विद्यार्थीहरू लेखिरहे। तर, जब म भित्र पसें; विद्यार्थी हडबडाए, केही लुकाउन खोजे जस्तो गरे। म उनीहरूको लागि बिल्कुलै नयाँ अनुहार थिएँ, सोचे होलान् जि.शि.का.बाट कोही आएको हो कि?

बेलुका तिनै साथीहरू वियरको झोलमा कुखुराको चोक्रटा टोक्रै रमाइरहेको हल्ला सुनें। हल्ला पनि कति थरीका सुनिन्छन्! बिहान ८ बजेतिर धाराको डिलमा बसेर दाँत माच्छे थिएँ। श्रीमतीले परैबाट कराइन्, 'सुन्नुभो एसएलसी टाइट भएछ नि आज।' बसको बुजो निकाल्दै सोधें— 'किन?' 'हिजो बेलुका मासु र रक्सीमा प्रहरीसँग कुरा मिलेन रे नि त'- उनको जवाफ थियो।

कुनै एउटा परीक्षा केन्द्रको कथा होइन। यो लेख पढ्दै गर्दा एसएलसी परीक्षा सम्बद्ध सबैले फेरि एकपटक चैत १२ देखि २० गतेलाई सम्झने कि? के यहाँ उठाइएका घटनाहरू तपाईंकोमा घटेनन् र?

एसएलसीलाई फलामे ढोका मानिन्छ। कारण यो तह पार गर्न/गराउन निकै मिहिनेत चाहिन्छ, विद्यार्थी-शिक्षक दुवैलाई। जुनवेला परीक्षा साँच्चै परीक्षा जस्तो देखिन्थ्यो- त्यसताका विद्यार्थीहरू खुब मिहिनेत गरेर पढ्थे। शिक्षकहरू पनि मिहिनेतका साथ पढाउँथे। विद्यार्थी अनुत्तीर्ण भए आफ्नो बेइज्जत हुने डर थियो। ट्युसन पढ्नेको भीड नै लाग्थ्यो। यो लेख्नु एक घण्टा अघि म पनि कक्षा १० लाई ट्युसन

पढाएँ आएको हुँ। तर आजका अधिकांश विद्यार्थी जान्नका लागि नभई; ट्युसन पहिदैएर शिक्षकलाई अलि-अलि गुन लगाएर परीक्षामा चिट बनाइदिने अनुरोध गर्ने बाटो खोल्न आउँछन्। तर आज फलामे ढोकाको जमाना गयो। आजकल विद्यार्थीहरूलाई एसएलसी पास गर्न कति कठिन छैन। विद्यालयकै अनुहार नदेखेको विद्यार्थी प्रथम श्रेणीमा पास भएका छन्।

कुरा दुई वर्षअघिको हो। म सिन्धुपाल्चोकको एउटा उमाविमा अध्यापन गर्दथेँ। टेष्ट परीक्षा शुरू हुने अघिल्लो दिन मात्र विद्यालय आएको एकजना केटालाई मैले सोधें, "भाइ एक दिन मात्र विद्यालय आएर पनि तिमी पास हुन्छौ त?" ऊ डिच्च हाँस्यो मात्र। एसएलसी परीक्षाफल प्रकाशित भएको दिन म बस्ने होस्टेलमै आएर भन्यो 'सर! म पास भएँ नि प्रथम श्रेणीमा।' उसले लड्डुको डब्बा अघि साऱ्यो। म अवाक् भएँ। मैले के लड्डु खानु! जब मेरो भविष्यवाणीले नै लड्डु खाइदियो। त्यसैले आजभोलि म केही नजान्नेलाई पनि 'तिमी प्रथम श्रेणीमा पास हुन सक्छौ' भन्ने गर्छु। अरु जान्नेलाई त विशिष्ट श्रेणीमै। कम्तीमा पछि लज्जत त हुनुपर्दैन! त्यसैले अब नयाँ नामकरण गरौं। एसएलसी फलामे ढोका हैन। यो त फुसको बेरा हो जो सजिलै फोर्न सकिन्छ, पार गर्न

सकिन्छ अर्थात् भत्काउन सकिन्छ। के एसएलसीको महिमा भत्केकै हैन र? त्यसैले शिक्षकले मिहिनेत गरेर पढाउनु किन? विद्यार्थीहरूले मिहिनेत गरेर पढ्नु किन? जबकि हाम्रो उद्देश्य पास गर्नु र गराउनु हो जुन पहिलेदेखि चलिआएको छ।

जब शिक्षकले मिहिनेत गरेर पढाउँदै उनले विद्यार्थीलाई नियन्त्रण गर्न सक्दैन। पास गर्न मिहिनेत गर्नु नपर्ने भएपछि विद्यार्थी उच्छृङ्खल बन्दै गइरहेका छन्। कपाल पाल्ने, अन्ती/मुन्द्रा लगाउने, शिक्षकका निर्देशन पालना नगर्ने, विद्यालय नआउने जस्ता विकृत मानसिकता परीक्षा प्रणालीमा हुने अनियमितताकै कारण हुन्। ज्वाइँ जस्तै कहिलेकाहीँ मात्र विद्यालयमा आउने 'ज्वाइँ विद्यार्थी'लाई अनुशासनमा राख्न साँच्चै गाह्रो भएको मेरो आफ्नो अनुभव छ।

यस वर्षको एसएलसी परीक्षा चैत १० देखि शुरू हुँदैछ। प.नि.का.ले परीक्षा केन्द्रको सङ्ख्याको आधारमा केन्द्राध्यक्ष नियुक्त गर्नेछ। केन्द्राध्यक्ष बन्न हतारिनुभएका तमाम अग्रज मित्रहरू एकपटक सोचिदिनुहोला- तपाईंले भालेको नलीखुट्टा चपाइरहँदा कतै लाखौं विद्यार्थीको भविष्य पनि नचपाइयोस! आज एसएलसी गर्ने विद्यार्थी करिब ५/६ वर्षपछि मात्र यो राष्ट्र र समाजलाई चाहिने आवश्यक जनशक्ति बन्न सक्छ। जरेबाट कीरा लागेको विरुवामा राम्रो फल लाग्दैन। एसएलसी परीक्षा नै भद्रगोल भएर पास भएका विद्यार्थीहरूले भरिने हाम्रो देशको ५/६ वर्षपछिको अवस्था के होला? सोच्ने कि?

पाण्डव भट्टराई, चन्द्रावती उमावि, लेखानी, उदयपुर

घर अपायक हुनुको पीडा

शिक्षण पेशा आफैमा एउटा स्वच्छ र पवित्र पेशा मानिन्छ। शिशु शिक्षादेखि महाविद्यालय जुनसुकै ठाउँमा अध्यापन गर्ने भए पनि ती सबै शिक्षककै कोटिमा पर्दछन्। भन्सार र मालपोत कार्यालयमा जागिर खाने पनि कर्मचारी, प्रहरी पनि कर्मचारी र शिक्षक पनि यही देशको कर्मचारी! भन्सारमा जागिर खाने एउटा खरिदारले दुई वर्षमा विल्डिड ठड्याउन पुग्छ। केटाकेटीहरूलाई महङ्गा विद्यालयमा उही पढाउँछ। मालपोत बाहिर काम गर्ने लेखन्दासको जीवनशैली एक वर्षमा धर्तीबाट उठेर आकाशतिर पुग्छ। तर एउटा माध्यमिक तहमा अध्यापन गर्ने शिक्षकको जीवन भने जहिले पनि जहाँको त्यही। केटाकेटी पाल्ने पनि हम्मे-हम्मे। आफैले ८/८ कक्षामा पढाएको विद्यार्थी देश-विदेशमा काम गरेर दुई वर्षमा गाउँ फर्कन्छ अनि विद्यालयमा पुराना साथी तथा सरहरूलाई भेट्न आएको भन्दै यसो खुट्टातिर हेर्दै भन्छ- “हैन सरको जुता कति खपेको? म उता जानुभन्दा अघिकै जुता हैन यो?” नखपेर पो के गर्ने खपाउनै पर्थ्यो। चौमासिक तलब बाहेक शिक्षकको हातमा अरु सुको पर्ने होइन। अनि नखपेर सुख!

घर अपायक शिक्षकको कथा-व्यथा घरपायक शिक्षकको भन्दा अरु चर्को हुन्छ। निजामती कर्मचारीले आफ्नो जिल्ला बाहेक अन्यत्र जुनसुकै जिल्लामा हाजिर हुन गए पनि बेजिल्ला भत्ता पाउँछन्। तर कञ्चनपुरमा स्थायी घर भएको शिक्षक इलामको अन्तु डाँडामा नियुक्ति पायो भने पनि अथवा अनारमुनि, ऋपाको शिक्षक मुस्ताङको लेतेमा घर भए पनि उसलाई शुद्ध तलब स्केल बाहेक सुको हात लाग्दैन। घरभाडा, बाटो खर्च लगायतका सबै खर्चको लागि त्यही तलब कोट्याउनुपर्ने। समय-समयमा घरपरिवारलाई पनि समय दिनुपर्ने हुँदा फुर्सदको समयमा अतिरिक्त पेशा गर्न पनि नमिल्ने।

निजामती लगायतका अन्य कर्मचारीहरूको सरुवाको लागि सम्बन्धित हाकिमसँग खुसामद गरेर पुग्छ तर शिक्षकको सरुवा फलामको चिउरा चपाउनुभन्दा पनि गाह्रो हुन्छ। खुसामद पनि कतिको गर्नु? छाड्ने विद्यालयका प्रअ र व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष, आउने विद्यालयको प्रअ र वि.व्य.स.का अध्यक्ष, विषय मिल्नुपर्ने प्रावधान अर्को ठाउँमा छ भने सबैभन्दा मिल्नुपर्ने कुरा छ जात (राजनीति)। कहीं नभएको जात्रा हाँडी गाउँमा भनेको जस्तै हाम्रो देशमा राजनीतिले विगारेको सबैभन्दा ठूलो क्षेत्र कुनै छ भने त्यो शिक्षा क्षेत्र नै हो। तपाईं सरुवाको (सीट रिक्त भएको विद्यालयमा) लागि कुनै विद्यालयमा जानुस, त्यहाँ तपाईंको परिचयको साथसाथमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा तपाईंको राजनीतिको बारेमा सोधिन्छ। कतिपय ठाउँमा त अरु राजनीति मिलेर मात्र हुँदैन राजनीतिको पनि लवी (खेमा) मिल्नुपर्छ। कत्रो विडम्बना!

अरु बेजिल्ला सरुवा हुनुछ भने त्यो फलामको पहाडै फुटाउनुभन्दा पनि गाह्रो। बेजिल्ला सरुवाको लागि माथि

भनिएका सम्पूर्ण प्रक्रियाका अतिरिक्त दुवै जि.शि.का.को सहमति पनि चाहिन्छ। यसरी सहमति माग्दा निश्चित रकम समेत तिर्नुपर्ने थप बाध्यता छ जिल्ला शिक्षा समितिलाई।

यो पङ्क्तिकार २४ वर्ष पूरा बेजिल्लाको जागिर सार्ने धुनमा कम्तीमा ३/४ दर्जन विद्यालयमा पुग्यो होला। हरेक विद्यालयमा जाँदा सोधिने प्रश्न वा आश्वासन यस्ता हुन्छन्- ‘के गर्ने मैले मात्र भनेर भएन, वि.व्य.स. ले के भन्छ? अँ त नि शिक्षकको जागिर, घरपायक भए त राम्रै हो। यसो आउँदै गर्नु न। हामीलाई चाहिने तपाईं जस्तै शिक्षक हो तर हेर्नुस् न यहाँ दुई वर्ष अधिदेखि निजी स्रोतमा बसेका शिक्षक छन्, उनीहरूलाई नराखी नहुने छ। अनि सर कुन सङ्गठनमा आवद्ध हुनुहुन्छ?’ मलाई राजनीतिप्रति त्यति चासो त छैन, तर के गर्ने सबैको कुरा सुन्नैपर्ने।

शिक्षक सरुवाको एउटा प्रमुख बाधक हो- स्वयंसेवक तथा निजीस्रोतका शिक्षकको व्यवस्था। व्याप्त बेरोजगारीका कारणले भोलि दरबन्दी पाइएला भन्ने आशामा वर्षौं स्वयंसेवक (वा न्यून तलबमा) भएर काम गर्ने शिक्षक अधिकांश विद्यालयमा भेटिन्छन्। त्यसैगरी २/४ हजार रुपैयाँमा काम गरिराखेका हुन्छन्। कुनै कारणवस दरबन्दी खाली हुन गएमा नैतिकताको आधारमा पनि उनीहरूले नपाई अरुले आश गर्ने कसरी?

निजामती कर्मचारीलाई जस्तै शिक्षकहरूलाई पनि २/४ वर्षमा सरुवा गर्ने परिपाटी भइदिएको भए; कोही अर्को विद्यालयको दैलो नै नटेकी घरमुनिको एउटै विद्यालयबाट पेन्सनमा निक्लने अनि कोही चाहिँ नौ डाँडापारिको विद्यालयमा २५/३० वर्षसम्म धाइरहनुपर्ने, घर-परिवारको यादमा तडुपिएर बस्नुपर्ने समस्याबाट मुक्त हुन्थे कि! बेजिल्लामा काम गरेवापत केही प्रतिशत अतिरिक्त भत्ता भए पनि त मन बुराउने ठाउँ हुन्थ्यो। तर के गर्ने हाम्रो देशमा नीतिनिर्माण गर्ने तहमा शिक्षक कहिल्यै पुग्न पाउने होइन। नीतिनियम बनाउनेले आफ्नो अनुकूल मात्र बनाउँछन्। त्यसैले होला हरेक कुरामा शिक्षक र निजामती कर्मचारीका सुविधाहरूमा यति धेरै अन्तर भएको।

एकजना सरले भन्नुहुन्थ्यो, “शिक्षकका छोराले उँभो लाग्न नि सक्दैनन् उँधो रुन नि पाउँदैनन्।” उहाँले यसो भन्नुको आशय- उँभो लाग्न सक्दैनन् किनकि उँभो लाग्नको लागि शिक्षामा धेरै लगानी गर्नुपर्छ त्यो हैसियत सामान्य शिक्षकमा हुँदैन। उँधो लाग्न पाउँदैनन् किनकि जुन केटाकेटीले आवश्यक भन्दा फजुल खर्चमा बढी पैसा खर्च गर्छन् त्यस्ता केटाकेटी पछि गएर कुलतमा लाग्ने सम्भावना बढी हुन्छ। सामान्य शिक्षकलाई आफ्नो तलबले अति आवश्यकताको गर्जो टार्न पनि हम्मे-हम्मे हुन्छ। केटाकेटीलाई फजुल खर्च गर्ने पैसा कहाँ पुग्नु? अरु त्यसमा पनि घर अपायकका शिक्षकको त रुन कुरै नगरौं।

रामप्रसाद देवकोटा, मित्रता उमावि, आबुधैरेनी, तनहुँ

पुस्तान्तर र गुरु-शिष्य सम्बन्ध

परिवर्तनको यो उल्टो गति यसैगरी गडरहने हो भने एकदिन गुरु-शिष्यको पुरानो सम्बन्ध विलाएर गुरुको ठाउँमा शिष्य र शिष्यको ठाउँमा गुरु रहने विल्कुल नयाँ पद्धति नेपालको शिक्षा प्रणालीले विश्व जनमानसलाई उपहार दिने करिब निश्चितप्रायः छ ।

हिजो आफू विद्यार्थी छँदा गुरुहरूलाई एउटा आदर्श व्यक्तित्वको रूपमा हेर्ने। गुरुप्रति आदरभाव र सामीप्यता साट्न पाउनु आफ्नो सौभाग्य ठान्दथे। गुरुहरूका प्रत्येक आदेश अक्षरशः पालना गर्दा वेग्लै आनन्दको अनुभूति हुन्थ्यो। त्यतिवेला गुरुहरू हाम्रा लागि सिर्जनाका स्रोत थिए। हाम्रो ध्यान केवल गुरुले सिकाउने विषयवस्तुमा मात्र केन्द्रित हुन्थ्यो। शायद त्यसैको फलस्वरूप, स्नातकोत्तरको पढाइ पूरा गरी हाल म आफैँ शिक्षक बन्न पुगेको छु।

शिक्षण पेशाको करिब तीन वर्षको अवधिमा दुईवटा विद्यालयमा सेवा गर्ने अवसर मिल्यो। दुवै विद्यालयमा विद्यार्थीले शिक्षकप्रति गर्ने गरेको व्यवहारले मलाई किंकर्तव्यविमूढ बनाउने गरेको छ। यतिवेला म आफैँले करिब १० वर्षअघि अध्ययन गरेको विद्यालयका कक्षाहरूमा हालका विद्यार्थीहरूलाई अध्यापन गर्दैछु। आफ्नो पालाको विद्यार्थी जीवन, पढाइप्रतिको लगाव, गुरुप्रतिको आदर र हेराइ, साथीभाइहरूसँगको व्यवहार, विषयवस्तुप्रतिको गम्भीर्य, परीक्षा र मूल्याङ्कन पद्धति आदि हालको वस्तुस्थितिसँग तुलना गर्दा देखिने भेद केवल पुस्तान्तरको प्रभाव मात्र हो वा त्योभन्दा माथि नाघेर अराजकताको दृष्टान्त हो, अन्यायमा पर्न थालेको छु।

विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण विधिको अर्थ र प्रयोग कक्षाकोठासम्म पुग्दा विद्यार्थीको चाप्लुसी र छाडापनको पर्याय बनेछ। विषयवस्तुप्रति राम्रो दमकल नभएका आयोग्य गुरुहरूले जागिर टिकाउन आफ्नो धरातल विसर्दा विद्यार्थीहरूले शिक्षक र विद्यार्थीबीचको वास्तविक सामीप्यताको महत्त्व त बुझ्न सकेनन् नै गुरु-शिष्यबीचको न्यूनतम आदरसम्मानको मर्म पनि बुझ्ने अवसर पाएन। नेपालको सामाजिक वा राजनीतिक परिवर्तनको ठूलै जस दसवर्षे माओवादी युद्धले लेला। तर शैक्षिक क्षेत्रमा अहिले मौलाउँदै गएको उच्छृङ्खल र अराजक संस्कृति सिर्जनामा सो आन्दोलन त्यति नै जिम्मेवार छ। विद्यालयमा विद्यार्थीलाई अनुशासनमा राख्दै स्वच्छ शैक्षिक वातावरण निर्माणमा उद्यत शिक्षकहरूलाई शिष्यहरूबाटै आक्रमण हुने, तल्लोस्तरका शब्दले सम्बोधन गर्ने, कक्षाकोठामा शिक्षकको उपस्थितिप्रति कुनै ध्यान नदिई आफ्नै सुरमा मस्त रहने, शिक्षकलाई गर्नुपर्ने अभिवादन विसर्दि जाने, शिक्षकलाई एउटा ज्यालादारको रूपमा हेर्ने र विद्यार्थीको कृपामा टिक्ने धारणाले गुरु-शिष्यको सम्बन्धलाई निकै फितलो तुल्याएको छ।

हालको परीक्षा प्रणाली वा मूल्याङ्कन पद्धति पनि यो अवस्था निर्माणमा उत्तिकै दोषी छ। प्रवेशिका, उमावि र विगत केही वर्षदेखि त्रिविका परीक्षा केन्द्रहरूको हालत फुन्-फुन् दयनीय हुँदै गएको भेटिन्छ। निरन्तर मूल्याङ्कन र सुधारात्मक शिक्षण विना

नै विद्यालयहरूमा उदारोन्नतिको गलत बुझाइ र प्रयोग शुरू भएको छ। दण्डरहित बालमैत्री कक्षाकोठाको उपयोग गर्ने पहल भए पनि यसका अन्तरवस्तु नसमेट्दा अपेक्षित सफलता हात पर्न सकेको छैन। अर्कोतर्फ, नियमनकारी निकायको भूमिका गौण रही कागजी घोडाका रूपमा प्रतिवेदनहरू बन्ने अवस्था विद्यमान छ। फलस्वरूप शैक्षिक सुधारको गलत दस्तावेज प्रमाणित गर्न बढी उत्तीर्ण प्रतिशत देखाउने सतही सरकारी पाराले अङ्ग्रेजीमा एउटा शुद्ध वाक्य लेख्न नसक्ने व्यक्ति सहज रूपले +२ परीक्षा पास हुने तीतो अवस्था हामीसामु छ। गुरुप्रतिको सम्बन्ध र पढाइप्रतिको लगाव पातलिँदै जानुका धेरै कारक तत्त्वहरूमध्ये यो पनि एक हो। यस्तै प्रथ, विनि, स्रोतव्यक्ति लगायत शिक्षा प्रशासनका जिम्मेवार प्रशासनिक व्यक्तित्वहरू आत्मकेन्द्रित र स्वार्थमुखी बन्दै आफ्नो उत्तरदायित्वबाट पन्छ्ने र पदको दुरुपयोग गर्ने प्रचलनको विकासले पनि यो अवस्था आउनमा मलजलको काम गरेको छ। विद्यालयमा टिमवर्कको भावना हराउँदै गएको अवस्था छ। शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकको त्रिपक्षीय सिर्जनशीलताको कमी पनि अर्को अवरोधको रूपमा रहेको देखिन्छ। त्यसमाथि मौजुदा विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन प्रक्रिया, यसलाई दिइएको अस्वाभाविक अधिकार क्षेत्र र अभिभावकहरूको हालको शैक्षिक चेतनास्तरले कतिपय अवस्थामा विद्यालय र गुरुहरूले नाजायज सामाजिक र राजनीतिक दबाव खेपिरहनुपरेको छ। शिक्षकहरू पटकपटक अपमानित बनेर हीनताबोध पाल्न विवश छन्। अझ गुरु-शिष्यको बदलिँदो सम्बन्धको पराकाष्ठा अहिलेका +२ का विद्यार्थीहरूबाट स्पष्ट अनुभव गर्न सकिन्छ।

समय परिवर्तनशील छ। परिवर्तन नै यथार्थताको सार हो। परिवर्तनको यही अकाट्य यथार्थताले पुस्तान्तरको अवधारण अभ्युदय भएको हुनुपर्छ। अतः दुई पुस्ताबीच वैचारिक तथा व्यावहारिक असमानता हुनु तथा पुरानो पुस्ताले नयाँ पुस्ताका क्रियाकलापहरू पचाउन नसक्नु र नयाँ पुस्ताले पुराना पुस्ताका प्रचलनहरू मन नपराउनु अस्वाभाविक होइन। प्रत्येक १० वर्षको अन्तरमा नयाँ पिँढी निर्माण हुने मान्यता रहेको पाइन्छ। अपितु परिवर्तन र पुस्तान्तरको बहानामा समाजमा स्थापित कतिपय शाश्वत सत्य र संस्कारहरू नजरअन्दाज हुँदै जानुलाई किमार्थ स्वाभाविक मान्न सकिन्न। तर परिवर्तनको यो उल्टो गति यसैगरी गडरहने हो भने एकदिन गुरु-शिष्यको पुरानो सम्बन्ध विलाएर गुरुको ठाउँमा शिष्य र शिष्यको ठाउँमा गुरु रहने विल्कुल नयाँ पद्धति नेपालको शिक्षा प्रणालीले विश्व जनमानसलाई उपहार दिने करिब निश्चितप्रायः छ।

मोतीराम दाहाल, बाघ भैरव उमावि, कालेश्वर-७, ललितपुर

‘एकल युनियन चाहियो’

आ-आफ्नो ‘वाद’ र दलीय स्वार्थमा छुट्टाछुट्टै संगठनमा विभाजित विद्यालय-शिक्षकलाई विस्तारै एउटै राष्ट्रिय युनियनको खाँचो बोध हुन थालेको छ। अहिले स्कूल शिक्षकहरू मूलतः माओवादी र अन्य दलनिकट संगठनमा विभाजित छन्। डेनमार्कको शिक्षक युनियनको सहयोगमा नेपाल शिक्षक युनियनले १८-१८ फागुन २०६७ मा राजधानीमा आयोजना गरेको ‘मुलुकको शैक्षिक तथा नेपाल शिक्षक युनियनको भविष्य’ विषयक कार्यशालामा एकल युनियनको पक्षमा आवाज उठेको हो।

नेपाल शिक्षक युनियनकी उपाध्यक्ष पूर्णा जोशीका अनुसार सरकारी तथा निजी स्कूलमा कक्षा १ देखि १२ सम्म पढाउने शिक्षक र कर्मचारीको पेशागत हितका निम्ति एउटै राष्ट्रिय युनियन जरुरी रहेको निचोड सो कार्यशालाले निकालेको छ। जोशीले भनिन्, “कार्यशालामा शैक्षिक गणतान्त्रिक मञ्चमा आवद्ध शिक्षक संस्थाका प्रतिनिधिहरूले समेत साझा युनियनको पक्षमा आवाज उठाए। त्यसैले अब हाम्रो प्रयास युनियनलाई एउटै बनाउने दिशामा केन्द्रित हुन्छ।”

कार्यशालामा नेपाल शिक्षक युनियनको विगत, वर्तमान र भविष्यका बारेमा समूहगत छलफल भएको थियो। युनियनका पूर्वअध्यक्ष केशवप्रसाद भट्टराईले नेपालको शिक्षा र नेपाली शिक्षकको भावी मार्गचित्र बारे कार्यपत्र पेश गरेका थिए। उनको कार्यपत्रको निचोड छ, “शिक्षकलाई ज्ञान र सीपले सुसज्जित पारी आफ्नो पेशालाई कसरी बढी उत्पादक र प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ भन्ने बुझ्न सक्षम बनाउनु युनियनको कर्तव्य हो। किनभने सफल शैक्षिक क्रियाकलापले नै रोजगारीका आकर्षक अवसर, पेशाको सुरक्षा, राम्रो प्रतिफल र उच्च सम्मान पैदा गर्छ।”

कार्यशालामा युनियनका अध्यक्ष दिलबहादुर जोशीले युनियन र डेनिस टिचर युनियनबीचको सहकार्यबारे प्रकाश पारेका थिए। युनियन र नेपाल शैक्षिक गणतान्त्रिक मञ्चका २२० जनाको सहभागिता रहेको सो कार्यशालाको उद्घाटन नवनिर्वाचित शिक्षामन्त्री गङ्गालाल तुलाधरले गरेका थिए।

कक्षा ११ र १२ खारेजीको माग

माओवादी निकट अखिल नेपाल शिक्षक सङ्घनले कक्षा ११ र १२ मात्र सञ्चालन गरिरहेका उमावि तत्काल खारेज गरिनुपर्ने माग गरेको छ। उक्त सङ्घनले २८ माघमा शिक्षा मन्त्रीलाई ज्ञापत्रपत्र बुझाउँदै कक्षा १ देखि १० सञ्चालन नगरी मात्र ११ र १२ कक्षा मात्र चलाएका उमाविहरू खारेज गर्न भनेको छ। सङ्घनका अध्यक्ष गुणराज लोहनीका अनुसार विद्यालय क्षेत्र सुधार योजनाले विद्यालय शिक्षा कक्षा १ देखि १२ सम्म बनाइसकेको अवस्थामा कक्षा ११ र १२ मात्र चलाउनु अनुचित छ। उनले भने, “नाफा कमाउनका लागि कक्षा ११ र १२ मात्र चलाउन पाइँदैन, रहर छ भने कक्षा १ देखि १२ सम्म चलाउनुपर्छ।” लोहनीले अहिले चलिरहेका १० जोड दुईलाई राज्यको दायित्वभित्र ल्याउन आवश्यक रहेका पनि बताए।

शिक्षक मासिक ‘क’ वर्गमा

प्रेस काउन्सिल नेपालले शिक्षक मासिकलाई ‘क’ वर्गमा वर्गीकृत गरेको छ। काउन्सिलको हालसालै सार्वजनिक गरेको आ.व. २०६५/६६ को संपरीक्षणको परिणाम अनुसार शिक्षक मासिक ७३.०६ अड्ड प्राप्त गरेर उक्त वर्गमा परेको हो।

२०६४ माघका हिमाल एसोसिएसन अन्तर्गत रही प्रकाशन शुरू गरिएको शिक्षक मासिक २०६७ भदौदेखि ज्ञान-विज्ञान शैक्षिक सहकारीबाट प्रकाशित हुँदै आएको छ। शिक्षक का अहिलेसम्म ३६ अड्ड प्रकाशित भइसकेका छन्। हरेक महिनाको १ गते प्रकाशित हुने शिक्षक मासिक देशका सबै जिल्ला सदरमुकाम र शहर-बजारका पत्रपत्रिका पसलहरूबाट बिक्री-वितरण हुने गर्छ।

एसएलसीमा चिटिङ रोकिएला ?

कमल रिग्वाल

२६ फागुन २०६७ मा विराटनगरमा आयोजित परीक्षासम्बन्धी छलफल ।

एसएलसी जाँच नजिकिँदै जाँदा परीक्षालाई मर्यादित बनाउन विभिन्न प्रयास थालिएको जानकारी परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय, सानोठिमिले दिएको छ । एसएलसी परीक्षा १० चैतदेखि शुरु हुँदैछ । परीक्षालाई मर्यादित तुल्याउने सन्दर्भमा पनिकाेले २३ फागुनमा काठमाडौँमा सरोकारवालाहरूसँग छलफल कार्यक्रम आयोजना गरेको थियो ।

उक्त कार्यक्रममार्फत शिक्षकका विभिन्न संघ/संस्था, विद्यार्थी सङ्गठन तथा अभिभावक सङ्गठनका प्रतिनिधिले

परीक्षालाई अनुशासित र मर्यादित तुल्याउन सामूहिक प्रतिबद्धता जनाएका छन् । आ-आफ्ना संस्थाका प्रतिनिधिमार्फत जिल्लास्तरमा आचारसंहिता बनाएर सबै परीक्षा केन्द्रमा त्यसको कार्यान्वयन गर्ने वचन समेत उनीहरूले दिएका छन् ।

प्रतिबद्धतापत्रमा प्रत्येक परीक्षा केन्द्रमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी र अभिभावक भेला गरी परीक्षा सहयोग समिति गठन गर्ने उल्लेख छ । पनिकाका उपनियन्त्रक डिल्लीराम लुईटेलले भने, “परीक्षालाई मर्यादित र अनुशासित तुल्याउन सरोकारवाला पक्षबाट आएको

प्रतिबद्धताले सकारात्मक प्रभाव पार्ने हाम्रो अपेक्षा छ ।” पनिकाका अनुसार, यस वर्ष ५ लाख ५ जना विद्यार्थीले एसएलसीको आवेदन फारम भरेका छन् । उनीहरूका निम्ति १,६७५ परीक्षा केन्द्र तोकिएको छ । २० फागुनसम्ममा सबै जिल्लामा प्रश्नपत्र, उत्तरपुस्तिकालगायतका सामग्री पठाइएको जानकारी पनि उपनियन्त्रक लुईटेलले दिए ।

भागवण्डाको रोग कायमै

परीक्षालाई अनुशासित तुल्याउने सवालमा केन्द्रको जस्तै प्रतिबद्धता मोरङमा पनि

किताबखानामै थन्किए सिटरोल

१३ मङ्सिर २०६३ मा स्थायी नियुक्ति पाएका लमजुङ, खुदीस्थित लताकुञ्ज निमाविका शिक्षक सोहनप्रकाश विकले नियुक्ति पाएकै वर्ष तीन प्रति सिटरोल फारम भरेर जिल्ला शिक्षा कार्यालयमार्फत शिक्षक किताबखानामा

पठाए । तर, उनको सिटरोल नम्बर हालसम्म पनि जिल्लामा पुगेको छैन ।

जनजागृति माविका शिक्षकहरू टीकाराम खरेल, रामबहादुर दाहाल, इन्दिरा चुँडाल र देवराज गिरीले २०६३ सालयता दुईपटक सिटरोल फारम भरेर पठाइसकेका

छन् । उनीहरूले पनि हालसम्म आफ्नो सिटरोल नम्बर पाएका छैनन् । ३० चैत २०६० मा स्थायी नियुक्ति पाएका मोरङ, भोगटेनीस्थित रामपुर माविका प्राथमिक शिक्षक युवराज आचार्यको पनि सिटरोल नपाएको गुनासो छ ।

नक्कली परीक्षार्थी रोकन गोप्य योजना

शत्रुघ्न यादव, जिशिश, सप्तरी

परीक्षाको तयारी कस्तो छ ?

यसपटक सप्तरीमा ८८ परीक्षा केन्द्र तोकिएको छ। सबै केन्द्रमा स्वच्छ र मर्यादित रूपमा परीक्षा सञ्चालन गराउन हामी प्रतिबद्ध छौं। त्यसका सचेतना कार्यक्रम शुरु गरेका छौं।

गत वर्ष यहाँ नक्कली परीक्षार्थी धेरै भेटिएका थिए। त्यस्तालाई निरुत्साहित तुल्याउन यसपटक के गर्दै हुनुहुन्छ ?

त्यसका लागि हामी गोप्य योजना बनाउँदैछौं। यसबारे अहिल्यै विस्तृत रूपमा बताउन मिल्दैन। तर, यति कुरा चाहिँ पक्का हो,

नक्कली परीक्षार्थीलाई पहिचान गरेर निष्कासन चाहिँ गराउँछौं।

गत वर्ष केन्द्राध्यक्ष र निरीक्षक समेत चिटिडमा संलग्न रहेको पाइएको थियो नि ?

ढुक्क हुनुस्। यसपालि त्यो प्रवृत्ति दोहोरिने छैन। परीक्षाको मर्यादा विगाने जो-कोही पनि कारवाहीमा पर्नेछन्।

राजनीतिक दबावमा केन्द्राध्यक्ष र निरीक्षकको नियुक्ति भएको सुनिन्छ नि ?

यो विल्कुलै गलत चर्चा हो। त्यस्तो भएको छैन। म कसैको दबावमा पर्दिनँ।

जनाइएको छ। तथापि त्यहाँका शिक्षक सङ्गठनका पदाधिकारीले भने भागवण्डाका आधारमा केन्द्राध्यक्ष चयन हुनुपर्ने अडान यस वर्ष पनि दोहोर्याएका छन्। एजुकेशन हेल्प लाइन, विराटनगरले २६ फागुनमा आयोजना गरेको कार्यक्रममा लिखित प्रतिबद्धता जनाएका पदाधिकारीहरू कार्यक्रमबाट बाहिरिँदै गर्दा भागवण्डाको अडान राख्दै थिए। शिक्षक सङ्गठनका प्रतिनिधिबाटै भागवण्डाको बखेडा फिक्नुले मर्यादित रूपमा परीक्षा सञ्चालन हुनेमा आशङ्कालाई बल पुऱ्याएको देखिन्छ।

गत वर्ष शिक्षक सङ्गठनहरूबीच भागवण्डामा सहमति जुटाउन नसक्दा मोरङका जिशिश प्रमोदकुमार साह

कार्यालयभित्रै थुनिएका थिए। जिशिश साह भन्छन्, “गत साल यहाँ जिशिश भएर आएको दुई दिनमै थुनिनु परेको थियो। यसपालि पनि त्यही नियति नदोहोरिएला भन्न सकिन्न।”

गत वर्ष मोरङमा नेपाली काङ्ग्रेस निकट शिक्षक संघलाई १५, एमाले निकट शिक्षक सङ्गठनलाई १४, एकीकृत माओवादी निकट शिक्षक सङ्गठनलाई १३, प्याब्सनलाई ५ र मधेशी शिक्षक फोरमका लागि चार जना केन्द्राध्यक्ष दिने सहमति भएको थियो। विराटनगरको कार्यक्रममा पुगेका परीक्षा नियन्त्रक सूर्यप्रसाद गौतमले केन्द्राध्यक्ष भागवण्डालाई छाडेर विद्यालय सुधारको काम चाहिँ भागवण्डा गर्न

शिक्षक नेताहरूलाई आग्रह गरे। उनले भने, “मापदण्ड बनाएर सक्षम व्यक्तिलाई केन्द्राध्यक्षमा छनोट गर्न सके मात्रै परीक्षा मर्यादित हुनसक्छ, भागवण्डा गरेर हुँदैन।”

गत वर्ष मोरङमा परीक्षाको मर्यादा विपरीत काम गर्ने दुई केन्द्रका चार जना निरीक्षकलाई जिल्ला शिक्षा कार्यालयले निष्काशन गरेको थियो। यस वर्ष परीक्षा सुधारका लागि मर्यादा विपरीत काम गर्ने व्यक्तिलाई कारवाही गर्ने प्रतिबद्धता सरकारी अधिकारीहरूले जनाएका छन्। जिल्ला परीक्षा समितिका संयोजक एवं मोरङका प्रजिअ सुरेश अधिकारी, समितिका सदस्य रहेका प्रहरी उपरीक्षक दीपक थापाले अनियमिता गर्ने केन्द्राध्यक्ष, निरीक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकलाई कारवाही गर्ने बताए।

यता, सप्तरीमा पनि परीक्षा प्रणाली सुधार गर्न जिल्ला शिक्षा कार्यालयले प्रयास शुरु गरेको छ। अन्तरक्रिया र चेतनामूलक क्रियाकलापमार्फत सुधारको प्रयास थालिएको जानकारी जिशिश शत्रुघ्न यादवले दिएका छन्। जिशिशकाले १७ फागुनमा राजविराजमा आयोजना गरेको कार्यक्रममा शिक्षक सङ्गठन, राजनीतिक दल तथा अभिभावक प्रतिनिधिले विगतमा केन्द्राध्यक्ष र निरीक्षकहरूले नै परीक्षार्थीसँग पैसा लिएर चिटिड गराएको भन्दै त्यसलाई नियन्त्रण गर्न प्रशासनसँग आग्रह गरे। जिशिश यादवले यस वर्ष विगतको भन्दा स्वच्छ ढङ्गले परीक्षा सञ्चालन हुने दावी गरे।

कमल रिमाल, विराटनगर र श्रवण देव, राजविराजमा

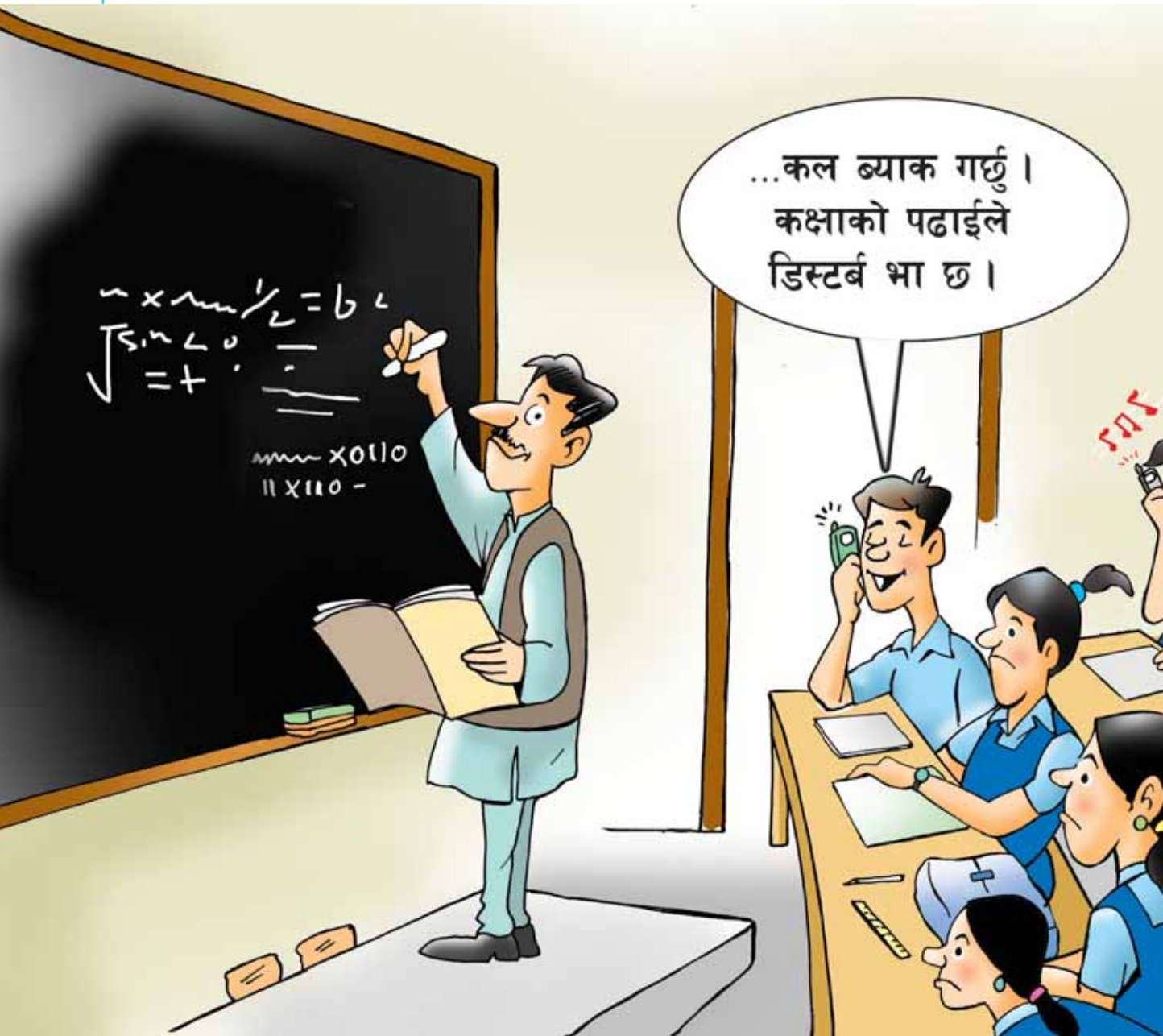
किताबखानाका अनुसार, हालसम्म ८४ हजारभन्दा बढी शिक्षकले सिटरोल फारम बुझाएका छन्। तीमध्ये ७ हजार ६१० जना शिक्षकको सिटरोल फारम शिक्षक किताबखानामै थन्किएको त्यहाँका अधिकारीहरू स्वीकार गर्छन्। किताबखानाका उपसचिव मधुसूदन अधिकारीले २०६५ सालयता प्राप्त भएका सिटरोल फारम जिल्लामा पठाउन बाँकी रहेको जानकारी दिए। “यहाँका कर्मचारी जिल्लामा जाँदा

वा जिल्लाका कर्मचारी यहाँ आउँदा नम्बरसहितको सिटरोल फारम पठाउने गरिएको छ। दुवै परिस्थिति नमिल्दा फारम अड्किएको हो”, उनले भने। हुलाकमार्फत सिटरोल पठाउन सकिने विकल्पलाई प्रयोग गरेको छैन। अधिकारीले भने, “हुलाकबाट पठाउँदा पनि शतप्रतिशत ग्यारेण्टी त हुँदैन नि !”

सिटरोल नम्बर नहुँदा नागरिक लगानी कोषबाट बन्ने बीमा कोषको परिचयपत्र

बनाउन नपाइएको गुनासो शिक्षकहरूले गरेका छन्। परिचयपत्रका लागि सिटरोल नम्बर अनिवार्य छ। उपसचिव अधिकारीले भने, “परिचयपत्र बनाउन कठिनाई भएको समस्या हामीले पनि बुझेका छौं। कतिपय शिक्षकले चाहिँ टेलिफोन गरेर पनि आफ्नो नम्बर लिने गरेका छन्।” बाँकी फारमहरू छिट्टै जिल्लामा पठाउने प्रयास गरिने जानकारी उपसचिव अधिकारीले दिएका छन्।

के उपयोग, के दुरुपयोग

स्कूले छात्रछात्रा र शिक्षकले अरु काममा भन्दा सिकने/सिकाउने कर्ममा मोबाइल प्रयोग गर्ने बानी बसाउने हो भने मोबाइलबाट फैलिइएका धेरै सामाजिक विकृतिहरू स्वतः कम हुने आशा गर्न सकिन्छ। सरकारले चाहिँ मोबाइलको माध्यमबाट छात्रछात्रालाई सिकाउन सकिने विषयवस्तु निर्माण गरी त्यसलाई स्कूलमा पुऱ्याउने कुरामा ध्यान दिन ढिलो गरिरहेको छ। तैपनि यसका लागि समय सकिइसकेको छैन।

स्कले छात्रछात्रा र शिक्षकलाई कक्षाकोठामा मोबाइल फोन प्रयोग गर्न दिइनुहुन्छ कि हुँदैन भन्ने बहस शुरु नहुँदै त्यहाँ मोबाइल छिरिसकेको छ। शहरी क्षेत्रका कतिपय निजी स्कूलले कक्षामा मोबाइलको प्रयोग निषेध गरेका छन्। केही सरकारी स्कूलले पनि विद्यालय समयमा छात्रछात्रालाई मोबाइल प्रयोग गर्न नदिने प्रयास गरेका छन्। तर, यस विषयमा जसले जे गरिरहेका छन् नितान्त स्वविवेकमा गरिरहेका छन्। स्कूल समयमा मोबाइल प्रयोग गर्न दिने/नदिने बारे राज्यका निकाय र सङ्गठित समाजले कुनै धारणा नै बनाएका छैनन्। नीति-नियमको कुरा त टाढै रह्यो।

राजधानीका केही स्कूलले विद्यालयमा मोबाइल चलाउने कार्यलाई अनुशासन बाहिरको व्यवहारका रूपमा लिई विद्यार्थीलाई कारवाही गर्ने गरेको भेटिन्छ। विद्यार्थीको फोलामा मोबाइल पाइएमा शिक्षकले खोसेर कार्यालयमा राख्ने र पछि अभिभावकको जिम्मा लगाइदिने गरेको समेत पाइन्छ। तर, यो उपाय त्यति प्रभावकारी भएको छैन भन्ने कुरा कक्षाकोठामा मोबाइलको प्रयोग बढ्दै गएका गुनासाहरूबाट स्पष्ट हुन्छ। मोबाइल सुविधा पुगेका ठाउँका सार्वजनिक स्कूलका कक्षा ४ देखि १२ सम्मका छात्रछात्राले अभिभावकलाई विश्वासमा लिएर तथा आफूहरूलाई फुक्याएर स्कूलमा मोबाइल प्रयोग गर्ने गरेको शिक्षकहरूको कथन पाइन्छ।

सिकने/सिकाउनेहरूका हातमा पुगेको मोबाइल फोनले पढाइ लेखाइको क्षेत्रमा के कति लाभ वा हानि पुऱ्याएको छ भन्ने बारेमा अध्ययन-अनुसन्धान भएको भेटिँदैन। शिक्षक मासिकको विहङ्गावलोकनबाट चाहिँ स्कूल वा कक्षामा मोबाइलको प्रयोगबाट तुलनात्मक रूपमा पढाइमा बाधा पुगेकै पाइएको छ। यसबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा नकारात्मक असर पर्ने नै भयो।

प्रयोगका अनेक आयाम

काठमाडौंको जैसीदेवलस्थित नवयुग माविमा कक्षा ८ की छात्रा सुनिता कार्की (१७) ले कक्षा ८ देखि मोबाइल चलाउन थालेकी हुन्। साथीहरूको मोबाइल देखेर उनलाई पनि मोबाइलको रहर लाग्यो र उनले दशैंको दक्षिणा र खाजा खाने खर्चमा आफूले बुनेको रुमाल बेचेको पैसा थपेर मोबाइल किनेकी हुन्। सुनिताको मोबाइल कक्षामा 'साइलेन्ट' मोडमा हुन्छ। "पढिरहेको बेला फोन आयो भने उठाउँदिनँ, चिनेका मान्छेले गरेको भए कल ब्याक गर्छु नत्र रेस्पन्स गर्दिनँ", सुनिताले शिक्षक लाई बताइन्।

कक्षा ६ देखि नवयुग माविमा पढ्न थालेकी सुनिता कक्षाकी प्रथम छात्रा हुन्। उनले मोबाइललाई केही हदसम्म पठनपाठनको

चित्र: योगेश्वर

विद्यार्थीको नजरमा मोबाइल

फाइदा

- फोन गर्न
- गीत सुन्न
- भिडियो हेर्न
- इन्टरनेट, इमेल चलाउन,
- च्याट गर्न
- फोटो र भिडियो खिच्न
- रेडियो सुन्न
- गेम खेल्न
- ज्ञान बढाउन
- प्रविधिसँग अद्यावधिक हुन
- नयाँ नयाँ साथी बनाउन

बेफाइदा

- खर्चिलो
- अनपेक्षित एसएमएस र फोन आउने
- अश्लील भिडियो हेरेर समय बर्बाद हुने
- कुलतमा लाग्ने खतरा
- पढाइमा बाधा पुग्ने र ध्यान नजाने

“पढिरहेको बेला फोन आयो भने उठार्जिदिँ, चिनेका मान्छेले गरेको भए कल ब्याक गर्छु नत्र रेस्पोज गर्दिँ।”

सुनिता कार्की
छात्रा कक्षा ८

काममा पनि प्रयोग गर्ने गरेकी छन्। सुनिता स्कूल नआएको दिन शिक्षकहरूले कुन-कुन विषयका के-के पाठ पढाए भनेर साथीहरूलाई सोध्न, शिक्षकले दिएका गृह-कार्य सम्बन्धी कुनै पाठ वा सूत्र नबुझेमा साथीहरूको मोबाइलमा फोन गरेर सहयोग लिने गर्छिन्। उनी मोबाइलको क्यालकुलेटर पनि अलि अलि प्रयोग गर्छिन्। मौका पर्दा गीत सुन्ने तथा भिडियो हेर्ने, फोटो खिच्ने काम त छँदैछन्।

सुनितासँगै पढ्ने मानवहादुर तामाङ (१५) पनि स्कूल आउँदा मोबाइल ल्याउन छुटाउँदैनन्। नोकिया मोबाइल बोक्ने उनी मोबाइलमा इन्टरनेट समेत चलाउँछन्। मोबाइलमा नेट जोडेपछि उनले इमेल र फेसबुक एकाउन्ट पनि खोलेका छन्। कक्षामा बस्दा चाहिँ उनी मोबाइल ‘साइलेन्ट’ मोडमा राख्ने गरेको बताउँछन्।

नवयुग माविका अर्का छात्र अनिल विश्वकर्मा (१६) को मोबाइलमा पनि इन्टरनेट जोडिएको छ। तर मोबाइल प्रयोग गर्न थालेपछि पढाइमा

चाहिँ बाधा पुगेको अनिलको अनुभव छ। कक्षामा पढाइ भइरहेका बेला कल र एसएमएस आउँदा समस्या हुने उनको कथन छ। घरमा पनि पढ्दा वा गृहकार्य गर्दा मोबाइलको घण्टीका कारण पढाइबाट ध्यान अन्यत्र जाने उनी बताउँछन्।

नवयुगकै छात्रा रोशनी जर्घा मगरले भने आमाको मोबाइल बोक्ने गरेकी छन्। उनी आफूले सञ्चार र मनोरञ्जनका लागि मात्र होइन, विहान सवेरै उठ्नका लागि अलार्म लगाउने जस्ता कामका लागि पनि मोबाइल चलाएको बताउँछिन्। तैपनि उनलाई छात्रछात्राले मोबाइल बोक्नुहुँदैन भन्ने लाग्छ। “मोबाइल बोक्दा पढाइमा बाधा पुग्छ”, रोशनी भन्छिन्। नवयुग माविले विद्यालय आउँदा छात्रछात्रालाई मोबाइल नबोक्न भनेको छ। तर, कक्षा ६ देखि माथिका थुप्रै छात्रछात्राले लुकाएर स्कूलमा मोबाइल ल्याउने गरेका छन्।

भक्तपुरको सानोठिमीस्थित आदर्श माविका प्रथम ध्रुववहादुर ठकुरीले स्कूलमा मोबाइलमा प्रतिबन्ध लगाएका छन्। उनी भन्छन्, “हामीले शिक्षक र छात्रछात्रालाई कक्षामा मोबाइल चलाउन नदिने भनेका छौं, तैपनि केही विद्यार्थीले स्कूल आउँदा मोबाइल बोक्ने गरेका छन्।” शिक्षक मासिकले कक्षा ८ र ८ का करिब १५० जना छात्रछात्रालाई ‘मोबाइल

प्रयोग गर्नुहुन्छ कि गर्नुहुन्न?’ भन्ने लिखित प्रश्न गर्दा आधाभन्दा बढीले ‘प्रयोग गर्ने गरेको’ जवाफ दिए। उक्त विद्यालयको कक्षा ८ को सेक्सन ए का ५७ मध्ये २७ जनाले आफूलाई मोबाइल प्रयोगकर्ता बताए भने ३० जनाले मोबाइल प्रयोग नगरेको धारणा राखे। यीमध्ये धेरैले स्कूल आउँदा मोबाइल बोकेर आउने गरेको पनि स्वीकार गरे। सबैले लुकाएर ल्याउने र कक्षामा साइलेन्ट मोडमा राख्ने भएकाले शिक्षकलाई विद्यार्थीले मोबाइल बोके नबोकेको थाहा हुँदैन। आदर्श माविका छात्रछात्राले पनि फोन, एसएमएस गर्न, गीत तथा समाचार सुन्न, भिडियो हेर्न, फोटो खिच्न, गेम खेल्न नै मोबाइल फोनको प्रयोग गर्ने गरेका छन्।

केही विद्यार्थीले पढाइका लागि इन्टरनेटको प्रयोग गरेको दावी गरे पनि भाषा, विषयवस्तु, इन्टरनेट अभ्यास आदिका कारण बढीमा डिक्सनरीमा सीमित रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ। अन्यथा क्यालकुलेटरको सीमित प्रयोग बाहेक मोबाइल फोनको शैक्षिक उपयोग हुने गरेको पाइँदैन।

१६ फागुन २०६७ मा शिक्षक टोलीले आदर्श माविमा पूरै दिन बिताएर विद्यार्थी र शिक्षकले मोबाइल कसरी प्रयोग गर्ने गरेका छन् भन्ने अवलोकन गरेको थियो। टिफिनमा विद्यालय भवनको पछाडि गएर मोबाइलमा कुरा गर्ने थुप्रै छात्रछात्रा देखिन्थे। कक्षा सकिएलगत्तै स्कूलको पर्खालको आडमा मोबाइलमा कुरा गरिरहेका सङ्गीता गिरी र शर्मिला योञ्जनलाई कहाँ फोन गरेको भनेर सोध्दा ‘साथीलाई’ भन्ने जवाफ दिए। शर्मिला योञ्जनले थपिन्, “हालखबर बुझ्न साथीलाई फोन गरेको हो, केही होइन।”

मोफसलको दृश्य

विराटनगरको जनपथ मावि विराटनगर-१५ मा कक्षा ६ मा अध्ययनरत सन्तोषकुमार साह (१५) ले मोबाइल फोन चलाउन थालेको तीन वर्ष भइसकेको छ। कुचोको व्यापारमा संलग्न सन्तोष विद्यालयबाटै फोन गरेर आफ्नो व्यावसाय चलाउँदै आएका छन्। “व्यापारीले मलाई फोन गर्छन्, म बुबालाई फोन गरिदिन्छु, कक्षाकोठामा भाइब्रेसतमा राखेको हुन्छु फोन आएपछि बाहिर निस्किएर बोल्छु”, उनले भने।

उक्त विद्यालयका कक्षा १० का एकजना छात्र कक्षा छाडेर नै फोनमा कुरा गर्ने गर्थे। एक दिन अङ्ग्रेजी शिक्षक इन्दु कोइरालाले उनलाई कार्यालयमा लगेर ‘अबदेखि मोबाइल बोकेर आउदिन, आएँ भने कारवाही गर्नु’ भन्ने कागज लेखाएर सहीछाप गराइन्। इन्दु भन्छिन्, “कागज गराएपछि मोबाइल फोन बोकेर स्कूलमा आउन छाडियो, पढाइ पनि सुधियो र गत वर्ष एसएलसी उत्तीर्ण भयो।”

जनपथ माविमा विद्यार्थीले मोबाइलबाटै बाहिरका युवा डाकेर पढाइ अवरुद्ध गराएको घटना पनि ताजै छ। गत वर्ष कक्षा ८ मा मोबाइल सम्वादका कारण एक छात्रा र छात्र बीच विवाद भएको थियो। त्यसपछि छात्राले फोन गरेर ‘दाजुहरू’ लाई स्कूलमा डाकिन्।

नवयुग मावि,
काठमाडौंका यी
छात्र-छात्रामध्ये
धेरैसँग मोबाइल
छ ।

भा.पु.सं.

“मूल गेटमा ताला लागेकाले केटाहरू पर्खाल नाघेर स्कूलभित्र पसे, कुटाकुट गर्न थाले, पढाइ अवरुद्ध भयो” कोइरालाले भनिन्, “त्यसपछि प्रहरी नै बोलाउनु पर्‍यो, केटाहरू पर्खाल नाघ्दै मोटरसाइकलमा भागे ।”

सो विद्यालयले मोबाइल खोस्ने अभियानअन्तर्गत एकै दिनमा १० वटासम्म विद्यार्थीका मोबाइल खोसेको थियो । त्यसपछि पनि विद्यार्थीको प्रवृत्ति उस्तै रहेपछि गएको असोजमा अभिभावक भेला बोलाएर तिनका छोराछोरीले स्कूल आउँदा मोबाइल बोकेमा कारवाही गर्ने टुङ्गे गरेको जनपथ माविका प्रअ बुद्धिप्रसाद सुवेदी बताउँछन् । “कक्षा ८, ९ र १० मा अभिभावकलाई नै लगेर विद्यार्थीलाई सचेत गराइयो, तैपनि प्रवेश निषेध गर्न सकिएको छैन ।” प्रअ सुवेदीले भने, “अचम्मको कुरा त अभिभावकले पैसा नर्दिँदा पनि विद्यार्थीहरू महँगो मोबाइल सेट चलाइरहेका छन् ।”

विराटनगर-३ स्थित जनता उच्च माविमा पुस २०६७ मा कक्षा १० मा एउटै घण्टीमा पढाउन पसेका शिक्षकहरू सरस्वती दाहाल र विजय रौनियारबीच विवाद भयो । त्यसबाट पढाइमा असर परेको भन्दै कक्षा १० का छात्र निरज कट्टेलले आफ्नो मोबाइलबाट पत्रकारलाई विद्यालयमा डाके । शिक्षक विवादको दृश्य कक्षा ९ का विज्ञान काङ्ग्रेलेले मोबाइलमा रेकर्ड गरे । त्यो भिडियो रेकर्ड उनले पत्रकार र प्रधानाध्यापकलाई देखाए । प्रअ शङ्कर पोखरेल ११ र १२ कक्षाका विद्यार्थीलाई मोबाइलमा कडाइ गर्न सकिए पनि तल्लो कक्षामा नियन्त्रण गर्न नसकिएको बताउँछन् । कक्षा कोठाभित्र मोबाइल फोनमा गीत सुन्दै गरेको विद्यार्थीलाई समाएर अभिभावकको जिम्मा लगाएको अनुभव पनि छ उनीसँग । उनी भन्छन्, “मोबाइल फोन बोकेर आउने अधिकांश विद्यार्थी पढाइमा कमजोर छन् ।”

विकृतिको जड

डिजिटल उपकरणहरूले सुविधाका साथै विकार पनि बढाएका छन् । केही वर्षयता सहज रूपमा उपलब्ध भिडियो चलने मोबाइल सेटहरूमा अश्लील भिडियो निकै चलन थालेको छ । इन्टरनेटबाट डाउनलोड गर्ने, कपी गर्ने बाहेक डीभीडीमा फिल्म चलाएर मोबाइलले खिचेर राख्ने तरिकासित छात्रछात्रा अपरिचित छैनन् । विद्यार्थीको मोबाइलमा अश्लील भिडियो भेटिएको

घटना समेत नौलो हुन छाडेको छ, किनभने विद्यार्थीले आफैँले खिचेका आफ्नो यौनक्रीडाका भिडियो क्लिपहरू पनि सार्वजनिक भएका छन् । विराटनगरको एउटा विद्यालयको पोशाक (सेतो सर्ट र निलो पेन्ट तथा स्कर्ट) लगाएका केटाकेटीको यौन भिडियो रेकर्ड सार्वजनिक छ । एउटा घरको छानामा गरेको यौन क्रियाकलापलाई तिनकै साथीले मोबाइलबाट रेकर्ड गरेर सार्वजनिक गरेका हुन् ।

काठमाडौंको एउटा स्कूलको सिँढीको माथिल्लो भागमा खिचिएको नीलो स्कूल पोशाकमा रहेका केटाकेटीले आफैँ खिचेको आफ्नो भिडियो र एउटा होस्टलको बेडमा खिचिएको भिडियो र कलेज पढ्ने केही छात्राले हाँसी-हाँसी गरेको अङ्ग प्रदर्शन विद्यार्थीले आफैँ खिचेका अश्लील भिडियोका तमुना हुन् । सामान्यतया यस्तो काममा केटाहरू मात्र संलग्न हुन्छन् भन्ने सोचिन्छ तर मोबाइलमा अश्लील दृश्य रेकर्ड गर्ने, साथीहरूलाई देखाउने र बाँड्नेमा छात्राहरू पनि पछाडि छैनन् भन्ने कैयन् प्रमाण भेटिएका छन् ।

पूर्वी तराईको एउटा स्कूलको कक्षाकोठामा डेस्कमाथि छात्रालाई राखेर दुई जना छात्रले पालैपालो यौन सम्पर्क गरेको मोबाइल भिडियो रेकर्ड भेटिएको धेरै भएको छैन । यसले तराईका स्कूलमा पनि मोबाइलले सामाजिक विकृति बढाउँदै लगेको अनुमान गर्न कठिन छैन ।

छापाको एउटा स्कूलमा एक छात्रले साथीको मोबाइलबाट अश्लील भिडियो सार्दा एउटी छात्राको मोबाइलको ब्लुटूथ अन भएकाले उनको मोबाइलमा पनि पुग्यो । उक्त भिडियोलाई उनले तत्कालै प्ले गर्दा कक्षाकोठै थर्किने गरी अश्लील आवाज सुनियो । “त्यो बेला न पठाउने छात्र खोजेर कारवाही गर्न सकियो न प्ले गर्ने छात्रालाई कारवाही गर्न सकियो”, उक्त दृश्य देख्ने शिक्षक भन्छन् ।

काठमाडौंको नवयुग माविकी एक छात्राले मोबाइलका कारण केही दिन मानसिक तनाव फेल्टु परेको अनुभव सुनाइन् । उनको मोबाइलमा एक अपरिचितले कल तथा एसएमएस गरेर “म तिमीलाई माया गर्छु, तिमीसँग यौनसम्पर्क गर्न चाहन्छु” जस्ता प्रस्ताव राखेर हैरान पारेको उनी बताउँछिन् । उनी थप्छिन्, “अनुचित एसएमएस र ब्लफ कल आउँदा पनि मैले केही गर्न सकिनँ ।”

“पढिरहेको
बेला कल
र एसएमएस
आउँदा पढाइमा
बाधा पुगेको
छ ।”

अनिल विश्वकर्मा
छात्र कक्षा ८

रिपोर्ट कक्षामा मोबाइल

चेतन अधिकारी

छापाको हिमालय उमाविको कक्षा ८ मा विद्यार्थीको मोबाइल चेक गर्दै प्राचार्य विदुर खतिवडा ।

स्कूले विद्यार्थी र मोबाइलका साधारण प्रयोगकर्तामध्ये कतिपयले आफ्ना अभिभावक र आफन्तलाई कुक्याएर पनि मोबाइलको दुरुपयोग गरिरहेका छन् । मोबाइलको माध्यमबाट शुरुमा हेलो-हाईवाट शुरु हुने धेरैको सम्बन्ध 'आई लभ यु' हुँदै यौन सम्पर्कसम्म पुग्ने गरेको छ । मोबाइलको माध्यमबाट अनुचित सम्बन्ध राख्नेहरूले जुनसुकै बेला मोबाइल साथमै राख्ने, अरूलाई हेर्न नदिने, कल रेकर्ड तथा एमएमएसहरू तुरुन्तै डिलिट गर्ने तथा गोप्य रूपमा कुरा गर्ने र आफन्तले थाहा पाएमा त्यसलाई अस्वीकार गर्ने गरेको पाइन्छ । यो महारोगबाट कतिपय छात्रछात्रा पनि मुक्त छैनन् ।

बन्देजको प्रयास

कक्षा चलिरहेकै बेला मोबाइल प्रयोग गर्नेमा छात्रछात्रा मात्र छैनन्, पढाउँदा पढाउँदै मोबाइल उठाउने शिक्षकहरू पनि भेटिन्छन् । कक्षा अवधिमा शिक्षक र छात्रछात्राबाट मोबाइल प्रयोग बढ्न थालेपछि केही स्कूलले भने सूचना नै जारी गरेर मोबाइल प्रयोगमा प्रतिबन्ध लगाएको पाइन्छ । हिमालय उमावि छापाका प्राचार्य विदुर खतिवडाले माघमा विद्यालयको प्रार्थना समयमा एउटा सूचना जारी गर्दै भने "आइन्दा स्कूलमा मोबाइल बोकेर आउने छात्रछात्राको मोबाइल जफत गरिन्छ र त्यो मोबाइल अभिभावकलाई जिम्मा लगाइनेछ ।"

उक्त सूचना जारी गरेको केही दिनसम्म शिक्षकहरूले छात्रछात्राको गोजी र शोला जाँच गरेर केही मोबाइल जफत पनि गरे र अभिभावकलाई बुझाए । २३ फागुनमा प्राचार्य खतिवडासहितको टोलीले कक्षा ८ मा छड्के जाँच गर्दा कुनै पनि छात्रछात्राले मोबाइल बोकेको पाइएन । कक्षामा पढाइ भइरहेका बेला ठूलो स्वरमा गीत बज्ने, कल गर्ने, सानातिना विवादमा पनि मोबाइलको प्रयोग गरेर बाहिरबाट साथीहरू बोलाएर भिडन्त गराउने जस्ता घटना हुन थालेपछि स्कूलमा मोबाइल निषेधको नीति लिनु परेको उक्त विद्यालयले जनाएको छ ।

तनहुँको आँबुखैरेनीस्थित मित्रता उमाविले पनि स्कूलमा मोबाइल प्रयोग गर्न नदिने नीति लिएको छ । कक्षा चलेको बेला विद्यार्थी तथा शिक्षकलाई मोबाइल प्रयोग गर्न नदिइएको उक्त विद्यालयका शिक्षक रामप्रसाद देवकोटा बताउँछन् । उनले भने,

"विना काममा फोन तथा एसएमएस गर्ने, परीक्षामा एसएमएसको माध्यमबाट चिटिड गर्ने, अश्लील दृश्य हेर्ने गरेकाले कक्षाकोठामा मोबाइलको प्रयोग बन्देज गरिएको हो ।"

शहरभित्रका विद्यालयमा पनि मोबाइलका कारण पढाइमा असर परेकाले नियन्त्रणको प्रयास थालिएको एजुकेशन हेल्पलाइन विराटनगरले जनाएको छ । हेल्पलाइनले २०६३ सालमा जिशिकामा पत्राचार गर्दै स्कूलमा मोबाइल नियन्त्रण गर्न आग्रह गरेको थियो । त्यसपछि शिक्षा कार्यालयले जिल्ला शिक्षा समितिको बैठक डाकेर विद्यालयमा मोबाइल फोन कडाई गर्ने निर्णय गर्‍यो । त्यही वर्ष शिक्षा कार्यालयको बुलेटिनमा विद्यालय हातामा विद्यार्थीले फोनको प्रयोग नगर्ने र कक्षाकोठा वा परीक्षामा शिक्षक विद्यार्थी दुवैले मोबाइल फोन चलाउन नपाउने सूचना प्रकाशित गर्‍यो । "सूचनाले मात्रै मोबाइल फोनको दुरुपयोग नियन्त्रण नभएपछि हामीले शिक्षक सङ्गठन र विद्यार्थी सङ्गठनहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्‍यो" हेल्पलाइनका अध्यक्ष राजेन्द्र ढकालले भने ।

स्कूलमा मोबाइल प्रयोग गर्न नदिने, प्रयोग गरेको थाहा पाए कारवाही गर्ने वा बन्देज लगाउने प्रयासका बावजुद पनि स्कूलमा मोबाइल संस्कृति फाइँदै गएको छ । आज धेरै नेपालीले चलाउने साक्षा उपकरण नै बन्न पुगेको छ- मोबाइल । नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको १५ मङ्सिर २०६७ सम्मको तथ्याङ्कले ८१ लाख ८५ हजार ५६२ वटा मोबाइल वितरण भइसकेको देखिन्छ । यसमा प्राविदेखि विश्वविद्यालयसम्म अध्ययन अध्यापन गर्ने शिक्षक-विद्यार्थीको ठूलो हिस्सा पर्छ । त्यसैले नेपाली समाजमा बढ्दै गएको मोबाइल संस्कृतिलाई स्कूलमा बन्देज गर्न त्यति सजिलो छैन किनभने धेरै मानिस काममा मात्र होइन, विना काममा समेत यसको प्रयोग नगरी नहुने मोबाइल दुर्व्यसनी भइसकेका छन् । तिनलाई पुनर्स्थापना केन्द्रमा राखेर उपचार गर्न त सकिँदैन तर, मोबाइल फोनको सदुपयोग सिकाएर उनीहरूको समय, पैसा र आदतलाई जोगाउन भने असम्भव छैन ।

त्यसैले मोबाइलको दुरुपयोग हटाई सदुपयोगको संस्कृति बढाउनका निम्ति सबैभन्दा पहिला विद्यालयमै 'मोबाइल चेतना कक्षा' चलाउन आवश्यक देखिन्छ । मोबाइलको माध्यमबाट फैलिइएका विकृति नियन्त्रण गरी सदुपयोगको उपाय खोज्नु अहिलेको खाँचो हो । छात्रछात्रा र शिक्षकले अरु काममा भन्दा सिक्ने/सिकाउने कर्ममा मोबाइल प्रयोग गर्ने बानी बसाउने हो भने मोबाइलबाट फैलिइएका धेरै विकृतिहरू स्वतः कम हुने आशा गर्न सकिन्छ । सरकारले चाहिँ अमेरिका, बेलायत, जापानमा जस्तै मोबाइलको माध्यमबाट छात्रछात्रालाई सिकाउन सकिने विषयवस्तु निर्माण गरी त्यसलाई स्कूलमा पुऱ्याउने कुरामा ध्यान दिन ढिलो गरिरहेको छ । तैपनि यसका लागि समय सकिइसकेको छैन ।

(साथमा कमल रिमाल, विराटनगर, चेतन अधिकारी, छापा)

journey to excellence...

यस प्रकाशनद्वारा आगामी शैक्षिकसत्रका लागि प्रकाशन भईरहेका नयाँ पुस्तकहरू

Speedy Maths – Class A to 10

Read Me English – Book A to 8

Computer Science For All – Book 7 & 8

सरकारी विद्यालयहरूकालागि अङ्ग्रेजी भाषामा प्रकाशन भईरहेका पुस्तकहरू

Science - 1 to 5

Social Study – 1 to 5

English - 1 to 5

Math – 1 to 5

नेपाली १ देखि ५ सम्म

यस प्रकाशनद्वारा पछिल्लो पाठ्यक्रम अनुरूप परिमार्जित पुस्तकहरू

Health, Population and Environment - Class 9 & 10

Population and Environment - Class 6 to 8

Science in Action with Health and Physical Education – Class 1 to 5

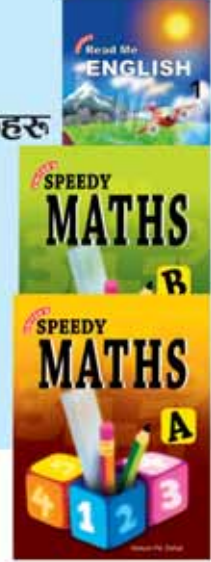

United Nepal Publication (P) Ltd.

Vanasthali, Kathmandu, Nepal

Tel: 01-2022272, 4385020 Fax: 977-01-4357857

Web site: www.unitednepalpublication.com

गुञ्जन्ध राष्ट्रको हरेक कुनामा...
नेपाल एफएम नेटवर्क
NEPAL FM 91.8

NEPAL FM 91.8
Socially Inclusive Radio of New Nepal

तपाईं जहाँ भए पनि नेपाल उफ उम

विस्तृत जानकारीका लागि : नेपाल इफ.एम. 91.8, रविवन, काठमाडौं
फोन: ४२८२९२९, ४२८२९२३, ईमेल : radio@nfm.com.np

www.nfm.com.np

मोबाइल: कसले पो नाई भन्छ र !

मोबाइल कम्पनी र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिमा लागेका संस्था मोबाइल प्रविधिको प्रयोगबाट अध्ययन-अध्यापनलाई अरु गुणस्तरीय बनाउन लागि परेका छन्। आउँदो दश वर्षमा अहिले ल्यापटप र कम्प्युटरले गर्ने अधिकांश काम मोबाइलबाट सजिलै हुनेछ।

मोबाइल फोनका आविष्कारक डाक्टर मार्टिन कोपरले कल्पना समेत गरेका थिएनन् होला, उनले बनाएको उपकरण विश्वमा सबैभन्दा लोकप्रिय इलेक्ट्रोनिक उपकरणका रूपमा विकास हुन्छ भनेर। अहिले मोबाइल फोन सबैका लागि रहरको कुरा मात्र भएन अति आवश्यक वस्तु नै बन्यो। मोबाइलले फोनका साथै इमेल, इन्टरनेट, खेल, क्यामरा, एसएमएस, एमपी थ्री, रेडियोदेखि जीपीएससम्मको सुविधा दिने भएकाले यसले सबैलाई आकर्षित गरेको हो। ब्लूटूथ, इन्फ्रारेड जस्ता माध्यमबाट समेत एकआपसमा सम्बन्ध स्थापित गर्न सक्ने भएपछि मोबाइलले धेरैलाई लोभ्याएको छ। अमेरिका, बेलायत, सिङ्गापुर, हङकङ, चीन, भारतलगायतका देशमा किशोर-किशोरीमात्र मोबाइलको प्रयोग अरु देशमा भन्दा बढी छ।

मोबाइललाई किशोर-किशोरीले हरबखत आफूसँगै राख्न चाहन्छन्। चाहे त्यो सुत्ने वेला होस् वा कक्षामा पढ्दै गरेको वेला। शिक्षक र अभिभावकहरू उनीहरूको मोबाइल आसक्तिप्रति असन्तुष्ट देखिन्छन्। स्वयं विद्यार्थीहरू भने “यसले के बिगारेको छ?” भन्ने तर्क गरिरहेका हुन्छन्।

मोबाइल विना जीवन अधुरो !

छिमेकी मुलुक भारतमा एशोच्याम (द एसोसिएटेड च्याम्बर अफ कमर्स एण्ड इण्डस्ट्री अफ इण्डिया)ले गत वर्ष गरेको एक सर्वेक्षण अनुसार ६६ प्रतिशत छात्रछात्रा विद्यालयमै मोबाइल फोन लैजाने गर्छन्। एशोच्यामले नयाँदिल्ली, मुम्बई, चेन्नाइ, पुने, गोवालगायत शहरी क्षेत्रका दुईहजार अभिभावक र २५ सय विद्यार्थीबीच उक्त सर्वेक्षण गरेको थियो। त्यसमा विद्यालय हातामा मोबाइल प्रयोग गर्न रोक लगाइए पनि दुईतिहाइभन्दा बढी विद्यार्थीले विद्यालय हाताभित्रै मोबाइल चलाएको तथ्य सार्वजनिक गरिएको छ।

उक्त सर्वेक्षण अनुसार, १५ देखि १८ वर्षका ८८ प्रतिशत विद्यार्थीले आफ्नै मोबाइल चलाउँछन् भने १३ देखि १५ वर्षका ४० प्रतिशतले अरूको मोबाइल प्रयोग गर्छन्। मोबाइल प्रयोगकर्ताका ५६ प्रतिशत अभिभावकले भने मोबाइलले सङ्कट तथा विपत्तिमा सहयोग गरेको बताएका छन्। ८० प्रतिशत अभिभावकले चाहिँ आफ्ना छोराछोरीले हैरान नपार्नु भनेर मोबाइल किनिदिएको बताए। एशोच्यामका महासचिव डी एस रावतले मोबाइल भारतीय किशोरकिशोरीका लागि एउटा प्रमुख आकर्षणको वस्तुको रूपमा रहेको पाइएको बताए। उनले भने, “छात्रछात्राले मोबाइल विना जीवन नै नहुने ठान्दरहेछन्।”

एशिया र युरोपको स्थिति

अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान संस्था साइनोभेटले हालै गरेको एउटा अर्को सर्वेक्षणले करिब ६४ प्रतिशत एसियाली युवाहरूले मोबाइल बोक्ने गरेको देखाएको छ। दुई वर्षअघि मात्र ६० प्रतिशत युवाहरूले मोबाइल बोक्थे। अहिले एसियाका विकसित देशमा दश प्रतिशत युवाहरू मात्र अहिले मोबाइल नबोक्नेमा परेका छन्। हङकङका ८७ प्रतिशत र सिङ्गापुरका ८५ प्रतिशत युवा मोबाइल बोक्छन्। सर्वेक्षणमा एसियाका ८३ प्रतिशत युवाहरूले मोबाइल नभई नहुने साधन रहेको समेत उल्लेख गरेको जनाइएको छ।

चीनका युवाहरू भने मोबाइलबाट इन्टरनेट चलाउनेमा अग्र स्थानमा देखिएका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान संस्था नेलशनले गरेको एक अनुसन्धान अनुसार चीनका युवाहरू अमेरिका र बेलायतका युवाभन्दा अगाडि छन्। नेलशनले विगत ३० दिनमा मोबाइलबाट इन्टरनेट प्रयोग गर्नुभएको छ वा छैन भनेर गरेको प्रश्नमा ७३ प्रतिशत चिनियाँ युवाले तीस दिनयता मोबाइलबाट इन्टरनेट चलाएको बताएको उल्लेख छ। तर, बेलायतका ४६ प्रतिशत युवाले मात्र तीस दिनयता मोबाइलबाट इन्टरनेट चलाएको उक्त सर्वेक्षणमा बताएका थिए। युरोपेली राष्ट्रहरूका एकतिहाइ भन्दा कम युवाले तीस दिनयता मोबाइलबाट इन्टरनेट चलाएको जानकारी दिएका थिए।

चीनमा अहिले कुल ८० करोड मोबाइल प्रयोगकर्ता छन्। र, तीमध्ये २७ करोडले मोबाइलबाट इन्टरनेटको प्रयोग गरिरहेका छन्। संसारमा २० करोडले चाहिँ मोबाइलबाटै फेसबुक चलाउँछन्। अहिले विश्वभरि फेसबुकका ६० करोड प्रयोगकर्ता छन् र तीमध्ये ४० प्रतिशतले मोबाइलबाट फेसबुक चलाउने गरेका हुन्। फेसबुकले जनाएअनुसार मोबाइलबाट फेसबुक चलाउनेहरू कम्प्युटरबाट चलाउनेभन्दा दोब्बर सक्रिय छन्।

प्रविधिलाई निर्यात गरेर संसारकै दोस्रो ठूलो अर्थतन्त्र बन्न सफल जापानमा मोबाइल फोनको लोकप्रियता अरु बढी छ। जापानी शिक्षा मन्त्रालयले दुई वर्षअघि गरेको एउटा अनुसन्धान अनुसार मोबाइल प्रयोग गर्नु छात्रछात्राका निमित्त नशा जस्तै भएको छ। १६ देखि १७ वर्षको उमेरका ६६ प्रतिशत विद्यार्थी आफू जहाँ जाँदा पनि मोबाइल बोक्न बिसर्दैनन्।

युरोपेली राष्ट्रमध्ये बेलायतका युवाहरू मोबाइलबाट इन्टरनेट चलाउन अगाडि देखिएका छन्। युरोपेली देशहरूको तुलनामा २० प्रतिशत बढी बेलायती युवा इन्टरनेट चलाउन मोबाइलको प्रयोग गर्छन्। तर, उनीहरू भन्दा चीन र अमेरिकाका युवाहरू बढी मात्रामा मोबाइलबाट इन्टरनेटको प्रयोग गर्छन्।

अमेरिकामा कक्षामै मोबाइल

खुलेर “विद्यालयमा मोबाइल प्रयोग गर्न पाइनुपर्छ” भन्नेहरू धेरै नभए पनि लुकेर विद्यालयमा मोबाइल चलाउनेहरू भने धेरै छन्। सन् २०१० मा अमेरिकामा भएको एउटा सर्वेक्षणले मोबाइल प्रयोगमा रोक लगाइएका विद्यालयमा समेत ५८ प्रतिशत विद्यार्थीले कक्षा भइरहेका मोबाइल प्रयोग गर्ने गरेको तथ्य सार्वजनिक गरेको छ। अमेरिकी अनुसन्धान संस्था पिउरिसर्च सेन्टरले गरेको अध्ययन अनुसार विद्यालयमा मोबाइल लैजानेमध्ये ३१ प्रतिशत विद्यार्थीले कक्षा भइरहेका बेला एसएमएस पठाउने गरेको देखिन्छ। त्यसमा पनि छात्रले भन्दा छात्राले बढी एसएमएस पठाउने गरेको देखिन्छ। २६ प्रतिशत छात्रछात्रालाई एसएमएसमार्फत अर्काले हेपेको-होच्याएको (बुलिङ गरेको) तथ्याङ्क छ। ३४ प्रतिशतले गाडी चलाउँदै एसएमएस गर्ने गरेका छन्। १२ देखि १७ वर्षका ४ प्रतिशत टिनले टेक्स्ट मेसेज पठाउने गर्छन् भने १५ प्रतिशत टिनले त्यस्ता मेसेज पाउने गरेका छन्। यौन उत्तेजनात्मक मेसेजलाई सेक्स्ट मेसेज भनिन्छ। सेक्स्ट मेसेज (यौन उत्तेजनात्मक मेसेज) पठाउने र पाउनेमध्ये लिङ्गको आधारमा भिन्नता देखिएको छैन।

अब मोबाइलबाटै शिक्षा

सवैका लागि शिक्षा भन्ने लक्ष्य प्राप्त गर्न मोबाइल प्रविधि धेरै सहयोगी हुने मोबाइल कम्पनीहरूको भनाइ छ। यसका लागि विभिन्न मोबाइल कम्पनीहरूले विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गरेर मोबाइलमा शैक्षिक सामग्री राख्ने गरेका छन्। यी सामग्रीले पुरानो प्रणालीको शैक्षिक अभ्यासभन्दा चाँडै र राम्रो नतिजा ल्याएको पछिल्ला उदाहरणले देखाएका छन्।

नोकियाले दक्षिण अफ्रिकाका छात्रछात्रालाई लक्षित गरी मोबाइलबाटै गणित सिक्न सकिने कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ। सन् २००८ देखि अफ्रिकी सरकार, नोकिया साइमेन्ट नेटवर्क, अपरेटर र गणितका सामग्री उत्पादकबीच सहकार्य चलेको छ। यस कार्यक्रममा समाविष्ट शैक्षिक सामग्री स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित छन्। ती सामग्रीमा गणितका सैद्धान्तिक कुरादेखि विभिन्न चरणका अभ्यास गर्ने व्यवस्था समेटिएको छ। त्यस्तै साथीहरूसँगै मिलेर गणितका समस्या हल गर्न मिल्ने व्यवस्था पनि छ। यो कार्यक्रमका कारण अफ्रिकाका विद्यार्थीहरूले विहान होस् वा बेलुकी, साप्ताहिक विदा होस् वा सार्वजनिक विदा- मोबाइलबाट गणित सिक्ने गरेको र गणितमा आफ्नो अङ्क राम्रो बनाउन प्रयास गरेका छन्। यो कार्यक्रमले शिक्षकलाई पनि विद्यार्थीहरू कुन तहसम्मको हिसाब हल गर्न सक्छन् भनेर बुझ्न सहयोग गरेको छ।

नोकियाले शैक्षिक सामग्रीहरू मोबाइल नेटवर्कमार्फत विद्यालयमा पुऱ्याउन नोकिया एडुकेशन नामको सफ्टवेयर समेत निर्माण गरिसकेको छ। यो कार्यक्रममा गुणस्तरीय शैक्षिक सामग्रीदेखि ज्ञानवर्द्धक भिडियो समेत राखिएका छन्। यो कार्यक्रमलाई फिलिपिन्सको एउटा गाउँमा प्रयोग गर्दा १० लाख बालबालिका लाभान्वित भएका थिए। अहिले यसको प्रयोग तान्जानियाका विद्यार्थीहरूले गरिरहेका छन्।

यस्तै एपल कम्पनीले पनि आफ्नो आइफोनमा शैक्षिक र ज्ञानवर्द्धक सामग्री राखेको छ। एपलले अङ्ग्रेजी भाषा र शब्दभण्डार, गणित, विज्ञान, इतिहास, कला, सङ्गीत, स्वास्थ्यलगायत विषयमा बालबालिकाका लागि विभिन्न सामग्री तयार गरेको

५ अर्ब ३० करोडको हातमा मोबाइल !

पहिलो पटक मोबाइल फोनको प्रयोग सन् १९४६ जून १७ तारिखमा अमेरिकाको सेन्ट लुइस मिसौरीमा भएको थियो। तर पहिलो कल गर्ने मोबाइल फोन अहिलेको जस्तो हाते फोन थिएन। त्यो उपकरण ३६ किलोको थियो। सन् १९७३ अप्रिल ३ मा मोटोरोलाका सहयोगीका साथ डाक्टर मार्टिनले पहिलो मोबाइल फोनलाई जन्म दिँदा त्यसको तौल दुई किलो थियो। हातेसेटको आविष्कार गरेपछि डाक्टर मार्टिनले न्युयोर्कको सडकमा बसी मोटोरोलाको प्रतिद्वन्द्वी कम्पनी बेलस ल्याबका जोल एन्गेललाई फोन गरेका थिए।

अहिले मोबाइल फोन एक सय ग्राम भन्दा कम तौलका पनि पाइन्छन्। आजभन्दा तीस वर्ष अगाडि हजारौं डलर पर्ने मोबाइल फोन धनाढ्य व्यक्तिका लागि शोखको साधन बनेको थियो। पहिलो मोबाइल सेट बनाउन मोटोरोलालाई १० लाख डलर खर्च लागेको थियो। सन् १९८३ सम्म पनि एउटा मोबाइल सेटको चारहजार डलर पर्ने भएकाले गाउँका गोठालादेखि शहर बजारका तन्नेरीको हातमा यति चाँडै मोबाइल पुग्ला भनेर धेरैले कल्पना गरेका थिएनन्। अहिले एक हजार रुपैयाँसम्ममै मोबाइल पाइन्छ। मोल घट्दै जाँदा यसका प्रयोगकर्ता बढेका छन्। फलतः मोबाइल कम्पनीलाई मोबाइलको मोल घटाउन र सुविधा बढाउन दबाव परेको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय टेलिकम्युनिकेशन युनियनका अनुसार विश्वको ८० प्रतिशत भूभागमा अहिले मोबाइल नेटवर्क उपलब्ध छ र त्यसले विकासोन्मुख देशका ६८ प्रतिशत बासिन्दालाई समेटेको छ। युनियनका टेलिकम्युनिकेशन विकास ब्युरोका निर्देशक समिर अल बसिरका अनुसार विकासोन्मुख देशमा अन्य प्रविधिको तुलनामा मोबाइल अहिलेसम्मकै सबैभन्दा बढी मात्रामा उपलब्ध प्रविधि हो। बसिरले विकासोन्मुख देशका बासिन्दाले आफ्नो आवश्यकता पूर्तिका लागि मोबाइलको प्रयोग गरेको पनि बताएका छन्। सन् २०१० को अन्त्यसम्ममा मोबाइलका ग्राहकको सङ्ख्या ५ अर्ब ३० करोड पुगेको छ। अहिले विश्वका ७७ प्रतिशत मानिसहरू मोबाइल प्रयोग गरिरहेका छन्। सन् २०१० मा मात्र ६१ अर्ब एसएमएस मेसेज आदानप्रदान भएका छन्। पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार, हाल एक सेकेन्डमा विश्वभर करिब दुई लाखभन्दा बढी एसएमएस आदानप्रदान भइरहेको छ।

छ। अन्य संस्था तथा व्यक्तिहरूले समेत मोबाइलमा हेर्न सकिने शब्दकोश लगायत अन्य शैक्षिक सामग्री समेत विकास गरेका छन्। मोबाइल कम्पनी र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिमा लागेका संस्था मोबाइल प्रविधिको प्रयोगबाट अध्ययनलाई अझ गुणस्तरीय बनाउने उपायका वारेमा लागेका छन्। आउँदो दश वर्षमा अहिले ल्यापटप र कम्प्युटरले गर्ने अधिकांश काम मोबाइलबाट सजिलै हुने अनुमान गर्न कठिन छैन।

जमाना 'मोबाइल लर्निङ'को

'मोबाइल लर्निङ'को महत्वपूर्ण विशेषता भनेको यो जहाँसुकैबाट र जहिले पनि प्राप्त गर्न सकिन्छ। यसमा भएका पाठहरू एकअर्कालाई उपलब्ध गराउन सकिन्छ। तत्काल प्रतिक्रिया प्राप्त हुन्छ। किताब र नोटकपीको भारी बोक्ने फ्लिपटाइप मुक्त पाठ। तिनीहरूको ठाउँ सानो मेमोरी चिप्सले लिन्छ।

पढ्नु/पढाउनु भन्नेवित्तिकै विद्यालयका कक्षा र विद्यार्थी तथा शिक्षकहरूको तस्वीर हाम्रो दिमागमा आउँछन्। तर सूचना-प्रविधिको विकासले अब पढ्ने/पढाउने कुरा कक्षाकोठामा मात्र सीमित रहेन। शिक्षकले दिएको ज्ञान मात्र आधिकारिक र विश्वसनीय हुन्छ भन्ने मान्यता पनि दिनप्रतिदिन कमजोर हुँदै गइरहेको छ।

सञ्चारप्रविधिको विकाससँगै सिक्ने/सिकाउने प्रक्रियामा पनि व्यापक परिवर्तन आएको छ। त्यही सञ्चारप्रविधिको प्रयोग गरी सिकाइलाई अरु व्यापक बनाउन 'इ-लर्निङ'को अवधारणा अघि आएको धेरै भएको छैन। ल्यापटप या डेक्सटप कम्प्युटर जतिकै उपयोगी नभए पनि मोबाइल सेटलाई सिक्ने/सिकाउने कार्यमा प्रयोग गर्न सकिने सम्भावना बढ्दै गएको छ।

सन् २००२ मा प्रकाशित *दि फ्युचर अफ लर्निङ: फ्रम इ-लर्निङ टु एम-लर्निङ* का लेखक डी किगनले पर्सनल डिजिटल असिस्टेण्ट (पीडीए), हाते कम्प्युटर, स्मार्टफोन तथा मोबाइल फोनको माध्यमबाट शिक्षा लिने-दिने तथा तालिमको प्रबन्धलाई मोबाइल (एम) लर्निङको संज्ञा दिएका छन्। पीडीएम हिसावकिताब राख्न 'क्यालकुलेटर', टिपोट राख्न 'मेमो प्याड', सम्पन्न गर्नुपर्ने कामको जानकारीका लागि 'टु डु लिस्ट', ठेगाना तथा फोननम्बर राख्न 'एड्रेस बुक', इमेल सुविधा, टचस्क्रिन तथा व्याक लाइटजस्ता विशेषताका अतिरिक्त फोटो खिच्न डिजिटल क्यामेराको समेत सुविधा हुन्छ। फोन त भई नै हाल्ने भयो।

'मोबाइल लर्निङ'को अवधारणाभित्र एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा सजिलैसँग लैजान मिल्ने हाते कम्प्युटर (पामटप), एमपी थ्री, एम्पी फोर प्लेयर, नोटबुक, पीडीए, स्मार्टफोन तथा मोबाइल फोन जस्ता इलेक्ट्रोनिक उपकरणहरू पर्दछन्। यसका अतिरिक्त अन्य आवश्यक कुराहरूमा वायरलेस, इन्फ्रारेड, ब्ल्यूटूथ, जिएसएम

तथा सीडीएमए, इन्टरनेट, वेबसाइट तथा स्थानीय सर्भरहरू हुन्। त्यसमध्ये पनि वायरलेस सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण कुरा हो।

तेस्रो पुस्ताका मोबाइल फोनमा 'अफिस प्रोग्राम' राखिएको हुन्छ, जसबाट 'स्प्रेडसिट' तथा 'वर्ड'को काम गर्न सकिन्छ। यसमा क्यामरा पनि राखिएको हुन्छ। जसले फोटो खिचनका साथै अडिओ तथा भिडिओहरू पनि रेकर्ड सकिन्छ। त्यस्तै इन्टरनेट तथा ब्ल्यूटूथको सहयोगबाट डाटा तथा रिपोर्टहरू एकअर्काबीच आदानप्रदान गर्न सकिन्छ। यसमा पीडीएफ फायलहरू राख्न र आवश्यक सामग्रीहरू प्रिन्ट गर्न मिल्ने सुविधा पनि पाइन्छ। यसमा रहेको रेडियोबाट सङ्गीत र समाचार त पाइहालिन्छ।

मोबाइल उपकरणमा राखिएका व्याकरण, शब्दभण्डार, वाक्यपद्धति, सामान्य ज्ञान, खेल, कोठेपद, शब्दार्थहरूबाट भाषा तथा ज्ञानको विकास गर्न सकिन्छ।

'मोबाइल लर्निङ'को मुख्य मान्यता प्रविधिको सहयोग र ताररहित सञ्जालको अन्तरक्रियाबाट विद्यार्थीहरूको सिकाइलाई सहज र सम्भव तुल्याउन सकिन्छ भन्ने हो।

मोबाइल उपकरणको मद्दतले विद्यार्थी र शिक्षकले वेबपेज हेर्न सक्छन्। अडियो सुन्न सक्छन्। भिडियो ट्यूटोरियल हेर्न सक्छन्। साथीसँग पाठबारे छलफल गर्न सक्छन्। अभ्यास र प्रयोगका लागि विज्ञसँग परामर्श लिन सक्छन्। व्यक्तिले सुनेर, देखेर वा गरेर सिक्ने हो। मोबाइलमा सुन्नका लागि अडियो सुविधा हुन्छ, हेर्नका लागि भिडियो हुन्छ र गर्नका लागि अवसर उपलब्ध हुन्छ।

तारा, ग्रह र तिनको गतिबारे सिकाउन सामान्यतया त्यति सजिलो हुँदैन। त्यस्तै परमाणुहरूको संरचना पनि सिकाउन दुरुह मानिन्छ। तर 'मोबाइल लर्निङ'मा एनिमेशनको सहयोगबाट बनेका पाठहरू उपयोग गर्न सकिन्छ। त्यस्ता सामग्रीले विषयवस्तुको धारणालाई छर्लङ्ग पारिदिन्छन्। अर्को कुरा विद्यालय वा कलेजले राखेका सर्भरहरूबाट इन्टरनेट को माध्यमबाट आवश्यक पाठहरू डाउनलोड गर्न विद्यालय/कलेजले दिएका परियोजना कार्य, प्रतिवेदनहरू बुझाउन विद्यालय वा कलेजमा आफैँ उपस्थित भइरहनुपर्दैन; इमेलबाट वा ब्ल्यूटूथबाट वा फायल सेयरमा राखेर पठाइदिन सकिन्छ।

'मोबाइल लर्निङ'को अर्को तरिका भनेको 'सिम्युलेसन' हो। कम्प्युटरका सफ्टवेयरहरू कसरी सञ्चालन गर्ने भन्ने बारेमा यस्ता 'सिम्युलेसन' निर्माण गरिएका छन्। यस्ता सिम्युलेसन- पाठहरू हेरेर कम्प्युटरका सफ्टवेयरलाई क्रमबद्ध रूपमा सञ्चालन गर्न सकिन्छ।

सामान्यतया, हामी सडक छाडेर कैयन् दिन हिँडेपछि मात्र पुगिने मुगुको मानिसलाई ट्राफिक नियमबारे सिकाउन किन आवश्यक छ र भनेर सोच्छौं। तर मुगुको मानिसले हवाईजहाज चढ्न

पायो भने एक घण्टा भित्रै नेपालगञ्जको व्यस्त सडकमा आइपुग्छ। उसलाई भिडियोको सहयोगले नेपालगञ्जको सडकबारे मात्र होइन संसारकै जुनसुकै शहरमा गाडी तथा मानिसहरूको गति कस्तो हुन्छ र त्यहाँ पुग्दा आफूले के गर्नुपर्छ भन्ने ज्ञान दिन सकिन्छ। त्यस्तै विभिन्न जातजातिका सामाजिक तथा सांस्कृतिक रहनसहन पनि देखाउन सकिन्छ।

'मोबाइल लर्निङ'को अर्को महत्त्वपूर्ण विशेषता भनेको यो जहाँसुकैबाट र जहिले पनि प्राप्त गर्न सकिन्छ। यसमा भएका पाठहरू एकअर्कालाई उपलब्ध गराउन सकिन्छ। तत्काल प्रतिक्रिया प्राप्त हुन्छ। किताब र नोटकपीहरूको भारी बोक्ने फ्लुटबाट मुक्त पार्छ। किताब र नोटबुकहरूको ठाउँ सानो मेमोरी चिप्सले लिन्छ; जसले सिकाइ प्रक्रियालाई रोचक र प्रभावकारी तुल्याउँछ।

एकथरी सिद्धान्तकार तथा शिक्षकहरू 'शिक्षण भनेको ज्ञानको सम्प्रेषण गर्नु हो' भन्ने मान्दछन्। यो मान्यतालाई स्वीकार गर्ने हो भने विद्यार्थीले प्रशस्त पाठ्यसामग्रीहरू पाउनुपर्दछ र ती सामग्रीमा श्रव्य तथा श्रव्य-दृश्यको अधिकतम प्रयोग गरिएको हुनुपर्छ।

अर्काथरी सिद्धान्तकार तथा शिक्षकहरू भन्छन्- शिक्षा अब विद्यालयले मात्र दिन सक्दैन। विद्यालयबाट मात्र 'सबैका लागि शिक्षा'को लक्ष्य पूरा गर्न सम्भव छैन। यसका लागि खुल्ला शिक्षा आवश्यक छ। खासगरी विद्यार्थीहरूले आफ्नो समय अनुसार सिक्न पाउनुपर्ने अवधारणा पाउलो फ्रेरे र इलिचको रहेको छ। 'मोबाइल लर्निङ'ले दूर शिक्षाको माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ गर्न रुने सम्भव बनाएको छ।

'मोबाइल लर्निङ'लाई औपचारिक शिक्षा तथा अनौपचारिक शिक्षा दुवै अवस्थामा प्रयोग गर्न सकिन्छ। यो सिकाइ पद्धतिमा हरेक विद्यार्थीले आफूले सिक्न चाहेको ठाउँ तथा बखतमा सिक्न पाउँछन्। इ-लर्निङ र मोबाइल लर्निङबीच एउटा भिन्नता छ; त्यो हो लचकता। 'इ-लर्निङ'मा भन्दा 'मोबाइल लर्निङ'मा बढी लचकता हुन्छ। विद्यार्थीले 'एम-लर्निङ' को प्रयोग विद्यालयको हातामा, चउरमा, क्यान्टिनमा, छुत्तमा, घर फर्कदा गाडीमै वा घरमा पनि गर्न सक्छन्।

क्रमशः पृष्ठ ३० मा

एम-लर्निङ सोचको निर्माण र विस्तार गर्ने पुस्तकहरू नै आउन थालेका छन्। तस्विरहरू: amazon.com

सिकने/सिकाउने काममा मोबाइल फोन यसरी पनि उपयोग गर्न सकिन्छ

क्यामेरा (स्टिल र भिडियो दुवै)

प्रयोग

- शिक्षकले ह्वाइट बोर्ड/ब्याकबोर्डमा लेखेका कुराको फोटो खिचेर राख्न सकिन्छ
- मोबाइल क्यामेरा हाते स्क्र्यानरको रूपमा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ। कुनै पुस्तकका महत्त्वपूर्ण पानाहरूलाई खिचेर पछि पढ्न सकिन्छ। त्यस्तै कुनै महत्त्वपूर्ण चित्र वा वस्तुको फोटो वा कुनै कक्षा क्रियाकलापको रोचक दृश्य खिचेर पनि राख्न सकिन्छ।
- मोबाइलमा भएको क्यामेराबाट फोटोग्राफीको प्रारम्भिक अभ्यास गर्न सकिन्छ।
- मोबाइलमा खिचिएका तस्वीरहरूले कहिलेकाहीँ विद्यार्थीलाई केही लेखन वा अन्य सृजनशील कामतर्फ उत्प्रेरित गर्न पनि सक्छन्।
- यदि स्कूलले अन्तरक्रियामुखी र सिकाइ प्रक्रियालाई सघाउने तरिकाले आफ्नै वेबसाइट बनाई उपयोग गर्ने गरेको छ भने शिक्षकले दिएको एसान्मेन्टलाई चाहिने तस्वीरहरू खिचन सकिन्छ।

सीमा

- मोबाइलको सानो स्क्रिनमा ती अक्षर पढ्न सकिँदैन। त्यस्ता कुरा पढ्न तथा समूहमा भिडियो वा फोटो हेर्न कम्प्युटर नै चाहिन्छ।
- सामान्य फोनको मेमोरी धेरै हुँदैन। फोनमा नअटाएका कुरा राख्न कम्प्युटर नै चाहिन्छ।
- यस किसिमको सिकाइमा पनि कम्प्युटर नै प्रमुख उपकरण हुन्छ र मोबाइल सहायक उपकरणका रूपमा मात्र प्रयोग हुनसक्छ।

अडियो रिकर्डिङ र प्ले

प्रयोग

- शिक्षकले कक्षामा कुनै महत्त्वपूर्ण कुरामा दिएको व्याख्यान वा अवधारणा बुझाउन बोलेका कुराहरूलाई विद्यार्थीले रेकर्ड गर्न सक्छन्। रेकर्ड गरिएको कुरा पछि घरमा गएर सुन्दा कक्षामा नबुझेको वा ध्यान नदिएको कुरा पनि विद्यार्थीले थाहा पाउँछ।
- सामाजिक शिक्षा अध्ययन अन्तर्गतको समूह कार्यमा आफ्नो गाउँवस्ती वा टोलका बारेमा बूढापाका वा जानकार मानिससँग कुराकानी गरी रेकर्ड गर्न सकिन्छ। त्यसैगरी संवाद, गीत, भाषणलगायत आवश्यक ठानिएका कुनै पनि कुरालाई रेकर्ड गर्ने रेकर्डरका रूपमा मोबाइललाई उपयोग

गुगलद्वारा निर्मित एनरोएड अपरेटिङ सिस्टमयुक्त सामसुड मोबाइल।

गर्न सकिन्छ। रेकर्डमा आएका कुराहरू आफूलाई मन लागेको वा आवश्यक परेको बखतमा सुन्न सकिहालिन्छ।

- मोबाइल अङ्ग्रेजी भाषा सिकने महत्त्वपूर्ण साधन बन्न सक्छ। शिक्षकले कक्षामा बोलेका कुरा वा अङ्ग्रेजी सिकाउने अन्य श्रव्य सामग्रीहरूको रेकर्ड सुन्न सकिन्छ। यसरी सुन्ने कामले त्यहाँ प्रयुक्त भाषा शैली र उच्चारण गर्ने तरिकासँगै विद्यार्थीको दिमागमा नयाँनयाँ शब्द भण्डारण गरिदिन्छ।
- नाटक, वक्तृत्वकला, वादविवाद प्रतियोगिता, कविता वाचन, गायन जस्ता स्वरको आवश्यकता पर्ने क्रियाकलापको अभ्यासका लागि मोबाइलमा भएको उपकरण एकदमै उपयोगी हुनसक्छ।

सीमा

- यसै पनि अनुशासनहीनता र हेलचेक्र्याईको सिकार भइरहेका विद्यार्थीमा “रेकर्ड गरेकै छु किन टाउको दुखाउनुपर्‍यो र” भन्ने भावना बढ्न सक्छ।
- मोबाइलको मेमोरी सीमित हन्छ र राम्रो लागेका कुरा सम्पादन गरेर लामो समयका लागि राख्न सकिंदैन।
- मोबाइलको स्पिकर सानो हुने हुँदा रेकर्ड गरिएका कुरा व्यक्तिगत वा सानो समूहको प्रयोगमा मात्र आउन सक्छन्।

एसएमएस

हाल व्यक्तिगत सूचना र सामग्री आदानप्रदानमा सीमित एसएमएसलाई विशेष परिस्थितिमा सामूहिक र शैक्षिक प्रयोजनका सूचना आदानप्रदानका लागि प्रयोग गर्न सकिन्छ।

इन्टरनेट

इन्टरनेट सूचनाको सबभन्दा फराकिलो र गतिशील माध्यम हो। सिकाइका लागि यसका अनन्त सम्भावनाहरू छन्।

- जीएसएम मोबाइलमा- (उदाहरणको लागि नेपाल टेलिकमको नमस्ते वा पोष्टपेड सीम कार्ड) जीपीआरएस सुविधा लिएपछि मोबाइलमा इन्टरनेट चलाउन सकिन्छ। यदि आफूलाई वेब साइटको ठेगाना पूरै कण्ठ छ भने ब्राउजर खोलेर सोफै वेब ठेगाना टाइप गरे हुन्छ उदाहरणका लागि शिक्षा विभागको वेब खोल्नु परेको छ भने www.doe.gov.np टाइप गरेर ब्राउज गर्नुपर्छ।
- यदि आफूलाई वेब ठेगाना थाहा छैन तर संस्थाको नाम थाहा छ भने गुगल (www.google.com) मा गएर टाइप गरेपछि क्षणभरमै करोडौं पेजहरूमा खोजविन गरेर केही सेकेन्डमा मोबाइलको स्क्रिनमै सम्बन्धित संस्था या व्यक्तिको वेब साइटको ठेगाना र लिङ्क देखिन्छ। सोही लिङ्कमार्फत सम्बन्धित वेबसाइटमा जान सकिन्छ। वेब खोजीमा सबैभन्दा पहिला आफूले के खोज्न चाहेको हो, त्यसमा स्पष्ट हुनुपर्छ। जति बढी स्पेसिफिक हुन सक्थो उति सहज हुन्छ। उदाहरणका लागि science टाइप गरेर खोजी गरेमा गुगलले स्क्रिनमा त्यो शब्दसँग मेल

डाटा बाँड्ने तरिका

हिजोआज बजारमा आएका सबैजसो मोबाइलमा ब्लूटूथ हुन्छ। लिने र दिने दुवैले ब्लूटूथ अन गरेपछि १० मिटरको दूरी भित्र रहेका सबै मोबाइलमा डाटा पठाउन सकिन्छ। यही माध्यमबाट शिक्षकले विद्यार्थी बीच तस्वीर देखि भिडियोसम्मका डाटाहरू बाँड्न सकिन्छ। त्यसैगरी मोबाइलमा भएको कार्ड रिडरको माध्यमबाट पनि डाटा सेयर गर्न सकिन्छ। इन्टरनेट छिटो गतिमा चल्छ भने साना फाइलहरू चाहिँ इमेलबाट पनि एकसाथ धेरै जनालाई पठाउन सकिन्छ।

कति छिटो !: जापानमा महाभूकम्प र सुनामी गएको (२७ फागुन २०११) २४ घण्टा नबित्दै न्युयोर्क टाइम्सको वेबसाइटमा यसलाई कसरी कक्षा शिक्षणमा उपयोग गर्ने भनेर लेख प्रकाशित भइसकेको थियो।

खाने र चलेको वेबसाइट www.sciencemag.org लाई सबैभन्दा पहिला देखाउनेछ। यो विज्ञान म्यागेजिन हो।

- नेपालमा शिक्षक विद्यार्थीलाई उपयोगी हुने गरेर धेरै वेब साइटहरू बनेका छैनन्, थोरै मात्र छन्। त्यसमध्येको एक हो, www.epustakalaya.org। यसमा शिक्षण सामग्री, विषयगत सामग्री, पत्रपत्रिका, कला, साहित्य जस्ता विषयमा उपयोगी सामग्रीहरू फेला पर्छन्।
- बेलायत सरकारको स्वामित्वमा रहेको बीबीसी सेवाको वेबसाइट www.bbc.co.uk/learning गएर पनि उपयोगी सामग्री फेला पर्छन्। बीबीसीले शिक्षण र सिकाइ कामका लागि भनेर विशेष रूपमा ती सामग्री तयार पारेर राखेको हो। त्यहाँ गणित, अङ्ग्रेजी, विज्ञान, इतिहासदेखि सूचनाप्रविधिसम्मका विषयका धेरै सामग्री राखिएको छ।
- संसारमा खासगरी विकसित विश्वमा विज्ञान, प्रविधि, स्वास्थ्य र सूचनाको क्षेत्रमा भइरहेका नवीनतम् कुराहरू बारे जानकारी लिन मन लागेको छ भने शिक्षक विद्यार्थीका लागि अत्यन्तै उपयोगी वेबसाइट हो, www.nytimes.com। यसको मुख्य पेज चाहिँ ताजा समाचार र विचारले सजिएको छ भने कुनामा शिक्षा, स्वास्थ्य, विज्ञान, प्रविधिको वेग्लै लिंक दिएको छ, जहाँ सम्बन्धित विषयमा पछिल्ला अनुसन्धान तथा क्रियाकलापहरूबारे समाचार तथा लेखहरू पढ्न पाइन्छन्। प्रसिद्ध अमेरिकी पत्रिका *दि न्युयोर्क टाइम्स* को अनलाइन संस्करण यस वेबसाइटले त सिकने कार्यमा संलग्न शिक्षक विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गरेर नै लर्निङ्ग नेटवर्क नै चलाएको छ जसको वेब ठेगाना हो, <http://learning.blogs.nytimes.com>। यो मात्र वेबसाइटमा उपलब्ध सामग्रीहरूलाई पढ्ने हो भने दुर्गम ठाउँका शिक्षक विद्यार्थी दुवै पछिल्लो ज्ञान तथा सूचनाबाट सहजै अद्यावधिक हुनसक्छन्।

कक्षा र मोबाइल

तर यो सुविधा कमजोरीहरूबाट पूर्ण रूपमा मुक्त भने छैन। यसको स्क्रिनको आकार सानो हुने हुँदा पढ्नलाई कठिनाई हुनसक्छ। यस्ता साधनहरूमा खबर वा सन्देशहरू टाइप गर्न पनि कठिन हुन्छ। साना खालका किबोर्डको प्रयोगबाट यो समस्या हल गर्न भने सकिन्छ। इन्टरनेटको गति ढिलो भएमा डकुमेन्टहरू पठाउन कठिन पर्छ। मोबाइल उपकरणको प्रयोग गर्न सक्षम नभएमा यसबाट सोचेजति फाइदा लिन सकिदैन। सामान्यतया यस्ता साधनहरू अन्य उपकरणभन्दा महँगो पनि हुन्छन्। सुरक्षा यसको अर्को महत्त्वपूर्ण चासो हो।

‘मोबाइल लर्निङ’ को सिकाइ व्यवस्थापन प्रणाली तथा आवश्यक पाठ्यवस्तुको निर्माण अझै पनि प्रारम्भिक चरणमा छ। राम्रो पाठ्यसामग्री पाउन अझै पनि कठिन छ। कतिपय यस्ता पाठ्यसामग्रीमाथि कसको स्वामित्व हुने भन्ने बारेमा मतभेद हुने गरेको छ। सिकाइ सामग्रीहरू ‘ओपन सोर्स’ हुनुपर्छ र व्यावसायिक हक लाग्नुपर्छ भन्ने कुरामा मतभेद कायमै छ।

तर पनि; हाम्रो जस्तो भौगोलिक अवस्था; टेलिफोन लाइन विस्तारका कठिनाई तथा पर्याप्त र भरपर्दो विद्युत् उपलब्ध नभएको ठाउँमा पर्याप्त मात्रामा ऊर्जा आवश्यक पर्ने डेक्सटप तथा टेलिफोन लाइन आवश्यक पर्ने एडिएसएल सेवाभन्दा मोबाइल फोन सबैभन्दा भरपर्दो साधन बन्न सक्छ। तुलनात्मक रूपमा धेरै कम ऊर्जा लाग्ने, एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा सजिलैसँग ओसारपसार गर्न सकिने र सहजै इन्टरनेट सेवा उपयोग गर्न सकिने मोबाइल उपकरणहरू प्रयोग गरी ‘मोबाइल लर्निङ’को माध्यमबाट स्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सम्भव देखिन्छ। तर, त्यसनिमित्त मोबाइललाई उपयोग गर्न सकिने गरी ‘डिजिटल कन्टेन्ट’को विकास गर्न जरुरी छ।

Embassy of India, Kathmandu Mahatma Gandhi Scholarship Scheme 2010-11 Results

Embassy of India, Kathmandu is pleased to announce the results of Mahatma Gandhi Scholarship Scheme for 2010-11. The list of selected candidates is placed on the Indian Embassy website:

www.indianembassy.org.np

The Embassy of India congratulates the 8th Batch of 1000 meritorious students studying in class XI, who have been selected for the scholarship and wishes them a bright future.

The date and place of awarding scholarships has been displayed on the Indian Embassy website. Recipients of scholarship are required to read the instructions carefully.

Students of 7th batch (now studying in class XII) are required to submit attested copy of their class XI mark sheet by March 15th, 2011 failing which their scholarship would be discontinued.

पत्रिका पाउनुभएन ?

आदरणीय ग्राहक तथा पाठकहरू !

शिक्षक को कुनै अड्डा प्राप्त भएन भने कृपया

८७२९५८००४८ मा एसएमएस वा फोन गरी

तत्काल जानकारी गराइदिनुहोला।

माथिको फोनमा जानकारी गराइसकेपछि पनि पत्रिका पाउनुभएन भने

फोन नं. ८७४९०६७८०४, ५५४८९४२ मा महाप्रबन्धकलाई भनिदिनुहोला।

ग्राहक/पाठकको सेवा गर्नुलाई हामी आफ्नो कर्तव्य ठान्छौं !

धन्यवाद !

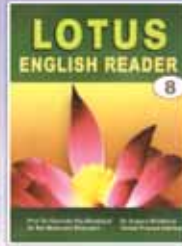
विद्यालय स्तरका हाम्रा उपयोगी र स्तरीय प्रकाशनहरू

Junior/Senior

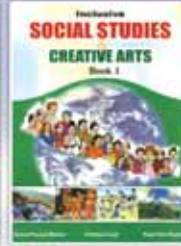
English/Nepali

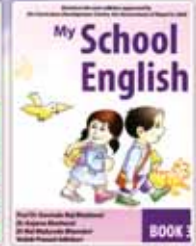
Series A-8

Series Ka-8

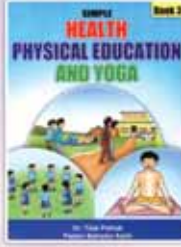
Series A-10

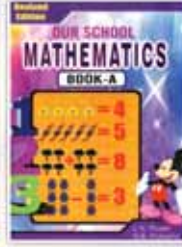
Series 1-5

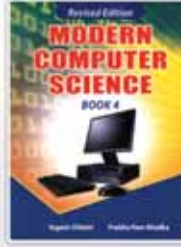
Series A-10

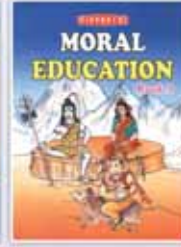
Series 1-10

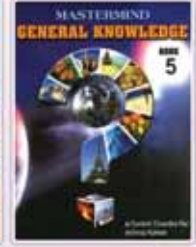
Series A-10

Series 1-10

Series 1-8

Series 1-10

विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि.

प्रकाशक तथा वितरक
कमलपोखरी, काठमाण्डौ

फोन नं. : ४२२७२४६, ४२४५८३४
पो.ब.नं. : १२९९०, फ्याक्स : ४२२१२९१

Web : www.vpb.com.np, Email : vidyarthi_pub@yahoo.com

विद्यार्थी पुस्तक मण्डार

प्रकाशक तथा वितरक
भोटाहिटी, काठमाण्डौ

तपाईं जहाँ हुनुहुन्छ त्यही
तपाईं जहाँ पुग्नुहुन्छ त्यही
अर्थात्

देशभरि

उज्यालो 90 नेटवर्क

तपाईं ढुवकले
व्यवसाय गर्नुहोस्

- Broadcast System
- Partner Radio Stations
- National Coverage

विहानदेखि रातीसम्म

६ बजे कायमैरन • ९, १२, ३, ६ र १०:४५ बजे नेपाल खबर • ८ बजे नेपाल दर्पण

सीधा कुरा, प्रष्ट विचार

Communication Corner Pvt. Ltd.
Kupondole, Lalitpur, Tel: 5546277
Fax: 977-1-5549357, E-mail: info@unn.com.np, URL : www.unn.com.np

Ujyaalo 90 Network
Sanepa, Lalitpur, Tel: 5551716

देशभरिका ९० वटा एकएम
स्टेशनहरूबाट एकसाथ प्रबर्द्धन गर्ने
हामी साथमा छौं ।

थप जानकारीका लागि
विज्ञापन शाखा
०१ ५५५१०१६ Ex.२०४
०१ २११२२३४ सीधा

कक्षामा विविधता: अवसर र चुनौती

नमुना मच्छिन्द्रमा ५७ जिल्लाका विद्यार्थी छन्। ती ५७ जिल्लाले तराई, पहाड, हिमाल सबै भौगोलिक क्षेत्रको प्रतिनिधित्व गर्छन्। विद्यार्थीलाई त्यो विद्यालयमा कुन-कुन जिल्लाको प्रतिनिधित्व छैन खोज्न लगाउने हो भने सबै जिल्लाको बारेमा जानकारी पाउन सकिन्छ।

ललितपुर, सिन्हाहिटीस्थित मेरी गोल्ड स्कूलका कक्षाहरूमा पाँच वर्षअघिसम्म महर्जन र शाक्य समुदायका विद्यार्थीहरूको बाहुल्य थियो। स्थानीय नेवार समुदाय बाहेक अन्य जात वा समुदाय र बाहिरी जिल्लाका विद्यार्थी त्यहाँ आँलामा गन्न सकिने थिए। तर अहिले विद्यालयको संरचना पूरै बदलिएको छ, अन्य जात र जिल्लाका विद्यार्थीको सङ्ख्या स्थानीयकै हाराहारीमा पुगिसकेको छ।

ललितपुरकै नमुना मच्छिन्द्र, प्रभात र श्रमजित किशोर माविमा पनि कुनै बेला रैथानेहरूकै बोलवाला थियो। त्यहाँ बाहिरका जिल्लाका मानिसहरू सिला कैँ खोज्नुपर्थ्यो। तर आज यी तीनैवटा विद्यालयमा ललितपुर जिल्लाका विद्यार्थी चाहिँ सिला कैँ खोज्नुपर्छ। नमुना मच्छिन्द्र माविमा ५७ जिल्ला र भारतका समेत विद्यार्थी भेटिन्छन्। त्यस्तै प्रभात माविमा ५२ जिल्ला र भारतका अनि श्रमजित किशोर माविमा ५० जिल्ला र भारतका विद्यार्थीहरू पढिरहेका छन्। त्यस्तै; नमुना मच्छिन्द्रमा २३ जातका, प्रभात माविमा १८ जातका र श्रमजित किशोरमा २२ जातका विद्यार्थीहरूको उपस्थिति पाइन्छ। मधेशका जातलाई समेत समेटेर हेर्ने हो भने यो सङ्ख्या ३४ सम्म पुग्छ।

भाषागत हिसाबले नमुना माविमा १२ मातृभाषी विद्यार्थी छन् भने, प्रभात माविमा १७ तथा श्रमजित किशोर माविमा १५ मातृभाषाका विद्यार्थी छन्। नेपालमा ८० भन्दा बढी भाषा बोलिन्छन्।

यी विद्यालयमा पाँचवटै प्रमुख धर्म (हिन्दू, बौद्ध, इसाई, इस्लाम र किराँत) मान्ने विद्यार्थी रहेका छन्। लैङ्गिक दृष्टिकोणले नमुनामा ५० प्रतिशत, प्रभातमा ४८ प्रतिशत र श्रमजितमा ४४ प्रतिशत छात्रा छन्। एउटै कक्षामा फरक क्षमता भएका (differently able) र अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरू पनि भेटिन्छन्। यथार्थमा यी विद्यालयका विद्यार्थीले ऋण्डै सिङ्गे नेपाललाई प्रतिनिधित्व गरेको भान हुन्छ।

विविधताको स्वरूप— वर्ण, धर्म, लिङ्ग, भाषा, जाति र पेशामा मात्रै पनि सीमित हुँदैन। हरेक व्यक्ति भिन्न ढङ्गले सोच्छ, आफ्नै पाराले कुनै कुरालाई बुझ्छ वा हेर्छ। एउटै भाषा वा जात-समुदायभित्र पनि विविधता रहेकै हुन्छ। पेशा, रुचि, आर्थिक अवस्था र जीविकाको स्रोतले पनि मानिसलाई अलग स्वभाव र चरित्रको बनाइदिन्छ। अर्थात्, कक्षाकोठा भन्ने

वित्तिकै त्यो स्वतः विविधतायुक्त हुन्छ। र, भिन्न जात, भाषा, धर्म, वर्ण, रुचि वा पृष्ठभूमिका बालबालिकालाई साझा पाठ पढाउने कार्य स्वाभाविक रूपमै चुनौतीपूर्ण हुन्छ। तर विद्यालयको एउटै दायित्व त्यस्ता सामाजिक तथा भाषिक विविधताहरूको व्यवस्थापन गर्नु नै हो।

विविधता विद्यालयका निमित्त चुनौती र अवसर दुवै हो। अवसरको सदुपयोग गर्न सके चुनौती स्वतः न्यून हुन्छन् र विद्यार्थीको सिकाइ अधिकतम हुन्छ। कसरी त? सिकाइ आफैमा एउटा सामाजिक प्रक्रिया हो। समाजसँगको अन्तरक्रियाबाट नै हामीले धेरै कुरा सिक्छौं। भिन्न पृष्ठभूमिका बालबालिकाले स्कूल आउँदा लिएर आउने थरीथरीका अनुभवहरूलाई कक्षाभित्र सही किसिमले घुलन गर्न सकियो भने हरेक बालबालिकाले पर्याप्त कुरा सिक्न पाउँछन्।

कक्षाकोठामा भएको विविधतालाई सही ढङ्गबाट पहिचान र सहजीकरण गर्न सकिएन भने चाहिँ त्यसले विद्यार्थी तथा शिक्षक दुवैलाई निराश पनि बनाउन सक्छ। विद्यार्थीहरूबीच जातीय, भाषिक या अरु कुनै भिन्नताकै कारण पनि ऋण्डासमेत हुन सक्छ। तर यस्तो परिस्थितिलाई सजिलैसँग रोक्न पनि सकिन्छ। कक्षामा शिक्षकले विद्यार्थीका मातृभाषाका एक वा दुई शब्द मात्रै पनि बोलिदिँदा पनि उनीहरूको आत्मसम्मान र सन्तुष्टि बढ्छ। विद्यार्थीले घरमा बोल्ने भाषा र विद्यालयको भाषाबीचमा सादृश्यता कायम राख्न नसक्दा सिकाइमै अप्टयारो पर्न सक्छ।

जसरी प्रकृतिमा जैविक विविधता जरूरी मानिन्छ, समाजमा सामाजिक विविधता पनि उत्तिकै आवश्यक हुन्छ। त्यसैले यो विविधतालाई अवसरको रूपमा उपयोग गर्नुपर्छ। विद्यालयमा यस्तो अवसर प्रशस्त मात्रामा हुन्छ।

कक्षा ६ को सामाजिक शिक्षामा हिन्दू, बौद्ध, मुस्लिम तथा इसाई धर्मका बारेमा सिकाउनुपर्छ। त्यस्तै उनीहरूले मान्ने चाडहरू दशैं, तिहार, बुद्धपूर्णिमा, क्रिसमस, छठपर्व, ल्होसार आदिका बारेमा पनि पाठहरू राखिएका छन्। यस्ता विषयमा शिक्षकले व्याख्यान दिनुभन्दा विद्यार्थीलाई नै उनीहरूले मान्ने धर्म र उनीहरूका चाडपर्वबारे छलफल गरी निचोड निकाल्न लगाउँदा बढी प्रभावकारी हुन्छ। विद्यार्थीबाट सम्भव नभए अभिभावकलाई पनि यस्तो कामका लागि अनुरोध गर्न सकिन्छ।

नेपालका जिल्लाहरूबारे पढाउँदा कक्षाका विद्यार्थीहरू कुन

जिल्लागत आधारमा विद्यार्थी सङ्ख्या			
जिल्ला	विद्यालय		
	नमुना	प्रभात	श्रमजित
अर्घाखाँची	१	२	३
बाग्लुङ	२	२	०
बैतडी	०	१	०
बझाङ	०	२	०
बाजुरा	१	०	०
बाँके	४	१	२
बारा	११	३	९
बर्दिया	२	५	१
भक्तपुर	१०	१२	०
भोजपुर	३	३	५
चितवन	१०	२०	११
डडेलधुरा	०	०	१
दाङ	४	६	३
दार्चुला	२	०	०
धादिङ	९	१३	७
धनकुटा	२	६	१
धनुषा	१५	११	४
दोलखा	१४	१६	१०
गोर्खा	१५	०	२
गुल्मी	५	२	१
इलाम	४	५	५
फापा	१८	११	७
कैलाली	२	२	१
कञ्चनपुर	०	०	२
कपिलवस्तु	०	२	२
कास्की	३	८	०
काठमाडौँ	९	१५	३
काभ्रे	४२	८०	३८
खोटाङ	३	२	८
ललितपुर	८८	९४	४२
लमजुङ	९	०	१
महोत्तरी	२	७	५
मकवानपुर	३७	७३	३४
मोरङ	७	३	७
म्याग्दी	५	३०	०
नवलपरासी	३	२	३
नुवाकोट	१२	२२	१५
ओखलढुङ्गा	७	२०	३

पाल्पा	२	१	२
पाँचथर	४	४	१
पर्वत	१	०	०
पर्सा	४	८	३
प्यूठान	१	१	०
रामेछाप	२९	५९	३४
रसुवा	१	०	०
रौतहट	५	११	५
रोल्पा	२	५	०
रुकुम	३	०	०
रुपन्देही	२	२	१
सल्यान	०	१	०
संखुवासभा	२	२	०
सप्तरी	३	३	२
सर्लाही	४	११	१२
सिन्धुली	३	२७	२०
सिन्धुपाल्चोक	१५	३५	१८
सिरहा	३	२	१
सोलुखुम्बु	०	२	५
सुनसरी	१४	१०	४
सुर्खेत	६	०	०
स्याङ्जा	४	१	१
तनहुँ	३	१	३
ताप्लेजुङ	२	१	२
तेह्रथुम	२	०	२
उदयपुर	२	६	३
भारतीय	४	१२	६
जातीय आधारमा विद्यार्थी सङ्ख्या			
	विद्यालय		
	नमुना	प्रभात	श्रमजित
बाहुन	१५०	९६	६८
भुजेल	४	९	२
चेपाङ	१०	१	१
क्षेत्री	१३३	८०	५२
दलित	४४	६१	२७
गिरी	३	७	२
गुरुङ	१९	८	४
जिरेल	१	०	०
लेप्चा	०	२	०
कुमाल	२	०	०
लिम्बू	१६	७	२

अध्ययन

मधेशी	३०	५२	३८
मगर	६९	६५	४२
माझी	३	१४	७
मुसलमान	२	१४	३
नेवार	४४	१२३	६०
पहरी	०	०	२
पाइजा	१	०	०
राई	३९	३०	२९
राजी	०	०	१
राजवंशी	१	०	०
सतार	१	०	०
शेर्पा	२	०	१
सुनुवार	३	८	४
तामाङ	१०८	२०३	११३
थामी	०	०	१
थारू	४	०	१

मातृ भाषाको आधारमा विद्यार्थी सङ्ख्या

	विद्यालय		
	नमुना	प्रभात	श्रमजित
भोजपुरी	१	७	०
चेपाङ	४	१	०
दनुवार	०	१	०
गुरुङ	७	५	२
हिन्दी	२	१४	१
खवास	०	१	०
लिम्बू	९	६	०
मगर	३१	३७	२९
मैथिली	१०	९	०
माझी	०	०	३
नेपाली	३०९	२८२	१२४
नेवारी	२०	११३	४६
पहरी	०	०	१
राई	२४	१७	२०
राजी	०	०	१
राजवंशी	१	०	०
सुनुवार	२	१	३
तामाङ	६७	१६१	६२
थामी	०	०	१
थारू	२	११	७
उर्दू	२	१	१

अंकडा २०६७ फागुनको पहिलो साता सङ्कलन गरिएको हो ।

युनिक प्रकाशनद्वारा प्रकाशित पाठ्यक्रमबाट स्वीकृत प्राप्त गुणस्तरीय पाठ्यपुस्तकहरू

Unique Educational Publishers Pvt. Ltd.

P.O Box: 9146, Anamnagar - 32, Kathmandu
Tel: 977-1-6915019, 4102618, 4102689
E-mail: uniquepublisher@hotmail.com

कुन जिल्लाबाट आएका छन्; ती जिल्लाहरूमा उनीहरूलाई आफ्नो नाम टाँस्न लगाउने, सबै विद्यार्थीहरूले आफ्नो नाम टाँसी सकेपछि अब कुन कुन जिल्लाका विद्यार्थीहरू छैनन् खोजी गर्न लगाउने, कति जिल्लाका विद्यार्थीहरू छन् गन्न लगाउने, अनि ती जिल्लाका सदरमुकामहरू कुन-कुन हुन्? प्रमुख बाली तथा नगदेवालीहरू के-के हुन्? ती जिल्लाहरूलाई कुन-कुन सडकले जोड्छ? ती सडकका नाम के-के हुन्? ती जिल्ला पहाड, तराई तथा हिमाल कुन भौगोलिक क्षेत्रमा पर्छन्? यस्ता प्रश्नमा छलफल गरी भन्न र लेख्न लगाउने हो भने विद्यार्थीले आफैँ यी काम गर्न सक्छन्।

नमुना मच्छिन्द्रमा ५७ जिल्लाका विद्यार्थीहरू छन्। ती ५७ जिल्लाले तराई, पहाड, हिमाल सबै भौगोलिक क्षेत्रको प्रतिनिधित्व गरेका छन्। विद्यार्थीलाई त्यो विद्यालयमा कुन-कुन जिल्लाको प्रतिनिधित्व छैन खोज्न लगाउने हो भने सबै जिल्लाको बारेमा जानकारी पाउन सकिन्छ। त्यस्तै प्रभात माविका विद्यार्थीहरूले २३ जिल्लाको नाम खोजे पुग्छ भने श्रमजित किशोर माविले २५ जिल्लाका नामहरू खोज्नुपर्ने हुन्छ। कक्षामा गरिने यस्ता क्रियाकलापहरूले धोकाएर सिकाए भन्दा राम्रो परिणाम दिन्छ।

हाम्रो समाज अझै पनि जातीय विभेदले ग्रस्त छ। अझै पनि कतिपय विद्यालयहरूमा कथित तल्लो जातका विद्यार्थीहरूसँग माथिल्लो जातका विद्यार्थी नबस्ने गरेको पाइन्छ। तर, सानैदेखि सबै विद्यार्थीलाई सबैसँग घुलमिल गराउने र समूहमा सँगै बसेर काम गर्न लगाउने हो भने छुवाछूतको कुसंस्कारलाई हटाउन

मद्दत पुग्छ। सामाजिक विवधताले विद्यार्थीहरूलाई भिन्न भिन्न खालका दृष्टिकोण दिन्छ। हरेक व्यक्तिले फरक फरक विचार, मान्यता वा धारणा राख्दा तिनीहरूबीच तुलना गर्ने अवसर समेत प्राप्त हुन्छ। यसबाट व्यक्तिको सोचाइको दायरालाई अझ फराकिलो पार्न सहयोग पुग्छ।

बालबालिकालाई समूहमा बस्ने, छलफल गर्ने तथा प्रस्तुत गर्ने गर्दा उनीहरूमा धक नमानी अरूका अगाडि बोल्ने, तर्क गर्ने, सुन्ने जस्ता सामाजिक सीपहरूको पनि विकास हुन्छ। उनीहरूले धैर्य, सहिष्णुता र ममताको पाठ पनि सिक्न पाउँछन्। यसले उनीहरूमा भिन्नतालाई आदर गर्ने तथा स्वीकार गर्ने बानीको विकास गराउँछ, जुन समाजका लागि अति जरुरी कुरा हो।

हरेक बालबालिकाहरू भिन्न हुन्छन् भन्ने कुरा शिक्षकले कहिल्यै विसर्नुहुँदैन। बरु विद्यालयको सिकाइले यस्ता भिन्नतालाई सम्बोधन गर्न सक्नुपर्छ। प्रत्येक विद्यार्थीको सिकाइ तरिका फरक हुन्छ। परम्परागत शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापले विद्यार्थीको सिकाइ भिन्नतालाई सम्बोधन गर्न सक्दैन।

भनिन्छ, ६५ प्रतिशत मानिस देखेर वा हेरेर सिक्छन्। ३० प्रतिशत मानिस सुनेर सिक्छन् भने ५ प्रतिशत मानिसहरू आफैँले गरेर सिक्छन्। शिक्षकले कक्षामा गर्ने प्रवचनबाट 'सुनेर सिक्ने' ३० प्रतिशत विद्यार्थीलाई मात्र सहयोग पुगिरहेको हुन्छ। बाँकी ७० प्रतिशत विद्यार्थीले केही पनि सिक्न नसकेका हुँदैनन्। त्यस्तो अवस्थामा शिक्षण विधि तथा सिकाइ क्रियाकलापमा विविधता ल्याएर मात्र यो समस्याको समाधान गर्न वा सबैजनालाई सिकाउन सकिन्छ।

हाम्रा केही साहित्यिक प्रकाशन

 <p>लेखक : श्रीभद्र शर्मा</p>	 <p>लेखक : तेजेश्वरबाबु खना</p>	 <p>लेखक : यमप्रसाद श्रेष्ठ (मास्के)</p>	 <p>लेखक : तारा राई</p>	 <p>लेखक : व्याकुल पाठक</p>
 <p>लेखक : युवराज नयाँघरे</p>	 <p>लेखक : डायमनशमशेर राणा</p>	 <p>लेखक : अम्वर गुरुङ</p>	 <p>लेखक : प्रेमा शाह</p>	 <p>लेखक : अर्जुन निरौला</p>

रत्न पुस्तक भण्डार

बैदुरमार्ग-७१ ग बागबजार, काठमाडौं, नेपाल। फोन : ४२२३०२६, ४२४२०७७

संघीय नेपाललाई सोचान्तरणको शिक्षा

अहिले कर्मचारीतन्त्रले विद्यालय चलाउँछ। त्यसैको मात्रै एकल “सो” छ। अरू गफाडी हौं। राजनीतिक दल गफाडी। स्थानीय सरकार गफाडी। स्थानीय प्राज्ञ गफाडी। अब रूपान्तरित हुनुपर्ने हामी गफाडीहरू हौं।

जनताले सेवा खोजे। सुनिश्चित सेवा। काठमाडौंका पूर्व राजाले घरदैलो सेवा दिए। जनताको धवाँसीको धुँवा हेरेर। हिमाली जातीय राजाले किल्लाभित्र अरूको प्रवेश रोकेर। सिमरौनगढी राजाले जनआय अत्यधिक बढाएर। राणाशाहीले मौजा र प्रगन्ना बनाएर। तिनले सेवा दिए कि लिए— इतिहास स्वयं भन्छ। २००७ सालपछि पनि अनेकनू मोडेल आए। नेपाली काङ्ग्रेसको ब्लक विकास (Bloc development)। पञ्चायतको गाउँ र नगरपञ्चायत। माओवादीको गाउँ जनसरकार। अहिलेको गाउँ विकास समिति। हाम्रा प्रजातन्त्रोत्तर प्रयासले जनसेवा सुनिश्चित भएन। तर यस्तै संरचनामा विशाल चीनले न्यूनतम जनसेवा सुरक्षित गर्‍यो। संघीयता खोजेन। जातजातीय र भाषिक राज्य खोजेन। छिमेकी भारतले सुनिश्चित सेवा दिएन। संघीय राज्य दियो। कतै जातको। कतै भाषाको।

त्यसैले प्रश्न संघीयताको हो कि होइन? सुनिश्चित जनसेवाको भने पक्कै हो। जनसेवा सुनिश्चित कसरी गर्ने? विकेन्द्रीकरणले? चीनले त्यसै गर्‍यो। संघीय अमेरिकाले त्यसै गर्‍यो। हाम्रोमा विकेन्द्रीकरणले पनि गरेन। त्यसैले जात-जाति र भाषिक समूहले पो गर्छन् कि? पुरातन मोहले पो गर्छ कि? यही रहरमा हामी दौडिरहेका छौं। यो दौडमा शिक्षाबारे सोच्ने को त? केन्द्रले? प्रस्तावित प्रान्तले? स्वघोषित प्रान्तले? तत् तत् प्रान्तका जात-जातीय र भाषिक वर्गले? अरूले सोचिदिए आन्तरिक उपनिवेश हुन्छ कि? भाषिक उपनिवेश हुन्छ कि? यी प्रश्नको जवाफ राजनीतिज्ञसँग छैन। जात-जातीय र भाषिक राज्यका उपासकहरूसँग छैन। यस स्थितिमा शिक्षाको संरचना के हुने? पाठ्यक्रम के हुने? मूल्याङ्कन के हुने? प्रश्नहरू कालो ध्वान्द्रो (black hole) का नकारात्मक (negative energy) शक्ति कै छन्। बाहिर आउने। टिक्न नसक्ने। देख्न नसकिने।

कस्तो संघीयतामा शिक्षा भन्ने कुराले पनि अर्थ राख्छ। इथोपियाको जस्तो विकेन्द्रित डिजाइन र केन्द्रित निर्णय गरिने खाले? अष्ट्रेलियाको जस्तो केन्द्रमा शिक्षा मन्त्री नै नहुने खाले? क्यानडामा जस्तो प्रान्तले आफ्नो निर्णय आफैँ गर्ने खाले? अर्जेन्टिनामा जस्तो एक प्रान्तले अर्कोलाई नसघाउने खाले? भारतमा जस्तो प्रान्तीय सरकारलाई केन्द्रले भङ्ग गर्न सक्ने खाले? स्वीट्जरलैण्ड जस्तो काउण्टीले जे गर्छ स्वीकार्ने खाले? कस्तो

संघीयता सोचेर शिक्षाको संरचना बनाउने? यति हुँदाहुँदै पनि मैले संघीयतालाई समष्टिमा बुझ्न खोजें। बुद्धिको संघीयता। दृष्टिकोणको संघीयता। जिम्मेवारीको संघीयता। न्यूनतम साफेदारीको संघीयता। त्यसैमा शिक्षाको सोच बनाएँ।

संघीयताले खोजेको बुद्धि

धार्मिक एवं सांस्कृतिक चिन्तनले हामीलाई संज्ञानवादी (cognitivist) सोच दियो। दिमागी सोच। ब्रह्म मान्ने। यो सोचले हामीलाई ज्ञानको भोको बनायो। ब्रह्म बुझ्ने ज्ञान। व्यवहारवादी चिन्तनले हामीलाई प्रयोजनवादी (pragmatist) बन्ने सोच दियो। आदर्श अनुकूलको व्यवहार गर्ने। व्यवहारोपयोगी शिक्षा दिने। समालोचनावादी चिन्तन (critical thinking) ले हामीलाई गरीबमुखी सोच दियो। गरीबको शिक्षा खोज्ने। गरीबलाई शिक्षा खोज्ने। यी र यस्ता सोचमा हामी एकलव्य भयौं। संज्ञानवादीले व्यवहारवादीको कुरा नकार्ने। व्यवहारवादीले समालोचनावादीका कुरा नकार्ने। यी नकारहरूको रूपान्तरण संघीय नेपालको पहिलो क्षेत्र हो। यो क्षेत्रको वैचारिक बदलावले संघीय राज्यका घरघरमा पुग्ने सोपान बन्छ। संज्ञानवाट शुरु गरेर समालोचनावादीको चिन्तनमा पुग्ने। समालोचनावादीबाट शुरु गरेर संज्ञानवादीमा पुग्ने। व्यवहारवादीबाट थालेर जता गए पनि हुने। यो प्रक्रियाको थालनीले हामीलाई रटवादिताबाट (dogmatism) छिक्छ। यस्तो छिक्नुले संज्ञानवादीमा वैज्ञानिकता खोज्छ। प्रयोजनवादीमा जनवाद खोज्छ। समालोचनावादीमा संज्ञान खोज्छ। त्यसो गर्दा व्यक्तिले ब्रह्मवेत्ताको विज्ञानमा स्तिफिन हकिन्स खोज्छ। उनकै सबै चीजको सिद्धान्त (theory of everything)। आइन्स्टाइनको सापेक्षवादमा कपिलमुनिको साङ्ख्यदर्शन खोज्छ। बुद्धको प्रत्युत्तसम्पाद (dependent co-arising) खोज्छ। त्यसो गर्दा चिन्तकहरू सामन्ती हुँदैनन्। पक्षीय ज्ञाता हुन्छन्। कार्लमार्क्स जस्ता। अर्थशास्त्र जान्ने। मानवशास्त्र नबुझ्ने। माओ जस्ता हुन्छन्। सङ्घर्ष जान्ने। सम्झौता र उपेक्षामा पनि सङ्घर्ष जित्ने तागत हुन्छ भन्ने नबुझ्ने। यसरी एकअर्काका चिन्तनमा दरार खोज्न सक्ने। विचार जोड्न सक्ने। तर धारे हात नलाउने। मार्क्स जस्ता। हेगेललाई सम्मान गर्ने। उल्टाउन पनि जान्ने।

बदलावको दोस्रो क्षेत्र राजनीतिक दृष्टिकोण हो। दलीय दृष्टिकोण। गेडो एउटै। अर्थ्याइ भिन्नै। 'सबैका लागि शिक्षा' पञ्चायतकालीन नारा हो। कार्यक्रम हो। यो नारामा के खराबी छ र? साम्यवादिले भन्दा पनि त्यही होइन र? प्रजातन्त्रवादिले भन्दा पनि उही कुरा हैन र? फरक मार्क्स र मार्क्सवादीको जस्तो गरे हुन्न र? मार्क्सले अर्थ निर्णायक ठाने। हाँवरमास जस्ता मार्क्सवादिले सम्बन्ध निर्णायक माने। गिडुन जस्ताले अन्तरक्रिया प्रमुख देखे। यस्तो बुद्धि राजनीतिक दलमा ल्याउनु संघीयताको अर्को क्षेत्र हो। यस्तो बदलावले राजनीतिक दलको शब्दमोह हराउँछ। पञ्चायतले शब्द दियो— सबैको निम्ति शिक्षा। साम्यवादिले त्यसमा घरका सबैले शिक्षा पाउने आमसञ्चार जोड्ने बुद्धि दिऔं। प्रजातन्त्रवादिले त्यसमा रुचि अनुसारका सामग्री उपलब्ध गराउने संयन्त्र जोडौं। मधेशवादी दलले विपन्न मधेशीका बुद्धि भित्र्याउने खाका दिऔं। शिक्षाको नाम पछि जोडौंला। प्रसाम शिक्षा। प्रजातन्त्रवादी, साम्यवादी, मधेशवादी। प्रसामलाई उल्टाए हुन्छ। मसप्र। सामप्र। यस्तो तरिकाले संघीयता सबैको बन्छ।

बदलिनुपर्ने अर्को क्षेत्र संरचना सम्बन्धी सोच हो। अहिले कर्मचारीतन्त्रले विद्यालय चलाउँछ। त्यसैको मात्रै एकल "सो" छ। अरू गफाडी हौं। राजनीतिक दल गफाडी। स्थानीय सरकार गफाडी। स्थानीय प्राज्ञ गफाडी। अब रुपान्तरित हुनुपर्ने हामी गफाडीहरू हौं। पञ्चायतकालीन स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ ले बालशिक्षा (early childhood development) को जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई दियो। स्कूलहरू कर्मचारीतन्त्रले लियो। अब रुपान्तरित हुने जिम्मा कसको? रुपान्तरित हुँदा शिक्षाको जिम्मा कसले लिने (accountable but not responsible)? फ्रान्समा जस्तो नगरपालिकाले? चीन र डेनमार्कको जस्तो काउण्टीले (county)? अमेरिकाको जस्तो निर्वाचित परिषदले? बेलायतको जस्तो शक्तिसम्पन्न कर्मचारीतन्त्र र विज्ञ प्रतिनिधिले? अथवा अहिलेकै नेपालको जस्ता कर्मचारीतन्त्रले? अहिलेको बकबके बोली "सरकार जिम्मेवार हुनुपर्छ" मात्रै भनेर पुग्दैन। किटानी सरकार चाहिन्छ। काम गरे नाम लिने सरकार। नगरे लात खान राजी हुने सरकार। यस्तो चिन्तनले विचारहरूको पनि संघीयता हुन्छ। वैचारिक संघीयता।

बदलावको चौथो क्षेत्र हो निजी क्षेत्रको उपस्थिति। निजी के हो? उदारवादीले भने जस्तो विकासको चावी? अमेरिकाले त्यसै गर्‍यो। चीनको जस्तो आवश्यक तर नियन्त्रण एवं नियमन गर्नुपर्ने संस्था? बुद्धि त्यही चाहियो। तर मस्यौदा संविधानले भनिदियो— शिक्षा दिने काम धार्मिक संस्थाले गर्छ। निजिले गर्छ। सरकारीले गर्छ। त्यसमा सबै राजनीतिक दलले सहमति गर्‍यो। तैपनि बाहिर आ-आफ्नो डम्फू बजाइरह्यौं। यसो हो भने स्कूल नक्साङ्कनको काम कसको हो? कहाँ निजी राख्ने? कहाँ सरकारी राख्ने? कहाँ धार्मिक स्कूललाई बस्न दिने? कहाँ गुठीलाई स्कूल चलाउन दिने? कहाँ तालिम केन्द्र राख्ने? कहाँ कलेज खोल्ने? कहाँ विश्वविद्यालय खोल्ने? साम्यवादी देशले त्यसै गरे। पूँजीवादिले पनि सोही काम गरे। त्यो काम नगरेर हामीले जथाभावी स्कूल चलाउन दियौं। बाल विकास चलाउन दियौं। स्कूल नक्साङ्कन गर्दा कुन राजनीतिक दललाई अप्ठेरो पर्ला र? कर्मचारीतन्त्रले के नाई भन्ला र? यसो गरेमा संघीयता सबैको हुन्छ। अहिलेको जस्तो राजनीतिज्ञको मात्र हुन्न। पुरानो राज्यसीमा खोज्नेहरूको मात्रै हुन्न।

अब शिक्षाको जिम्मा कसले लिने फ्रान्समा जस्तो नगरपालिकाले? चीन र अथवा अहिलेकै नेपालको जस्तो कर्मचारीतन्त्रले? अहिलेको बकबके बोली "सरकार जिम्मेवार हुनुपर्छ" मात्रै भनेर पुग्दैन। किटानी सरकार चाहिन्छ। काम गरे नाम लिने सरकार। नगरे लात खान राजी हुने सरकार। यस्तो चिन्तनले विचारहरूको पनि संघीयता हुन्छ। वैचारिक संघीयता।

बालबालिकालाई स्कूल ल्याउने पुरानै बुद्धि हो। यो बुद्धि बदल्नु अर्को क्षेत्र हो। तथ्याङ्कले भनिदियो— स्कूल आउनेहरूमध्ये सत्तरी प्रतिशतले कक्षा दश पार गरेनन्। जात-जातीय र लैङ्गिक हिसाबले भन्ने हो भने हाम्रो शिक्षालय गरीबमुखी बनेनन्। गफ गरीबको। फाइदा धनीको। एकाध अपवाद होलान्। त्यसैले हामीलाई समानान्तर स्कूल चाहियो। समकक्षी पनि हुने। समानान्तर पनि बन्ने। त्यस्ता स्कूलले विद्यार्थीको घरमै सेवा दिन्छ। सबैले यो कुरा स्वीकारे। पूर्व सरकारहरूले खुला मोडका शिक्षालयहरू पनि खोले। बीज भयो। तर त्यस्ता स्कूलहरू ज्याङ्गिएनन्। आमसञ्चारसँग कार्यगत सहकार्य (operational cooperation) पनि भएन। यस स्थितिमा सबैलाई स्कूलमै टिकाउने एउटा सोच हो। टिकेनन्। यथार्थ हो। विकल्प के त? विकल्प हो— समानान्तर एवं समकक्षी शिक्षालय। त्यस्ता वैकल्पिक स्कूल, कलेज, विश्वविद्यालय खोल्ने कसले त? स्थानीय सरकारले? विद्यमान स्कूलले? कर्मचारीतन्त्रले? स्थानीय बुद्धिजीवीले? पढ्न चाहनेले? संघीय राज्यले यस्ता कुराको सहमतिजन्य उत्तर खोज्छ।

बदलावको पाँचौं क्षेत्र हो— पेशेवार शिक्षकको चिन्तन। मेरो पेशामा म पहिला शिक्षक हुँ भन्ने चिन्तन। अहिले यो चिन्तन मर्‍यो। मारियो। त्यसैले शिक्षकहरू राजनीतिक दलका भ्रातृ सङ्गठन बन्यौं। विद्यार्थीले त्यसै गर्‍यो। भ्रातृ सङ्गठन भए भ्रातृ सङ्गठनको नीति खै लागू गरेको त? माओवादी शिक्षकले खै त स्कूलको रुपान्तरण गरेको? काङ्ग्रेसवादी शिक्षकले खै त विद्यार्थीको व्यक्तिगत प्रतिभाको खेती गरेको? मधेशवादी दलले खै त क्षेत्रीय न्याय गर्ने शिक्षक, विद्यार्थी र कर्मचारी बनाएको? यो यथार्थले भन्छ— हामी विल्लाधारी हौं। इमानदार हैनौं। छैनौं। थिएनौं। ऐतिहासिक विश्लेषले भन्छ हुँदैनौं। त्यसो भए किन हामीले अन्तर शिक्षक एवं विद्यार्थी सङ्गठनबाट सर्वस्वीकार्य शिक्षक नखोजेको? पेशा पहिलो भन्ने शिक्षक एवं विद्यार्थी। चीनको शिक्षकजस्तो— साम्यवादी दलको शैक्षिक आदर्श स्थापित गर्ने। बेलायतको जस्तो— आफ्नो पेशाको धर्म अनुसार काम गर्ने। यहीनेर संघीय राज्यले अविभाजित पेशेवार शिक्षक खोज्छ। पेशेवार विद्यार्थी खोज्छ।

बदलावको छैठौं क्षेत्र हो— पठनपाठनको शैली। शैली बदल्ने सोच बदल्नुपर्छ। "एकलव्य शिक्षक" समालोचनात्मक बन्न सक्दैन। चाहँदैन। त्यसैले शिक्षकलाई बहुलता स्वीकार्ने बनाउनुपर्छ। भाषिक बहुलता स्वीकार्दा एक-अर्काको भाषा

सिकने सिकाउने। वैचारिक बहुलता स्वीकार्दा सबैको विचारमा विज्ञान खोज्ने। जनवाद खोज्ने। सांस्कृतिक बहुलता स्वीकार्दा एकअर्काको संस्कृतिमा रम्ने। रमाउने। धार्मिक बहुलता स्वीकार्दा सबै धर्मको चूरो खोज्ने। धर्ममा धनात्मक ऊर्जा (positive energy) छ भन्न जान्ने। भौतिक जगतमा ऋणात्मक ऊर्जा देख्न सक्ने। दुवै ऊर्जाहरू एक-अर्काका पूरक हुन् भनी स्वीकार्ने। संघीय राज्यले यस्तै संघीय सोच खोज्छ। ऋण्डे सोच खोज्दैन।

बदलावको सातौं क्षेत्र संघीयताको सिमाङ्कन हो। अहिलेको सिमाङ्कन जातमा गयो। जातीयतामा गयो। भाषामा गयो। भोलि धर्ममा जान्छ। पर्सि दक्षिणी सुडान बन्छ। बन्ने वीउ आज हालिदैछ। यो स्थितिमा संघीयताले खोजेको बुद्धि निष्पाप सिमाङ्कन हो। लुम्बिनी क्षेत्र जस्तो। खप्तड क्षेत्र जस्तो। कर्णाली क्षेत्र जस्तो। सहलेस क्षेत्र जस्तो। जानकी क्षेत्र जस्तो। जात, जाति र भाषाभन्दा माथि उठेको। यस्तो सोच संघीयताले खोज्छ। गैरविखण्डनवादी सोच। भोलिको संघीय राजनीतिज्ञले दिने शैक्षिक सन्देश यही हो।

प्रस्तावित शैक्षिक व्यवस्था

विद्यालयको शिक्षा १२ वर्षे भयो। प्रस्तावित संविधानमा अनिवार्य शब्द प्यो। नागरिक हक बन्यो। उच्च शिक्षालाई देश विकासमा जोड्ने कुरा लेखियो। शिक्षालाई वैज्ञानिक र जनवादी बनाउने भनियो। निजी शिक्षालयलाई स्वीकारियो। यो वैचारिक यथार्थता हो। यो यथार्थतालाई व्यवहारमा उतार्न देहायको शैक्षिक व्यवस्था चाहिन्छ:

- स्थानीय सरकारको नेतृत्वमा सशक्त शिक्षा बोर्डको गठन गरौं। यो बोर्डले बालविकास, विद्यालय, गरिखाने तालिम केन्द्र, क्याम्पस र विश्वविद्यालयको नक्साङ्कन गर्ने काम गरौंस्। स्थानीय तहमा। अन्तर स्थानीय सरकारको तहमा।
- बोर्डलाई सघाउन स्थानीय प्राज्ञ र रोफ्टरका प्रान्तीय तथा राष्ट्रिय विज्ञको सहयोग लिने तथा दिने प्रबन्ध गरौं। यो विज्ञ टोलीको काम निरन्तर अनुसन्धान र प्राविधिक सहयोगमा मात्रै सीमित गरौं। गुणस्तर कायम गर्नमा। परीक्षा मर्यादित गर्नमा। अन्तर शिक्षालयको समकक्षी क्षमता सुनिश्चित गर्नमा। स्थानीय पाठ्यक्रम एवं पाठ्यसामग्री बनाउनमा। जनज्ञानको खोजी गर्नमा। खोजिएको ज्ञान शिक्षालयमा पुऱ्याउने काममा।
- शिक्षक, विद्यार्थी र कर्मचारीलाई स्वयं जवाफदेही बन्ने/बनाउने व्यवस्था बनाऔं। अनुगमन गर्ने पुलिसिड (policing) बुद्धि फिक्रौं। काम नगरी नखाने शिक्षकको बुद्धि फेरौं। नपढी पास हुन चाहने विद्यार्थीको सोच फेरौं। स्वयं नियमित हुने शिक्षक, कर्मचारी एवं विद्यार्थी बनाऔं।
- स्थानीय सरकारकै तहमा शिक्षक, विद्यार्थी र कर्मचारीको सञ्जालीकरण गरौं। क्लवस्वरूपी सञ्जालीकरण। जुन राजनीतिक दलको भए पनि सञ्जालमा आउने। विचार निकाल्ने। बनाउने। नयाँ सोच लिएर जाने। दिएर जाने। यसरी निस्केका विचारहरू परीक्षण गरौं। क्याम्पस, विश्वविद्यालय र गरिखाने तालिम केन्द्रको हकमा छिमेकी सरकारसँग सञ्जालीकरण गरौं। चिनीयाहरूको जेब्रा र गधाको नीति जस्तो। जेब्रा नयाँ परीक्षण हो। गधा

पुरानो सोचको निरन्तरता। दुवै परीक्षण गरौं। राम्रो स्वीकारौं।

- खुला शिक्षालाई सबैको र सधैंको बनाउने नीति लिऔं। यो नीति अन्तर्गत शिक्षालय क्षेत्रमा सूचनात्मक सन्देश दिऔं। निरक्षरता उन्मूलन गरौं। साक्षरोत्तर र निरन्तर शिक्षा सुनिश्चित गरौं। दलीय सूचना दिए- सबै दलको। प्राविधिक सूचना दिए सबै फाँटको। धार्मिक सूचना दिए सबै धर्मावलम्बीको। सबै धर्मको गूढतम रहस्यको। यसका लागि आमसञ्चारसँग स्थानीय सरकारले सहकार्य गर्ने नीति अवलम्बन गरौं।
- जनबुद्धि बटुल्ने र तिनको आधुनिकीकरण गर्ने काममा शिक्षालयलाई क्रियाशील बनाऔं। चिनियाँ बोलीमा उल्टो क्रम (reverse order)। जनता जान्दैनन् भन्ने आजको बुद्धि उल्टो पारौं। उनी जान्दछन्। हामी पनि जान्दछौं। अर्थात् मौरी बनौं। बनाऔं। फूल बनाउन नजान्नेले रस बनाउने। सबै रस मिलाएर मह बनाउन जान्ने।
माथिका ६ वटा बुद्धिले स्थानीय सरकारलाई क्रियाशील बनाउँछ। शिक्षाको गुणस्तरमा स्थानीय चासो हुन्छ। त्यहाँको र प्रान्त तथा केन्द्रका विज्ञको बुद्धिले शिक्षामा प्राविधिक सेवा सुनिश्चित गर्छ। राजनीतिक शब्दावलीमै रङमगिएको शिक्षक, विद्यार्थी, दलीय प्रान्त र अभिभावकलाई चिनियाँ बुद्धिको “जेब्रा गाउँ” (zebra village) बनाउने परिवेश दिन्छ। कतै निजीको सहयोगमा शिक्षालय। कतै साफेदारीमा शिक्षालय। कतै सरकारी शिक्षालय। ती सबैको प्रतियोगिता। राम्रोको टिकाउ। नराम्रोको परिवर्तन। यसो गर्दा स्थानीय विचार ट्याङ्की (local think tank) ले शिक्षामा जिम्मेवारी सुनिश्चित गर्दछ।
शिक्षण शैली बदल्दा अहिलेका शैक्षिक समस्याहरू सल्टिन्छन्। मिसेल फूकोले भने कै पढाउँदा तीन कुरा नछाडौं। पहिलो व्यक्ति (self)। दोस्रो, इतिहास (genealogy)। तेस्रो अध्ययन सामग्री (artifacts)। अर्थात् पढाउने व्यक्तिको अनुभव खोज्ने पर्ने। दर्शन पढाए व्यक्तिको दर्शन खोज्ने। गणित पढाए उसकै गणितीय शैली खोज्ने। किन त्यसो भन्यौं भनेर उसैसँग इतिहास खोज्ने। नभए खोजाउने परियोजना (project work) दिने। अनि कुन किताबले के भन्छ त? कुन लेखले के नयाँपन दियो त? त्यो कुरा सोध्ने। त्यसमा मैले थप्ने कुरा हो- घोट्ल्याइँ। पुख्र्यौली गणित र युक्लिड गणितको बीचको सम्बन्ध के रहेछ भनी घोट्लिने। मार्क्सको बुद्धिमा के फिक्र के माओको बुद्धि बन्छ? माओको बुद्धिमा के जोडे मेरो बुद्धि बन्छ? यीभन्दा भिन्न बुद्धि बनाउन सकिन्छ कि त? यस्तो खाले घोट्ल्याइँ। यो घोट्ल्याइँ सबै कक्षाको पढाइमा लागू गरौं। क अक्षरबाट के-के बन्ला? एक कक्षालाई सोधे हुन्छ। अराजकवादी (anarchist), उदारवादी र साम्यवादीका तागतहरूको अन्तरसम्बन्धबाट कुन-कुन सोच बनाउन सकिएला? एम.ए. वालालाई चुनौती गरे हुन्छ। यसो गर्दा शिक्षण शैली बदलिन्छ। त्यही बदलावसँगै विद्यार्थीको पढ्ने शैली पनि बदलिन्छ। शिक्षक एवं प्राध्यापकको प्रश्न बनाउने बुद्धि बदलिन्छ। अनि प्रश्नको स्वरूप हुन्छ- स्टिफेन हकिन्सको सबै चीजको सिद्धान्त र ओमकारवादी पुर्खाको ब्रह्मसत्यवादी चिन्तनमा साम्यता खोज। विभेद खोज। नवीन चिन्तन बनाऊ। त्यो चिन्तनमा आफ्नो सन्दर्भ जोड भनिदिए पुग्छ। त्यसो गर्दा विद्यार्थीले चोर्नुपर्दैन। शिक्षकले चोराउनुपर्दैन। गुणस्तर भएन भनेर चिच्याउनु पर्दैन। विद्यार्थी पढ्दैनन् भन्नुपर्दैन।

शिक्षक प्राध्यापक स्वयं तालिम प्राप्त हुन्छन् । तिनले तालिम खानुपर्दैन ।

समकक्षता र सम शिक्षा

संघीय नेपालले सबैलाई शिक्षा दिनुपर्दछ । सबैको शिक्षा लिनु पर्दछ । यो लेनदेनको लागि आधुनिक प्रविधिको प्रयोग हुनुपर्दछ । स्कूलको तहमा इ-पाटीको प्रयोग । क्याम्पस तथा विश्वविद्यालयको तहमा अनिवार्य कम्प्युटर ल्याब र इन्टरनेट सेवा । घरघरको तहमा अनिवार्य रेडियो, सामुदायिक टेलिभिजन र सामुदायिक अनलाइन सेवा । टेलिफोनबाट । कम्प्युटरबाट । यी प्रविधिहरूको प्रयोगले सबैमा शिक्षा पुग्छ । सबैको शिक्षा खोज्न सकिन्छ । दोहोरो अन्तरक्रिया (interactive) कार्यक्रमबाट प्रत्येक प्रान्तले यो व्यवस्था गर्नुपर्छ । यसरी औपचारिक एवं अनौपचारिक तरिकाबाट अर्जित ज्ञानलाई समकक्षता दिने दुईवटा बाटा छन् । पहिलो औपचारिक शिक्षालयमै जाँच लिने । दोस्रो अनौपचारिकको समकक्षी बोर्ड बनाउने । प्रत्येक प्रान्तमा बोर्ड । अन्तरप्रान्तीय समकक्षता एवं श्रेष्ठताका लागि आपसी होड ।

अनिवार्य संरचना

प्रस्तावित प्रत्येक प्रान्तमा बाल विकास कार्यक्रम छन् । स्कूल छन् । कलेज र विश्वविद्यालय भन्न सकिन्न । समकक्षी शिक्षालयको पनि त्यही हाल छ । यस स्थितिमा प्रत्येक प्रान्तमा अनिवार्य कलेज, अनिवार्य विश्वविद्यालय र अनिवार्य समकक्षी शिक्षालय (रहरको पढाइका लागि, जानकारीका लागि, समकक्षी विद्यालयदेखि विश्वविद्यालयको शिक्षासम्मका लागि) चाहिन्छ । त्यसका लागि सहज उपायहरू छन् । भएकालाई जोड्ने । जस्तो कलेजहरू छन् । तिनलाई जोडौं- विश्वविद्यालय बनाऔं । एकल कलेज छ भने विज्ञताको केन्द्र (center of excellence) बनाऔं । त्यही पीएचडीसम्म गर्न पाउने व्यवस्थाको । यस्ता संरचनाका शिक्षक, विद्यार्थी र कर्मचारीको चासो सुन्नुपर्छ । सङ्गठित चासो । त्यो पनि सजिलो छ । पेशेवार बनाए उनीहरू आफैँ बुझ्छन् । राजनीतिक दलका हुँदा तिनका मातृ सङ्गठनले स्वीकारे त्यसै स्वीकार्छन् । खाली समस्या हो- सेवा सुविधाको सुनिश्चितता । निजी शिक्षक, कर्मचारी र विद्यार्थीलाई सरकारीले स्वीकार्ने । सरकारीलाई निजीले स्वीकार्ने । दोहोरो व्यवस्था गर्न सकिन्छ । यसो गर्दा अनुबन्ध प्रणाली (contract) लागू गरे हुन्छ । निजीका शिक्षक सरकारीमा अनुबन्धित । सरकारीका शिक्षक निजीमा अनुबन्धित । न्यूनतम सुविधा भने तोक्नुपर्छ ।

प्रत्येक प्रान्तमा रोजगार तालिम केन्द्रहरू खोल्नुपर्छ । स्कूल नजिक । क्याम्पस नजिक । विश्वविद्यालय नजिक । त्यही सुनिश्चित कोष खडा गर्नुपर्छ । कोषले खोजेको क्षमता के ? त्यो कुरा प्रत्येक शिक्षालयमा पुऱ्याउनुपर्छ । प्रत्येक शिक्षालयका शिक्षार्थीको स्वरोजगारी, समूह रोजगारी र सहकारी रोजगारीका योजनाहरू कोषले थाहा पाउनुपर्छ । यस्ता सोचको कार्यान्वयन गर्ने तरिकाहरू गरिखाने तालिम केन्द्रले दिनुपर्छ । शिक्षालयहरूले गराउनुपर्छ । शिक्षार्थीकै सोच खोज्नुपर्छ । कोषको रकम शिक्षार्थीकै शुल्कमा जोडे हुन्छ । अनिवार्य रोजगारी शुल्कको रूपमा ।

शिक्षाको लगानी कसले गर्ने ? पाकिस्तानको बलुचिस्तान र अफ्रिकी देश चाडका सामुदायिक विद्यालयको डिजाइनले हामीलाई बुद्धि दिन्छ । घरपिच्छेको लेभी लिने डिजाइन । करको रूपमा । लेभीको रूपमा । दानको रूपमा (मुस्लिमको जकात

पञ्चायतले शब्द दियो- सबैको निम्ति

शिक्षा । साम्यवादीले त्यसमा घरका

सबैले शिक्षा पाउने आमसञ्चार जोड्ने

बुद्धि दिऔं । प्रजातन्त्रवादीले त्यसमा रुचि

अनुसारका सामग्री उपलब्ध गराउने संयन्त्र

जोडौं । मधेशवादी दलले विपन्न मधेशीका

बुद्धि भित्र्याउने खाका दिऔं ।

जस्तो) । घरका सदस्यलाई आधार बनाउने । दशजना भए महिनामा रु.१० । यो बुद्धिले स्थानीय सरकारकै तहमा रकम जम्मा हुन्छ । प्रान्तीय तहमा हिसाब बन्छ । स्थानीय सरकारले आर्जेको यो रकम अपुग हुँदा प्रान्तीय र केन्द्रीय सरकारले दिने नीति तय गर्नुपर्छ ।

अठोटको खाँचो

हामीले शुभेच्छा दिइसक्यौं । शाब्दिक शुभेच्छा । शिक्षा जनवादी बनोस् । व्यावहारिक बनोस् । वैज्ञानिक बनोस् । रोजगारोन्मुख बनोस् । घरमा पनि काम लागोस्, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धी पनि होस् । जात, जाति, भाषा, धर्म, संस्कृति र भूगोलमा गर्व पनि गरोस् । त्यसैमा नलडोस् । यी “शुभेच्छा” हरूले अठोट खोजे । पहिलो अठोट हो राजनीतिक दलीय आग्रह उजित्याउनु (recharge) । दोस्रो अठोट हो- “जेब्रा र गधा” को एकसाथ परीक्षण गर्नु । तेस्रो अठोट हो- शिक्षक, विद्यार्थी, कर्मचारीलाई दलीय आग्रहका भुत्ते हतियारभन्दा माथि उठ्न अभिप्रेरित गर्नु । तिनलाई पेशा पहिलो भन्ने दीक्षा दिनु । शिक्षाले पुगेन । चौथो अठोट हो- सेबालाई पहिलो ठान्नु । जात, जातीय र भाषिक राज्यहरूलाई भूगोलविहीन सांस्कृतिक राज्यको रूपमा स्वीकार्नु । लैङ्गिक राज्यको स्वीकारोक्ति जस्तो । घरमै त्रिलिङ्गी छन् । तिनको छुट्टै भूगोल छैन । तर संस्कृति छ । पाँचौँ अठोट हो- सबैलाई शिक्षा दिने र सबैको शिक्षा लिने दोहोरो संयन्त्रको अवलम्बन गर्नु । आधुनिक प्रविधिलाई यसको अभिन्न अङ्ग बनाउनु । छैटौँ अठोट हो- चीनले आर्थिक विकासका लागि कन्फुसियस, परम्परागत बुद्धि, माओको न्याय प्रणाली र पूँजीवादीको उदार अर्थतन्त्र जोडे कै गरी प्रत्येक तहको शिक्षालयमा अध्ययन-अध्यापन गर्नु । सातौँ अठोट हो- राम्रो मान्छे खोज्नु । हाम्रो मान्छेले हाम्रै बदनामी गऱ्यो भन्ने कुरा स्वीकार्नु र तदनुकूल काम गर्नु । आठौँ अठोट हो- भाषा साफा हो भन्ने बुद्धि स्थापित गर्नु । यसका लागि भाषिक सहअस्तित्वको नीति अवलम्बन गर्नु । एकअर्काको भाषा सिक्नु । तिनको उन्नति गर्नु । नवौँ अठोट हो- केन्द्रीय नेतृत्व व्यवस्थापक हो भन्ने कुरालाई सार्वजनिक बनाउनु । अहिले निर्णायक बन्न पुगेको छ । निर्णय स्थानीय सरकारमा लानु । प्रान्तीय सरकारमा लानु । दशौँ अठोट हो- पढ्ने पढाउने संस्कार बदल्नु । पढ्दा प्रश्न गर्ने तरिका । पढाउँदा अन्तरसम्बन्ध खोजाउने तरिका । अक्षर लेख्दा अक्षरको इतिहास बुझौं । विभिन्न भाषाका अक्षर । अक्षरान्तर गर्ने तरिका खोजौं । नवीन उपाय बनाऔं । विचारान्तणमा पनि त्यही कुरा लागू गरौं ।

नोट - चीनको उदाहरणको स्रोत हो- मार्क लियोनार्ड (सन् २००८) को *What does China Think* भन्ने पुस्तक ।

उमाशिको गन्तव्य र चुनौती

विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२००५-१५) मा कक्षा ५ देखि १२ सम्मको शिक्षा माध्यमिक हुने उल्लेख गरिएको छ। तर हालसम्म यसको कार्यान्वयनका ठोस कार्यक्रम तथा कार्यनीति बनाइएको छैन।

नेपालमा उच्च माध्यमिक शिक्षा (१०+२) को इतिहास धेरै लामो नभए तापनि यसको विस्तारको गति तीव्र रहेको छ। ३६ वटा उमावि सञ्चालन गर्न स्वीकृति प्रदान गरी प्रारम्भ भएको उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषदले हालसम्म २४५३ उमाविलाई सञ्चालन स्वीकृति प्रदान गरिसकेको छ। उच्च माध्यमिक शिक्षाको विकासको क्रममा विभिन्न तर्कहरू प्रस्तुत गर्ने गरिए पनि अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा विद्यालय प्रणालीमा आएको सुधार, विद्यालय शिक्षालाई सान्दर्भिक बनाउने प्रयास र शिक्षामा गुणस्तर कायम गर्नुपर्ने आवश्यकताका कारण नेपालमा उच्च माध्यमिक शिक्षाको विकास अपरिहार्य बनिसकेको छ। तर यहाँनेर प्रश्न उठ्छ, उच्च माध्यमिक शिक्षाको हालको संरचनाले विद्यालय शिक्षालाई सान्दर्भिक बनाएको छ त? त्यस्तै, के उच्च माध्यमिक शिक्षामा गुणस्तर कायम गर्न विद्यालयका गुणस्तर मापदण्डलाई यथोचित स्थान र महत्त्व दिएको छ?

नेपाल सरकार, शिक्षा मन्त्रालयले सार्वजनिक गरेको विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२००५-१५) ले १३ देखि १६ वर्ष सम्मको उमेर समूहका विद्यार्थीहरूका लागि कक्षा ५ देखि १२ सम्मको शिक्षा माध्यमिक शिक्षा हुने उल्लेख गरेको छ। तर हालसम्म यसको कार्यान्वयनका ठोस कार्यक्रम तथा कार्यनीति बन्न सकेको छैन। यसले अन्योल र द्विविधा अरू बढाएको छ। कक्षा ११ र १२ लाई स्कूलको संरचनाभित्र समाहित गर्दा आइपर्ने केही महत्त्वपूर्ण मुद्दा तथा चुनौतीलाई निम्न लिखित बुँदाहरूमा समेटिएको छ:

समग्र विद्यालय शिक्षाको विकास कसरी गर्ने ?

सरकारले नीतिगत तथा सैद्धान्तिक रूपमा हालको उच्च माध्यमिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षा प्रणाली अन्तर्गत समाहित गरी कक्षा १ देखि १२ सम्मलाई समग्र विद्यालय शिक्षाको रूपमा विकास गर्ने अवधारणा अगाडि सारिसकेको छ। तर यसको कार्यान्वयनको सही खाका प्रस्तुत गर्न सकेको छैन। उच्च माध्यमिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गर्दा दुई फरक उद्देश्य बोकेको हालको शैक्षिक संरचना अन्तर्गत माध्यमिक शिक्षा र उच्च माध्यमिक शिक्षाको उद्देश्यलाई कसरी समायोजन र एकीकृत गर्ने? यो एउटा ठूलो चुनौती रहेको छ। उच्च माध्यमिक शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षामा समाहित गर्नका लागि

उक्त तहको विद्यालय प्रणालीमा हुनुपर्ने विशेषताहरू (जस्तै आफ्नै शिक्षकको व्यवस्था, शिक्षकको तालिम, शिक्षक छनोटका लागि शिक्षक सेवा आयोग आदि) को व्यवस्थापन जरुरी हुन्छ। यो काम नगरी उच्च माध्यमिक शिक्षालाई समग्र विद्यालय प्रणालीमा रुपान्तरण गर्ने कुरा कोरा कल्पना मात्र हुन जान्छ।

पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक प्रणाली कस्तो हुने ?

उच्च माध्यमिक शिक्षाको हालको पाठ्यक्रम 'एकल पथ प्रणाली'मा आधारित भए तापनि यसमा उच्च शिक्षा जस्तै सङ्घायको फलक पाउन सकिन्छ। यसमा अनिवार्य नेपाली र अङ्ग्रेजी विषय बाहेक आ-आफ्ना विधा र सङ्घाय अनुसार समूहमा विभाजन गरी पढाइन्छन्। यहाँनेर प्रश्न उठ्छ, के स्कूल शिक्षाको उद्देश्य आ-आफ्नो विषयमा विशिष्टता हासिल गर्ने खालको जनशक्तिको विकास गर्नु हो? त्यस्तै उच्च माध्यमिक तहको शिक्षा दिने नाउँमा अति विशिष्टीकरण गर्ने प्रणालीका रूपमा स्कूल शिक्षालाई विकसित गर्नु कति उचित हुन्छ? त्यसैले, उच्च माध्यमिक शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षामा समाहित गर्नुअघि हालको पाठ्यक्रम प्रणालीमा सुधार गर्नु उचितकै आवश्यक छ। यसो गर्दा गणित, विज्ञान तथा सामाजिक शिक्षा जस्ता विषयलाई साधारण रूपमा प्रस्तुत गरी कक्षा ११ मा अनिवार्य गर्ने र कक्षा १२ मा विशिष्टीकरणका लागि अन्य विधा र विषयहरूलाई स्थान दिन सकिन्छ। यसबाट समग्र विद्यालय शिक्षाको मर्मलाई धेरै हदसम्म जोगाउन मद्दत पुग्न सक्छ। यसनिमित्त सर्वप्रथम कक्षा ५ देखि १२ सम्मको पाठ्यक्रमको पुनरावलोकन गरी त्यसको सह-सम्बन्धको औचित्यलाई स्थापित गर्न सक्नुपर्दछ।

हालको माध्यमिक शिक्षामा पाठ्यपुस्तकको सन्दर्भमा 'एकल पाठ्यपुस्तक प्रणाली' तथा उच्च माध्यमिक शिक्षामा 'बहु पाठ्यपुस्तक प्रणाली' द्वारा अध्ययन/अध्यापन हुने गरेको छ। बहु पाठ्यपुस्तक प्रणालीअन्तर्गत प्रतिस्पर्धाद्वारा गुणस्तरीय पाठ्यपुस्तक उत्पादन हुने कुरामा विशेष जोड दिइएको हुन्छ। तर विडम्बना के छ भने नेपालमा स्वच्छ प्रतिस्पर्धाको आधारमा पाठ्यपुस्तकको गुणस्तर निर्धारण हुने तथा प्रयोग हुने प्रचलनको नितान्त अभाव छ। हुँदाहुँदा विश्वविद्यालयका कतिपय प्राध्यापकहरूले आफ्नो नामको प्रयोग गरी अनुभवहीन व्यक्तिबाट पाठ्यपुस्तक निर्माण गराउने प्रवृत्ति समेत व्यापक हुँदै गएको छ। परिणामतः

प्रतिस्पर्धाबाट गुणस्तरयुक्त पाठ्यपुस्तकको निर्माण हुने सम्भावना टाढिँदै गएको छ । फेरि; कक्षा १० सम्म निश्चित तथा एकल पाठ्यपुस्तक प्रणालीको आधारमा अध्यापन हुने र कक्षा ११ र १२ मा एक भन्दा बढी पाठ्यपुस्तकको भरमा पठनपाठन गर्नु पर्दा शिक्षक-विद्यार्थी अन्योल पर्ने खतरा पनि उत्तिकै हुन्छ । यसर्थ कक्षा ९ देखि १२ सम्मलाई एउटै संरचना अन्तर्गत पार्नुअघि यस्ता कुरालाई समेत ध्यानमा राखिनुपर्छ ।

शिक्षकको व्यवस्थापन तथा स्थायित्व कसरी गर्ने ?

उच्च माध्यमिक शिक्षाको अहिलेको सबभन्दा ठूलो समस्या आफ्नै पूर्णकालीन शिक्षक नहुनु हो । शहरीक्षेत्रका अधिकांश उमाविहरूमा 'दौडाहा आंशिक शिक्षक' बाट नै कक्षा सञ्चालन गर्ने गरेको पाइन्छ भने ग्रामीण भेगमा योग्यता प्राप्त पूर्णकालीन शिक्षकको व्यवस्था भए पनि त्यस्तो व्यवस्थापन अस्थायी प्रकृतिको छ त्यहाँ योग्य शिक्षक पाउन र टिकाउन स्कूलहरूलाई धौ-धौ पर्ने गरेको छ । पूर्णकालीन शिक्षकको अभावका कारण शिक्षकलाई तालिम प्रदान गर्न गाह्रो हुन्छ र यसबाट सिकाइ वातावरणमा प्रत्यक्ष असर पर्ने गर्दछ शिक्षाको गुणस्तर प्रभावित हुने हुन्छ । त्यसैले उच्च माध्यमिक विद्यालयहरूमा पूर्णकालीन शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था तथा त्यसको स्थायित्वका लागि शिक्षक सेवा आयोगको व्यवस्था गर्नु जरुरी देखिन्छ । शिक्षा मन्त्रालयले हालसालै उमाविमा दुई वटा दरबन्दी शिक्षकको तलब बराबरको रकम अनुदान दिने व्यवस्था अगाडि त सारेको छ तर अनुगमनको अभावमा यसको सदुपयोग कति भएको छ भन्ने यकिन गर्न गाह्रो छ ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट प्रवीणता प्रमाणपत्र तह विस्थापित भइसकेपछि क्याम्पसको यस तहमा अध्यापन गराउने शिक्षकहरूलाई पनि उनीहरूसँगको सहमतिमा विशेष प्याकेज अन्तर्गत कक्षा ११ र १२ मा शिक्षण कार्यका लागि सरकारले विस्थापन गर्ने पहल गर्नुपर्ने हो । भारतमा पनि कक्षा ११ र १२ लाई विद्यालय तहमा समायोजन गर्दा यस्तो उपाय अवलम्बन गरेको थियो । तर यसतर्फ खासै प्रयास भएको पाइएको छैन ।

स्कूल शिक्षालाई कसरी समावेशी दिशातिर उन्मुख गराउने ?

समावेशी शिक्षा भनेको गरिब र सामाजिक विभेदमा परेका जात, वर्ग, समुदाय, भाषिक रूपमा अल्पसङ्ख्यक तथा शारीरिक रूपमा असन्तुलितहरूलाई हालको उच्च माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक पहुँच र अवसरमा वृद्धि गरी उनीहरूलाई यसको मूलधारमा समावेश गर्नु हो । सरकारले यस्ता समूहको पहिचान गरी शिक्षाका सम्पूर्ण खर्च व्यहोर्ने, छात्रवृत्ति तथा उत्प्रेरणामूलक कार्यक्रम ल्याउन सक्नुपर्दछ । यसबाट बहिष्करणमा परेका समुदायका बालबालिकाहरूका लागि उच्च माध्यमिक शिक्षा आफैमा पर्खालको रूपमा छेकवार बन्न पाउँदैन ।

आर्थिक तथा वित्त व्यवस्थापनको मुद्दालाई कसरी हेर्ने ?

उच्च माध्यमिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गर्ने कार्यक्रम घोषणा गरे पनि यस्तो शिक्षामा आर्थिक दायित्वबाट भने सरकार पन्छिरहेको देखिन्छ । हालसम्म यो कार्यक्रम निजी तथा सामुदायिक स्रोतबाटै नै चलोस् भन्ने चाहना सरकारले राखेको देखिन्छ । अहिलेसम्म दुई दरबन्दी बराबर शिक्षकको तलबका लागि विद्यालयलाई अनुदान दिने नीतिगत व्यवस्था मात्र गरिएको छ । यस्तो अनुदानलाई समताको सिद्धान्त भन्दा पनि समानताको सिद्धान्तलाई आधार बनाएर दिन खोजेको पाइन्छ । यसले ग्रामीण तथा दुर्गम भेगका स्कूलहरूलाई ठूलो मर्कामा पार्छ । त्यसैले; उच्च माध्यमिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गरि सकेपछि पनि विद्यालय शिक्षा सञ्चालन गर्न आवश्यक आर्थिक दायित्वबाट सरकार पन्छिन मिल्दैन । शहरी क्षेत्रका कतिपय उमाविहरूले पठनपाठनमा दिने सुविधा भन्दा अत्यधिक शुल्क उठाउने गरेको एउटा यथार्थ हो तर ७० प्रतिशत भन्दा बढी उमाविहरू ग्रामीण र दुर्गम भेगमा खुलेका छन् । ती विद्यालयहरूले पठनपाठनको न्यूनतम सेवा सुविधा उपलब्ध गराउन पनि विद्यार्थीबाट थप शुल्क उठाउन सक्ने स्थिति छैन । यस किसिमको विषम परिस्थितिलाई ध्यानमा राखिएन भने त्यसले शैक्षिक गुणस्तरका साथै सामाजिक न्यायको प्रभावलाई समेत चुनौती दिन्छ ।

नेपालको शिक्षाको वित्त व्यवस्थाको सबभन्दा कमजोर पक्ष; आम्दानीको धेरैजसो भाग शिक्षक-कर्मचारीको तलब-भत्तामा खर्च हुनु हो । शैक्षिक विकासका कार्यमा हुने खर्च ज्यादै न्यून हुँदा शिक्षाको गुणस्तर प्रभावित हुन्छ । त्यसैले शिक्षामा वित्तीय व्यवस्थापन गर्दा शैक्षिक तथा प्राज्ञिक विकासमा पनि उत्तिकै ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ ।

शिक्षामा दलीय प्रभुत्वलाई कसरी निरुत्साहित गर्ने ?

हुन त शिक्षा र राजनीतिको बीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको हुन्छ । लोकतान्त्रिक राजनीतिक परिपाटीले शिक्षाको विकासमा योगदान पुऱ्याउने कुरामा दुईमत रहँदैन । तर नेपालमा विगतलाई हेर्ने हो भने सम्पूर्ण शैक्षिक क्षेत्र; त्यसमा पनि उच्च माध्यमिक शिक्षा दलीय राजनीतिक स्वार्थ पूरा गर्ने थलो बनेको छ । यस्तो परिस्थितिले शिक्षाको विकासमा टेवा पुऱ्याउनुको सट्टा द्वन्द्व सिर्जना गर्ने र सही दिशा लिन कठिन तुल्याइदिने सम्भावना नै बढी हुन्छ । के मुलुकका राजनीतिक दल तथा विभिन्न सरोकारवालाहरूले समयमै यसतर्फ चिन्तन मनन गर्लान् त ?

उच्च माध्यमिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गर्ने सरकारी नीतिको सकारात्मक सोचलाई कार्यान्वयन गर्न माथि उल्लिखित विभिन्न चुनौती तथा बाधाहरूलाई पार गर्न सक्नुपर्दछ । यसका लागि सरकारले सही कार्यक्रम र कार्यनीति समयमै अवलम्बन गर्नुपर्छ । अन्यथा, गन्तव्य अनिश्चित हुनेछ ।

शिक्षक का केही प्रमुख बिक्रेता / वितरक

१. **वार्चुला**
चौलानी पुस्तक पसल
गोकुलेश्वर, ०८३-६८०३२८
८७४१११८८२४
२. **वैतडी**
सप्तसोदार सामान्य भण्डार
गोठलापानी, ०८५-५२०५००
३. **डडेलधुरा**
तारापुञ्ज स्टेशनरी, बागबजार
०८६-४२०१८५,
८७४१०४७५४०
४. **कञ्चनपुर**
- महाकाली समाचार केन्द्र
महेन्द्रनगर, ०८८-५२१६५३,
८८४८७२१४८७
- नेहा पुस्तक भण्डार
महेन्द्रनगर, ०८८-५२४७५८,
८७४८५०५८७३
५. **हुम्ला**
रोकाया सपिङ्ग सेन्टर
सिमीकोट, ०८७-६८००३२,
८८४८३०८१८८
६. **वकाड**
सगुन स्टेशनरी, चैनपुर
०८२-४२१२३२
७. **डोटी**
- जगत पुस्तक पसल
पिपल्ला, ०८४-४४००११
८४८४३१४६५
- विष्णु-सुमन पुस्तक पसल
सिलगढी, ०८४-४२०२४७
८४८४३४७२६
८. **कैलाली**
- नेपाल पुस्तक पसल
लम्की, ०८१-५४०१३४
८७४८०००१३४
- ज्योति बुक्स एण्ड स्टेशनरी
टीकापुर, ०८१-५६०८१५
८८५८४२१५२०
- प्रभात स्टेशनरी, धनगढी
०८१-५२३६७७,
८७४८०७४४३६
- विपिन स्टेशनरी, धनगढी
०८१-५२१६१५
- निलम न्यूज सेन्टर,
अत्तरिया, ०८१-५४०७३८
८८५८४२०७३८
९. **बाजुरा**
सुजना स्टेशनरी, मार्तडी
०८७-५४१०३४
८७५८००२२६२
१०. **अछाम**
- सेविका स्टेशनरी, हाटबजार
०८७-६८०२८५
- भावुक स्टेशनरी,
साँफेबगर, ०८७-६८०१८४
८७४१११८२८७
११. **मुगु**
त्रिशक्ति स्टेशनरी सेन्टर
गमगढी, ०८७-४६००२८
८८५८८०००२७
१२. **जुम्ला**
शाही जनरल स्टोर
खलङ्गा, ०८७-५२००५८
८८४८३००८८०
१३. **कालीकोट**
बराल विजनेश सेन्टर
कालीकोट, ०८७-४४००४२
१४. **दैलेख**
शर्मा स्टेशनरी, नयाँबजार
०८८-४२००७४
८४८०६२८८६
१५. **जाजरकोट**
मातृभूमि
स्टेशनरी, डाँटीबजार,
जाजरकोट ०८८-४३०००२४
८७४८०१४४१७
१६. **सुर्खेत**
- सङ्गम पुस्तक पसल
बुद्धपथ, ०८३-५२१०७८
८८४८०४१७०६
- सृष्टि पुस्तक पसल, बुद्धपथ
- अल्फा
स्टेशनरी बुद्धपथ, ०८३-
५२११३७ ८८४८०५०६८३
- न्यू प्रभात स्टेशनरी, बुद्धपथ
०८३-५२००७५
- न्यू बिहानी पुस्तक पसल
छिन्चु, ०८३-५४००५३
- हाम्रो पुस्तक पसल
बुद्धपथ, ०८३-५२०४८०
८४८०५०१२२
१७. **बर्दिया**
- अर्याल पुस्तक पसल
भुरिगाउँ, ०८४-६८२२८१
- मेघ स्टेशनर्स, गुलरिया
०८४-४२०४०८
- जनप्रिय पुस्तक पसल
गुलरिया, ०८४-४२०२११
- पौडेल पुस्तक सदन,
गुलरिया, ०८४-४२०४६३
१८. **डोल्पा**
- जागृति स्टेशनरी, दुनै
०८७-५५००७६
१९. **रुकुम**
- नवज्योति पुस्तक पसल
मुसिकोट, ०८८-६३०११३
८८४८५०३७०४
२०. **रोल्पा**
- पूर्णिमा स्टेशनरी एण्ड
सप्लायर्स, लिवाङ्ग
०८६-४४००४०
२१. **सल्यान**
- राज बुक एण्ड स्पोटर्स
शीतलपाटी, ०८८-६८०११४
२२. **बाँके**
- ज्ञानदेव क्षेत्री, नेपालगञ्ज
०८१-५२३८४८
८४८०६८३४५
- ज्ञानकुञ्ज स्टेशनरी
नेपालगञ्ज, ०८१-५२२५८५
- मञ्जुश्री ईन्टरप्राइजेज
कोहलपुर, ०८१-५४१३१७
- न्यू आदर्श बुक्स एण्ड
स्टेशनरी, बीपी चोक
नेपालगञ्ज, ०८१-५२३८१५
- क्षितिज न्युज सेन्टर
कोहलपुर, ०८१-५४१६०८
८८४८०३३३७७
- त्रिवेणी पुस्तक सदन
नेपालगञ्ज, ०८१-५२२५६३
- गौतम स्टेशनरी, नेपालगञ्ज
०८१-५२४८७७८, ५२०८८२
२३. **दाङ**
- रावल पुस्तक पसल, लमही
०८०-५४००८०
- नवज्योति स्टेशनरी,
तुलसीपुर, ०८२-५२०८२१
- जनता बुक्स, घोराही
०८२-५६०२६८
- प्रगति पुस्तक सदन, घोराही
०८२-५६०५०६
- खनाल पुस्तक पसल
भालुवाङ्ग, ०८२-५८०१५८
२४. **प्यूठान**
- भण्डारी पुस्तक पसल,
बागदुला, ०८६-४६००८१
- न्यू भारती स्टेशनरी, खलङ्गा
०८६-४२००८८
२५. **मुस्ताङ्ग**
- जोमसोम पुस्तक पसल एण्ड
स्टेशनरी, ०८६-४४०१५०
२६. **मनाङ्ग**
- श्रीमती मिठठु राजभण्डारी
एजेन्ट साभा प्रकाशन
चामे, ०६६-४४०१८४
२७. **म्याग्दी**
- कमल स्टेशनरी, बेनी
०६८-५२००४६
२८. **बागलुङ्ग**
- ज्ञानकुञ्ज स्टेशनरी, महेन्द्रपथ
०६८-५२०४६४
- लालचन्द्र राजेशचन्द्र
लालीगुराँसचोक-४
०६८-५२०१८४
२९. **गुल्मी**
रेसुङ्गा विज्ञापन सेवा
तम्घास, ०७८-५२०६८६
३०. **अर्घाखाँची**
- उमेश छापाखाना, सन्धिखर्क
०७७-४२०१७०
३१. **कपिलवस्तु**
- सोनी पत्रिका पसल
कृष्णनगर, ०६७-५२०७३०
- श्री नगर स्टेशनरी,
तौलिहवा, कपिलवस्तु शैक्षिक
सामग्री, तौलिहवा ०७६-
५६०२८४
३२. **पर्वत**
- जय दुर्गा स्टेशनरी, कुस्मा
०६७-४२०२८३
३३. **कास्की**
- सफल मिडिया हाउस
पोखरा, ०६१-५३८८१३
- अर्घौं स्टेशनरी, लेखनाथ
चोक, पोखरा
०६१-५६१४३१
- जोशी पुस्तक पसल, पोखरा
०६१-५२४०६३
- गोरखापत्र बाजे, पोखरा
०६१-५२६०८४
३४. **स्याङ्जा**
- सुजना स्टेशनरी, वालिङ्ग
०६३-४४०३५४
- पुस्तक भवन, पुतलीबजार
०६३-४२०२१५
- विद्यार्थी पुस्तक सदन,
गल्याङ्ग, ०६१-६८४३३२
३५. **पाल्पा**
- श्रेष्ठ न्यूज एजेन्सी,
भगवतीटोल, ०७५-५२०१८२
- पाल्पा स्टेशनरी, असनटोल
०७५-५२०३४१
- कान्तिपुर स्टेशनरी, भगवती
टोल, ०७५-५२०८४८
३६. **रूपन्देही**
- सरल स्टेशनरी, बर्मेली टोल
०७१-५२१७३४
- नेशनल पुस्तक पसल,
हस्पिटल लाइन
०७१-५४२४४८
- विशाल पुस्तक सदन,
हस्पिटल लाइन
०७१-५४६५५८
- हेमन्त पुस्तक पसल
(सिटी बुक्स), ट्राँफिकचोक
०७१-५४५२३६
- हाम्रो पसल, प्रहरीटोल
०७१-५२००१५
३७. **लमजुङ्ग**
- समाज उत्थान सामुदायिक
संस्था, बेसीशहर
८८४१४२२८८२
- करना पुस्तक पसल,
बेसीशहर, ०६६-५२०५१०
३८. **तनहुँ**
- सुमन पुस्तक पसल, दमौली,
०६५-५६०१३७
- अविद स्टेशनरी, डुम्रे,
०६५-५८००५५
- मर्स्याङ्दी स्टेशनरी
आँबुखैरेनी, ०६५-५४०१५८
- नविना सविना स्टेशनरी
खैरेनीटार, ०६५-५७०१७७,
५७०००७
- प्रताप बुक्स एण्ड स्टेशनरी
मैनचोक, ०६५-५६०८३२
- गण्डकी पुस्तक पसल
दमौली, ०६५-५६०१२८
३९. **नवलपरासी**
- सुजना स्टेशनरी, कावासोती
०७८-४२०३०३
- भूसाल पुस्तक पसल
अरुणखोला, ०७८-५५५२०८

७५ वटै जिल्लामा पाइन्छ शिक्षक !

- पाण्डे स्टेशनरी, परासी ०७८-५२०५६६
- मिलन पत्रपत्रिका सेन्टर सुनवल, ०७८-५७०२११
- ४०. गोरखा**
 - रोजिना पुस्तक भण्डार शक्तिचोक, ०६४-४२०१६३
 - न्यु चिन्तन पुस्तक पसल नयाँबजार, ०६४-४२१५२३, ८८४६०७५०२२
 - जोशी स्टेशनरी, शक्तिचोक ०६४-४२०१३८
 - प्रलय पुस्तक पसल नयाँबजार, ०६४-४२०८६४
 - गोरखा बुक्स एण्ड स्टेशनरी शक्तिचोक, ०६४-४२०३४६
- ४१. रसुवा**
 - कालिका बुक्स एण्ड स्टेशनरी, कालिकास्थान ०१-६२१६६६६
- ४२. नुवाकोट**
 - उत्सुक जनरल स्टोर, विदुर ०१०-५६०४१८
- ४३. धादिङ्ग**
 - अनुपमा पाठ्यपुस्तक, गजुरी ८८४१६४५२६५
 - नमस्ते बुक्स एण्ड स्टेशनरी धार्के, ०१-६२०४०५७
 - न्यु धादिङ्ग स्टेशनरी धादिङ्गबेंसी, ०१०-५२०६६५
 - जनआँगन स्टेशनरी आदमघाट, ०१०-६६०७३८
 - वेलकम स्टेशनरी महादेवबेंसी, ०१-६२१६०३४
 - त्रिपुरा पुस्तक पसल धादिङ्गबेंसी, ०१०-५२०१८०
 - हिमाल बुक्स एण्ड स्टेशनरी बैरनी, ०१०-५२६२६०
- ४४. चितवन**
 - सविता बुक स्टोर, नारायणघाट, ०५६-५२१६०६
 - नारायणी पुस्तक पसल नारायणघाट, ०५६-५२१२८०
 - त्रिवेणी स्टेशनरी, मुग्लिङ्ग ०५६-५४००८४
 - शुभप्रभात स्टेशनरी भरतपुर-१०, ८७४५०१३७७३
- ४५. मकवानपुर**
 - सेती गणेश पुस्तक पसल पालुङ्ग, ०५७-६२०५२६
 - समाचार केन्द्र, हेटौडा ०५७-५२०५३०
 - पत्रपत्रिका सेन्टर, हेटौडा ०५७-५२१४३३
 - चन्द्रलोक स्टेशनरी, पालुङ्ग ८८४५००७०८३३
- ४६. पर्सा**
 - अमृत बुक्स एण्ड स्टेशनरी त्रिभुक्ति चोक, वीरगञ्ज ०५१-५२४६३८
 - माईस्थान बुक्सप,
- माईस्थानचोक वीरगञ्ज ०५१-५२३४५०
- किंगु समाचार केन्द्र, माईस्थानचोक वीरगञ्ज ०५१-५२८८१८
- ४७. बारा**
 - गौरीशंकर पुस्तक पसल निजगढ, ०५३-५४०१८२
- ४८. रौतहट**
 - ज्योति पुस्तक पसल, गौर ०५५-५२०७६६
 - प्रभात स्टेशनरी, चपुर ०५५-५४०५०२
- ४९. काठमाडौं**
 - रवि न्युज हाउस, फर्पिङ्ग ८८४१२७८८२३
 - काष्ठमण्डप डिप्टिब्यूसन कोछें, न्युरोड ०१-४२४७२४१, ८८५१०७२००४
 - किपु बुक प्वाइन्ट नयाँबजार, कीर्तिपुर, ०१-४३३१७७५
 - ए.बि.जि. स्टेशनरी, देउवा चोक, बहानीलकण्ठ, ०१-४३७७४८५
- ५०. ललितपुर**
 - पाटन स्टेशनरी, पाटनढोका ०१-५५५२७८३
- ५१. भक्तपुर**
 - पुस्तक सदन एण्ड अरनिको स्टेशनरी, दरवारस्वबायर ०१-६६१०३१४
- ५२. काभ्रेपलाञ्चोक**
 - संजय स्टोर, बनेपा ०११-४८०४६४
 - श्रेष्ठ ट्रेडर्स, पनौती ०११-४४००५४
 - नविना स्टेशनरी, दोलालघाट ८८४८०००८०१
 - प्रगति पुस्तक पसल, बनेपा ०११-६६१२५७
- ५३. सिन्धुपाल्चोक.**
 - प्रगति स्टेशनरी, बलेफी ०१-६८१४३१५
 - त्रिपुरा सुन्दरी बुक्स एण्ड स्टेशनरी, लामोसाँघु ०१-६२२२८८४
 - केशव स्टेशनरी, चौतारा ०११-६२०२२६
 - शुभकामना स्टेशनरी बाह्रविसे, ०११-४८८८०८१
- ५४. दोलखा**
 - आचार्य पुस्तक पसल चरिकोट, ८८४४१४६५४५
 - जिरी स्टेशनरी, जिरी ०४८-६८०४७८
 - हारती स्टेशनरी, चरिकोट ०४८-४२१३२७
- ५५. रामेछाप**
 - सहयात्री ईन्टरप्राइजेज,
- मन्थली, ०४८-५४०१३५
- जे.एन. पुस्तक पसल मन्थली, ०४८-५४००१०
- घिमिरे पाठ्यपुस्तक, रामेछाप ८७४४०२७५३३
- मिलिजुली पुस्तक पसल मन्थली, ०४८-५४००८३
- लेकाली पुस्तक पसल रामेछाप ०४८-६८०१८१
- ५६. सिन्धुली**
 - न्यु प्रजुना स्टेशनरी, सिन्धुली बजार, ०४७-५२००२५
- ५७. सर्लाही**
 - चित्रगुप्त पत्रिका पसल, मलङ्गा, ८८०४८४११२३
 - गणेश स्टेशनरी, लालबन्दी, ०४६-५०११३८
- ५८. महोत्तरी**
 - रक्षा पुस्तक पसल, बर्दिवास ०४४-५५०००१
 - सुकदेव पत्रपत्रिका, जलेश्वर ०४४-५२०८८६
 - निर्दोषी पुस्तक पसल बर्दिवास, ०४४-५५००४७
- ५९. धनुषा**
 - रेलवे बुक स्टल, रेलवे स्टेशन, धनुषा ०४१-५२१७३७
 - जनज्योति पुस्तक पसल शिवचोक, ०४१-५२१८८४
- ६०. सोलुखुम्बु**
 - बाहिङ्ग बुक्स एण्ड स्टेशनरी सल्लेरी, ०३८-५२०३५३
 - मेरिना किराना पसल, सल्लेरी, ०३८-५२०१४८
- ६१. ओखलढुङ्गा**
 - उदास पुस्तक पसल ओखलढुङ्गा, ०३७-५२०२०२
 - श्रेष्ठ पत्रपत्रिका सेन्टर ओखलढुङ्गा, ०३७-५२०२१२/५२०२०७
- ६२. उदयपुर**
 - अनुप पुस्तक पसल, कटारी ०३५-४५००१३
 - मुनाल पुस्तक पसल गाईघाट, ०३५-४२०१२५
- ६३. सिरहा**
 - सीता नोबेल न्युज सेन्टर लाहान, ०३३-५६००२७
 - गंगाबाबा अशोक घरेलु, छापाखाना, सिरहा बजार ०३३-५२०६३३,
- ६४. सप्तरी**
 - उपयोगी पुस्तक पसल राजविराज, ०३१-५२०६३१
- ६५. खोटाङ्ग**
 - श्रेष्ठ बुक्स एण्ड न्युज एजेन्सी, दिक्तेल ०३६-४२०२३२
- ६६. भोजपुर**
 - विभूति पत्रिका पसल भोजपुर, ०२८-४२०१२७
 - त्रिवेणी पुस्तक सदन भोजपुर, ०२८-४२०१८०
- ६७. संखुवासभा**
 - पौडेल पत्रपत्रिका सेन्टर चैनपुर, ०२८-५७०१४८
 - शिखर बुक्स एण्ड स्टेशनरी खाँदवारी, ०२८-५६०००७
- ६८. धनकुटा**
 - सनम बुक्स एण्ड स्टेशनरी धनकुटा, ०२६-५२०८०७
- ६९. सुनसरी**
 - सोनी पुस्तक पसल, इटहरी ०२५-५८१६३८
 - देउराली ट्रेडर्स, धरान ८८५२०४८३३१
 - परेश स्टेशनरी, छाताचोक ०२५-५२५२४४
- ७०. मोरङ्ग**
 - वाणी प्रकाशन, विराटनगर ०२१-५२८१२०
 - मैनाली पुस्तक पसल विराटनगर, ०२१-२९६२६
 - भद्रगाई पुस्तक पसल हिमालयरोड, ०२१-५२४२४३
 - विराट मिडिया, बुद्धविहार मार्ग, ०२१-५३२३८७
- ७१. तेह्रथुम**
 - श्रेष्ठ भण्डार, म्याङ्गलुङ्ग ०२६-४६०१६३
- ७२. कापा**
 - श्रेष्ठ बुक्स एण्ड न्युज एजेन्सी, दमक ०२३-५८४१२५
 - जीविका ईन्टरप्राइजेज विर्तामोड, ०२३-५४००१६
- ७३. इलाम**
 - इलाम पुस्तक पसल, इलाम बजार, ०२७-५२०४२३
- ७४. पाँचथर**
 - सरस्वती पुस्तक पसल फिदिम, ०२४-६८००८३
- ७५. ताप्लेजुङ्ग**
 - सरस्वती पुस्तक पसल फुङ्लिङ बजार ०२४-४६०१७१

विशेष: माथिको सूचीमा नपरेका अरु सयौं पत्रपत्रिका पसलमा पनि शिक्षक उपलब्ध हुन्छ। यो सूचीमा नाम छुटेका प्रमुख बिक्रेता/वितरकहरूले कार्यालयमा खबर गरिदिनु भए आगामी अंकमा सच्याएर प्रकाशित गरिनेछ। - व्यवस्थापक

प्रेरक गुरु मिहिनेती चेलो

त्रिभुवन विश्वविद्यालयको सेवामा करिब चार दशक विताएका प्रा. डा.श्रीधरप्रसाद लोहनी अङ्ग्रेजी साहित्यका कहलिएका प्राध्यापक हुन्। त्रिवि प्रवेश गर्नुअघि २०१६ देखि २०२२ सालसम्म लोहनीले 'पार्ट टाइम' शिक्षकका काठमाडौं, डिल्लीबजारस्थित विजयस्मारक माविमा पढाएका थिए। त्यसवेला उनी एम.एस्सी. गर्दैथिए।

विजय स्मारकमा तीन वर्ष विताउँदा कति विद्यार्थीलाई पढाइयो भन्न उनलाई हेक्का छैन। तथापि केही विद्यार्थीको पढ्ने शैली र क्रियाकलापलाई भने उनी आजसम्म सम्झ्छन्। प्रा.डा. पुष्कर बज्राचार्य तिनै विद्यार्थीमध्येका एक हुन्, जसलाई श्रीधर सरले कक्षा ८ र १० मा विज्ञान तथा गणित पढाएका थिए। त्रिभुवन विश्वविद्यालय, व्यवस्थापन सङ्घका प्राध्यापक बज्राचार्य यतिखेर राष्ट्रिय योजना आयोगमा सदस्य छन्।

पाँच वर्षको छँदा बज्राचार्य काठमाडौं भगवतीवारीको शान्तिनिकुञ्ज स्कूलमा सोझै कक्षा दुईमा भर्ना गरिएका थिए। १० वर्षको उमेरमा उनले त्यहाँबाट कक्षा आठ उत्तीर्ण गरे र कक्षा नौ पढ्न विजय स्मारक आए। श्रीधर सरको मूल्याङ्कनमा पुष्कर शुरुमा मध्यम श्रेणीका छात्र थिए तर पछि उनले मिहिनेत र लगनशीलताले आफूलाई तिखाउँदै लगे। “सानो उमेर भए पनि उसको व्यवहार चाहिँ परिपक्व हुन्थ्यो। आफ्नो पढाइप्रति निरन्तर लगाव राख्थ्यो। यही गुणले गर्दा पुष्कर आजसम्म सफल भएको हो”, लोहनी भन्छन्।

पुष्करको हँसिलो अनुहार र अनुशासित आचरण पनि श्रीधर सरले उनलाई सम्झिरहने अर्को आधार हो। उनी भन्छन्, “ऊ आफू त रुगडा गर्थेन नै, अरूले गरिहाले भने पनि सम्झाइ-बुझाइ गर्थ्यो। साथीहरूका माऊ पनि उत्तिकै प्रिय थियो। स्कूलका अरू शिक्षकले पनि पुष्करको प्रशंसा गरिरहन्थे र भन्ने गर्थे, “यो केटो धेरै विश्वासिलो छ, भविष्यमा ठूलो मान्छे हुन्छ।”

पुष्करमा शिक्षकले दिएको समस्यालाई नआत्तिकन समाधान गर्न सक्ने खुबी थियो। एक दिन लोहनीले कक्षा १० मा

“सानो उमेर भए पनि पुष्करको व्यवहार चाहिँ परिपक्व हुन्थ्यो। आफ्नो पढाइप्रति निरन्तर लगाव राख्थ्यो। यही गुणले गर्दा ऊ आजसम्म सफल भएको हो।” - श्रीधर लोहनी

अङ्गणितको एउटा समस्या हल गर्न लगाएका थिए। समस्या अलि 'कठिन' नै थियो र धेरैजसो विद्यार्थीले त्यसको हल गर्न सकेनन्। पुष्करले भने त्यो हिसाव ट्याक्कै मिलाए। लोहनी भन्छन्, "विज्ञानको तुलनामा गणितमा पुष्करको राम्रो दक्षत्व थियो। अरू विद्यार्थीले हल गर्न नसकेको कुरा उसले चाहिँ सजिलै गर्थ्यो।" २०२२ सालमा पुष्करले ५८ प्रतिशत अङ्क ल्याएर एसएलसी उत्तीर्ण गरे। जुन उनको कक्षाको सर्वाधिक अङ्क थियो। त्यति बेला उनी १३ वर्षमा मात्रै टेकेका थिए।

यता पुष्कर बज्राचार्य पनि श्रीधर लोहनीलाई आदर्श शिक्षकका रूपमा चित्रण गर्छन्। उनको भनाइमा श्रीधर सर एकदमै मिहिनेती थिए र उनमा विद्यार्थीलाई राम्रोसँग बुझाउन सक्ने क्षमता थियो। उनी भन्छन्, "उहाँले सतही ढङ्गले सिकाएको मलाई कहिल्यै थाहा भएन। कुनै विषयवस्तु पढाउँदा त्यसको व्याख्या मात्रै गर्नुहुन्थेन। बरु त्यसको गहिराइसम्म पुगेर सिकाउनुहुन्थ्यो।" उनी विद्यार्थीहरूलाई नबुझेका कुरा सोध्न सधैं प्रेरित गरिरहन्थे।

उतिवेला विज्ञान शिक्षणका लागि अहिलेको जस्तो प्रयोगशाला र उपकरण हुँदैनथे। तैपनि लोहनी सरले सम्भव भएसम्मका सामग्री आफैँले बनाएर देखाएका मीठा सम्झना छन् पुष्करसित। गणित पढाउँदा पनि उनी पहिले अभ्यासका चरणहरू सरसर्ती बताइदिन्थे र विद्यार्थीलाई नै अभ्यास गर्न प्रेरित गर्थे। उनी नियमित रूपमा विद्यार्थीको 'होमवर्क चेक' गर्थे "कपीमा नपुगेका कुराहरू थपन सुझाव दिनुहुन्थ्यो। त्यसबाट अफ बढी अभ्यास गर्न हामीलाई प्रोत्साहन मिल्थ्यो", पुष्कर सम्झन्छन्।

विद्यार्थीलाई मित्रवत् र मायालु व्यवहार गर्नुलाई उनको अर्को विशेषता ठान्छन्, बज्राचार्य। लोहनीले विद्यार्थीहरूलाई पिटेको त के गालीसम्म गरेको पनि उनले थाहा पाएनन्। "खासगरी श्रीधर सरको चिन्तनशील शैली, विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण विधि र मित्रवत् व्यवहारबाट म निकै प्रभावित थिएँ। उहाँको यो गुणलाई मैले आफूले विश्वविद्यालयमा पढाउँदा पनि अनुसरणको प्रयास गरें", पुष्कर भन्छन्।

त्यसो त यी दुई गुरु-चेलाबीचको साइनो स्कूलमा मात्रै सीमित रहेन। त्रिचन्द्र क्याम्पसमा बी.कम. दोस्रो वर्षमा पनि श्रीधर सर पुष्करका शिक्षक रहे। अनिवार्य अङ्ग्रेजीतर्फ लोहनी सरले 'मुन एण्ड सिक्स पेन्स' नामको उपन्यास पढाएको टड्कारो सम्झना छ, पुष्कर बज्राचार्यलाई।

२०३० सालमा बज्राचार्यले एम.कम. मा त्रिवि 'फ्याकल्टी

“श्रीधर सरले सतही ढङ्गले सिकाएको मलाई कहिल्यै थाहा भएन। कुनै विषयवस्तु पढाउँदा त्यसको व्याख्या मात्रै गर्नुहुन्थेन। बरु त्यसको गहिराइसम्म पुगेर सिकाउनुहुन्थ्यो।”

- पुष्कर बज्राचार्य

टप' गरे। त्यसको भोलिपल्टै प्रा. रामप्रसाद राजवाहकले बज्राचार्यको घरैमा पुगेर त्रिविमा पढाउन आग्रह गरे। उनले त्यो आग्रहलाई स्वीकार गरेर कीर्तिपुरमा गएर पढाउन शुरू गरे। त्यसपछि त लोहनी सरसँग उनको भेट नियमितजसो हुन थाल्यो। फरक यति हो कि लोहनी अङ्ग्रेजी केन्द्रीय विभागसँग आवद्ध थिए भने बज्राचार्य चाहिँ व्यवस्थापन विभागमा। यी दुई गुरुचेलाको सँगै काम गर्ने अवसर पनि जुरेको थियो, पोखरा विश्वविद्यालयको 'विश्वविद्यालय सभा'मा। करीब छ वर्षसम्म दुवैजना विश्वविद्यालयको आर्थिक, प्रशासनिक र प्राज्ञिक निर्णय गर्ने अङ्ग विश्वविद्यालय सभाका सदस्य रहे। लोहनी भन्छन्, "खासगरी तथ्याङ्क र व्यवस्थापनको विषयमा छलफल गर्नुपर्दा पुष्करको खोजी भइहाल्थ्यो। पोखरा विश्वविद्यालयका प्राज्ञिक कार्यक्रमहरू स्थापित गर्ने सवालमा उसको पनि ठूलो योगदान छ।"

भारतको दिल्ली विश्वविद्यालयबाट व्यवस्थापनमा विद्यावारिधि गरेका बज्राचार्य ३६ वर्षको उमेरमै प्राध्यापक भइसकेका थिए। उनी २०६६ मा राष्ट्रिय योजना आयोगको सदस्यमा नियुक्त भए। त्यसयता भने यी दुई गुरुचेलाबीच भेटघाट भएको छैन। आफ्नो स्कूले चेलो राज्यको विकास नीति तर्जुमा गर्ने उच्च निकायमा पुगेकोमा ६७ वर्षीय लोहनी निकै प्रफुल्ल देखिन्छन्। "वास्तवमा योग्य व्यक्ति योग्य ठाउँमा पुगेको छ। व्यवस्थापनको क्षेत्रमा पुष्कर एउटा विज्ञ व्यक्ति हो", लोहनीले चेलोको तारिफ गरे।

पदीय दायित्व पूरा नगर्नु भनेको समाज र राष्ट्रको लागि धोका हो ।

नेपाल सरकार

सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय
सूचना विभाग

प्रकृतिका विस्मय !

सोसेको पानीलाई जराले अलिकति माथि धकेलिदिन्छ । रुखका पातबाट पानी सुकेर जान थालेपछि सूक्ष्म नलीको पानी आफैं अलिकति माथि तानिन्छ । त्यसपछि बाँकी उकालो चढ्ने काम पानी आफैले गर्छ । जस्तो, एउटा केटालाई अग्लो पर्खाल चढाउन तलबाट एकजनाले अलिकति उचालिदिन्छ, माथिबाट अर्कोले अलिकति तान्छ । त्यसपछि केटा आफ्नै बलले पर्खाल उक्लिन्छ । केटामा जस्तै पानीमा पनि आफ्नै उक्लने शक्ति हुन्छ ।

रुख, पानी र देउता: सिरहाको फुलकाहाकट्टी गाविस-५, तिनकोनीको यो रुखका हाँगाबाट शिवरात्रीको दिन (१८ फागुन २०६७) देखि निरन्तर पानी फर्न थालेको भन्दै रुखको फेदमा पूजापाठ थालिएको छ । स्थानीय भाषामा पाखैर भनिने यो रुख सात वर्ष अघि रोपिएको बताइएको छ । अहिले रुखलाई बाँसका भाटाले चारैतिरबाट घेरेर तीर्थस्थल जस्तो बनाइएको छ । केही दिनभित्रै चन्दा संकलन गरी यहाँ ठूलो यज्ञ गर्ने योजना रहेको स्थानीय बासुदेव चौधरीले बताएका छन् । तस्विर: श्रवणकुमार देव

संसारकै अग्लो रुख: रिमोट सेन्सिड प्रविधि ले ठम्याए अनुसार संसारको सबैभन्दा अग्लो रुख क्यालिफोर्निया, अमेरिकाको रेडवुड (redwood) नामक कोणधारी वृक्ष हो। यसको उचाई ११५.६१ मिटर रहेको छ।

संखवासभाको एउटा राई गाउँ। आठ-दश वर्षका दुई बहिनी। दिदीको थाप्लोमा नाम्लो। नाम्लोले थामेको डोको। डोकोभित्र बाँसका ढुङ्गा। बहिनीको हातमा प्लाष्टिक छोला। छोलाभित्र एक/दुई कापी र किताब। बहिनीलाई स्कूलमा छोडेर पँधेरोतिर जान ओरालो ओलदैछिन्। आज दिदीको पानी भर्ने पालो। भोलि भने स्कूल जान्छिन् रे! कति कठिन हुन्छ गाउँघरमा पानी बोकेर ल्याउने काम!

यता काठमाडौंमा धाराको पानी पनि मोटर-पम्प लगाएर जमिनमुनिको ट्याङ्कीसम्म तान्छौं। भूमिगत ट्याङ्कीमा जम्मा भएको पानीलाई पुनः पम्पबाट छानाको ट्याङ्कीमा चढाउँछौं।

उता गाउँछेउको पाल्ले कटुस र यहाँ घरछेउको बकाइनुको बोटमा जरादेखि टुप्पासम्म १५/२० मिटरको ठाडो उकालोमा पानी आफैँ चढिरहेको हुन्छ। पानी कसरी चढ्छ यी अग्ला र ठाडा रुखमा? यिनको पानी कसले बोकी दिन्छ? कसले चलाइदिन्छ पम्प?

तराई-बेंसीका साल र सिमल, पहाडका उत्तिस, गुराँस र खोटे सल्ला, लेकतिरका देवदार, खसु र भोजपत्रहरू सबै अग्ला हुन्छन्। तर ती सबैले पानी सोस्ने जराबाटै हो। यी रुखको भित्रभित्रैबाट कसरी उचालिन्छ पानी फेददेखि टुप्पासम्म? प्रकृतिको यस्तो रहस्य बुझ्न सके कति रमाइलो हुन्थ्यो होला!

रुख-बिरुवाका यस्ता रहस्य खोतल्न धेरै अध्ययन अनुसन्धानहरू भएका छन्। वैज्ञानिकहरूले शुरुमा त हाम्रो मूटले रगत सञ्चालन गरे जस्तै कुनै जैविक शक्ति होला भन्ने मान्यता राखेर परीक्षण गरेर हेरे। तर त्यस्तो खासै हैन रहेछ। बिरुवाको जराले जमिनको माटोबाट पानी सोसेर माथि धकेल्न सक्छ कि भनेर प्रयोग गरी हेरे। केही हदसम्म त यस्तो हुँदोरहेछ। तर २०/२५ मिटर अग्लो रुखको टुप्पोसम्म पानी चढ्नुको कारण त्यही हो भन्ने प्रमाणित भएन। बिरुवाका पातबाट पानी सुकेर हावामा जान्छ। कतै त्यसैको शक्तिले जरादेखि पानी उचालिन्छ कि भन्ने अवधारणाले पनि सन्तोषजनक पुष्टि पाउन सकेन।

अहिलेसम्म रुख-बिरुवामा पानी माथि चढ्ने वा चढाउने प्रमुख अङ्ग विशेषका रूपमा काठ पदार्थ (Wood tissue) लाई मानिएको छ। ती कोष जीवित धमनी जस्ता भने होइनन्। तैपनि तिनी कोष पानी चढाउनमा सफल छन्। प्रकृतिका यस्ता विस्मयहरू प्रत्येक वृक्षमा अनुभव गर्न सकिन्छ।

सूक्ष्मदर्शक यन्त्र (माइक्रोस्कोप) को अध्ययनबाट बिरुवाका काष्ठ पदार्थमा तीन प्रकारका कोषहरू छुट्याउन सकिन्छ। अर्थात् यसो भनौं कि; तीन प्रकारका पानी तान्ने पाइपहरू मिलेर काठको निर्माण

‘हरियो वन नेपालको धन’ होइन कि ‘हरियो वन नेपालको जीवन’ पो हो! वनबाट प्राप्त हुने वस्तुभन्दा सेवा बढी महत्त्वपूर्ण हुन्छ भन्ने चेत त्यतिवेला खुल्छ जब पानीका मुहान सुकेपछि सिङ्गो गाउँ बसाइँ सदैँ बेंसी र तराई ञ्च बाध्य हुन्छ।

भएको हुन्छ। सबभन्दा बढी मात्रामा पानी ओसार्ने (Transport) क्षमता भएको कोषलाई ‘भेसल’ (Vessel) भनिन्छ। हाम्रो उत्तिस वा चिलौनेको काठमा रहेको यस्तो नलीको एक मिटर लम्बाइमा एक हजार जति सूक्ष्म कोषहरू जोडिएका हुन्छन्। सालको काठमा भने एक मिटरमा दुईहजार भन्दा बढी कोष हुन्छन्। हजारौं-लाखौं कोषहरू आपसमा जोडिएर जरादेखि टुप्पोसम्म पानी नलीको सञ्जाल निर्माण भएको हुन्छ। ‘भेसल’ कोषको प्वाल अरू दुई थरीका कोष ‘ट्रेकिड’ (Trachied) र ‘फाइबर’ (Fibre) को भन्दा चौडा हुन्छ। ‘भेसल’भन्दा बाक्लो भित्तो र सानो प्वाल भएका ‘ट्रेकिड’ कोष पनि एकापसमा जोडिएर जरादेखि पातसम्म फैलिएका हुन्छन्। ‘भेसल’ र ‘ट्रेकिड’ले पानी ओसार्ने मात्र होइन बिरुवालाई ठाडो र स्थिर राख्न आवश्यक टेवा पनि पुऱ्याउँछन्। यी कोषमा हुने फाइबरले काठको मजबुती बढाउने काम गर्दछ। काठ पदार्थ साह्रो र दब्लो हुनुमा यिनै तीन

नेपाल-अध्ययन वनको ज्ञान र विज्ञान-३

प्रकारका कोष- भेसल, ट्रेकिड र फाइबरको निर्माणमा प्रयोग हुने 'लिंगनिन' नामक रसायनको मुख्य भूमिका रहन्छ। तर यी कोष जीवित अवस्थामा हुँदैनन्। तैपनि तिनले पानी चढाउने क्षमता राख्दछन्। तर त्यो कसरी भन्ने रहस्य आजसम्म पनि चित्तबुझ्दो गरी खुलासा हुनसकेको छैन।

रूखका जराले पानी भित्र सोस्ने कुरा वैज्ञानिक परीक्षणबाट प्रमाणित भइसकेको छ। त्यसरी सोसेको पानीलाई जराले अलिकति माथि पनि धकेलिदिन्छ। रूखका पातबाट पानी सुकेर जान थालेपछि सूक्ष्म नलीको पानी आफैँ अलिकति माथि तानिन्छ। त्यसपछि बाँकी उकालो चढ्ने काम पानी आफैँले गर्छ। यसलाई यसरी पनि भन्न सकिन्छ- एउटा केटालाई अग्लो पर्खाल चढाउन तलबाट एकजनाले अलिकति बल लगाएर उचालिदिन्छ, माथिबाट अर्कोले अलिकति तान्छ। त्यसपछि केटा आफ्नै बलले पर्खाल उक्लिन्छ। केटामा जस्तै पानीमा पनि आफ्नै उक्लने शक्ति हुन्छ। पानीका कणहरूमा आपसमा जोडिएर नछुट्टिकन बस्ने चुम्बकीय

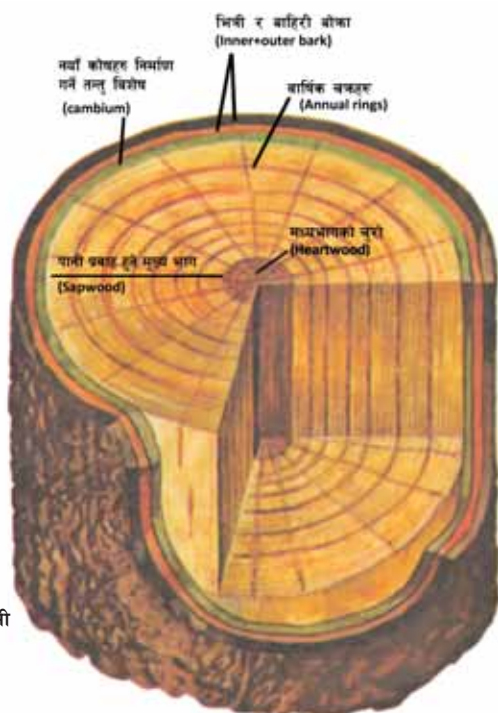
विशेष गुण हुन्छ; जसलाई वैज्ञानिक शब्दावलीमा 'कोहेसन' (Cohesion) भनिन्छ। त्यही नछुट्टिने चुम्बकीय शक्तिले गर्दा पानीमाथि उक्लिन सक्छ। तर त्यस्तो अवस्था सिर्जना गर्न सजिलो भने हुँदैन। पानीलाई हाम्रो रौंभन्दा पनि धेरै मसिनो धागोजस्तो उन्न वा तन्काउन सकियो भने त्यस्तो शक्ति पैदा हुन्छ। यो विद्या रूख-विरूवाले जानेका हुँदारहेछन्। तिनले आफ्ना पानी तान्ने नलीहरू यति मसिनो गरी निर्माण गर्दारहेछन् कि तिनमा पानीको 'कोहेसन' शक्ति प्रबल भएर पानी स्वतः सूक्ष्म नलीहरूबाट माथि चढ्न थाल्छ। यस्तो प्रविधिलाई मानिसले सिको गर्न सकेको छैन। त्यसै भएर नै स्कूल जानुको सट्टा दिदीले पँधरो धाउनु परेको हो; अनि हामीले एकपछि अर्को पम्प चलाएर पैसा खर्च गर्नुपरेको!

हामीले जाने/बुझेका काठ पदार्थ भनेका बाल्ने दाउरा वा टेक्ने लठी वा घर बनाउने दलिन र चौकोस वा मेच, टेबुल, दराज र फर्निचर नै हुन्। काठ भनेपछि साह्रो हुनै पर्छ। हाम्रा लागि सालको काठ सबभन्दा साह्रो हुन्छ। अरु त्यसको छिप्पिएको चुरो (अग्राख) अति साह्रो र खँदिलो हुन्छ। सल्लाको काठ त्यति साह्रो र बलियो हुँदैन। वन विशेषज्ञहरू वृक्ष वा वनको वर्गीकरण गर्दा नरम काठे (Soft wood) र साह्रो काठे (Hard Wood) भनी दुई श्रेणीमा विभाजन गर्दछन्। कोणधारी वृक्षहरू खोटे सल्ला, रानी सल्ला, ठिङ्ग्रे सल्ला, लोठ सल्ला, देवदार आदि सबै नरम काठे वृक्ष हुन्। साल, सिसौ, सिमल, चिलौने, उत्तिस, कटुस, गुराँस, भोजपत्र आदि चाहिँ साह्रो काठे वृक्ष हुन्। साह्रो काठे वृक्षमा फूल फुल्छ र नरम काठेमा घोगा लाग्छ। नरम काठे कोणधारी वृक्षका पातहरू हिउँदमा फरेर रूख नाङ्गो हुँदैन।

वृक्ष अथवा नरम काठे वृक्षको वन सदावहार (Ever Green) हुन्छ। युरोप, क्यानडा, चीन, जापानका उत्तरी क्षेत्रमा कोणधारी सल्ला, धूपी बाहेक अरु सबै वृक्षबाट पात फर्दछन्, पूरै जङ्गल नाङ्गो हुन्छ र उराठ देखिन्छ। हाम्रोमा पनि केही वृक्षको त्यसरी नै हिउँदमा पात फर्छ। सिमल, सिसौ, खयर, बकाइनो, ओखर, पैयूँ यस्तै पतफड वृक्ष हुन्। साल, उत्तिस, पीपल आदि वृक्षको पात फर्ने र नयाँ पलाउने क्रम जारी हुन्छ। यस्ता वृक्ष पूर्ण रूपले नाङ्गो हुँदैनन्। नेपालमा हिउँदमा पनि पात हरियो भएर रहने सदावहार वृक्ष धेरै छन्। जस्तै गुराँस, कटुस, चिलौने, बाँफ, फलाँट, अर्खौलो आदि। त्यसैले नेपाल हिउँदमा पनि हरियो नै हुन्छ। युरोप, क्यानडा र अमेरिका जस्तो नेपाल सर्वाङ्ग नाङ्गो हुँदैन।

हामीले बाल्ने दाउरा काठ पदार्थले बनेको हुन्छ। जस्तो हाम्रो हातको नाडीमा भित्र हाड छ र त्यसको बाहिर छाला-मासु छ; त्यस्तै रूखको हाँगा वा मूल खामो सबैमा भित्र काठ र बाहिर वोक्रा हुन्छ। कुनै रूखको फेदमा चारैतिरबाट वोक्रा ताछ्दिने हो भने केही समयपछि पात ओइलाएर रूख मर्न थाल्छ। रूखको वोक्रा जीवित तन्तुहरूले बनेको हुन्छ। यस

कोणधारी वृक्षहरू खोटे सल्ला, रानी सल्ला, ठिङ्ग्रे सल्ला, लोठ सल्ला, देवदार आदि सबै नरम काठे वृक्ष हुन्। साल, सिसौ, सिमल, चिलौने, उत्तिस, कटुस, गुराँस, भोजपत्र आदि चाहिँ साह्रो काठे वृक्ष हुन्। साह्रो काठे वृक्षमा फूल फुल्छ र नरम काठेमा घोगा लाग्छ। नरम काठे कोणधारी वृक्षका पातहरू हिउँदमा फरेर रूख नाङ्गो हुँदैन।

रूखको भित्री आकृतिको मोटामोटी चित्र।

भागबाट खाद्य पदार्थ सञ्चार हुने गर्छ । काठ पदार्थबाट मल र जल सञ्चार हुन्छ । त्यसैले बोक्रा फालेपछि पनि पातहरू तत्काल ओझलाउँदैनन् । तर बोक्रा ताछेपछि जब जराहरू खाद्य पदार्थबाट वञ्चित हुन्छन् अनि रूख मर्न थाल्छ । रूख सुकाउने यो प्रविधि नेपालमा ज्यादै प्रचलित छ ।

बञ्चरो वा आराले चिरेर ढालेको रूखको फेदमा हामी रूखको बाहिरी (बोक्रा) भाग र भित्री (काठ) भाग प्रस्ट देख्न सक्छौं । कतिपय छिप्पिएका रूखको काठ भागमा मण्डला जस्तो चक्रा-चक्रा देखिन्छ । देवदार जस्तो कोणधारी वृक्षमा यो स्पष्ट देखिन्छ । यी चक्राहरूलाई गनेर रूखको उमेर छुट्याउन सकिन्छ । वीस चक्रा भएको काठ छ भने त्यो वीस वर्षको भएछ भनेर बुझिन्छ । विशेषगरी उत्तरी अक्षांशका समशीतोष्ण वनहरूमा यस्ता चक्राहरू सजिलै देख्न सकिन्छन् किनभने त्यहाँ वसन्त-ग्रीष्म ऋतु तथा शरद-शिशिर ऋतुका बेला रूख-बिरुवामा हुने वृद्धिदर निकै फराकिलो हुन्छ । पानी ओसार-पसारको मात्रामा पनि त्यस्तै अन्तर हुन्छ ।

यसरी जब हामी प्रकृतिका विस्मयहरू वन र वृक्षमा देख्न थाल्छौं, अनुभव गर्न थाल्छौं र आफ्ना अनुभूतिहरूलाई केलाउन थाल्छौं अनि हाम्रो चेतमा यथार्थ खुल्छ- 'हरियो वन नेपालको धन' होइन कि 'हरियो वन नेपालको जीवन' पो हो ! वनबाट प्राप्त हुने वस्तुभन्दा सेवा बढी महत्त्वपूर्ण हुन्छ भन्ने

चेत त्यतिवेला खुल्छ जब पानीका मुहान सुकेपछि सिङ्गो गाउँ बसाइँ सदैँ बेंसी र तराई फर्न बाध्य हुन्छ । भर्खरै तेह्रथुम, ओखे-५, बाँसपानीका दुई दर्जन परिवार पानी नै खान नपाएर गाउँ छोडी हिँडेको समाचार सार्वजनिक भएको छ । नजिकका पानी मुहान सुकेपछि पाठशाला जाने छोरीहरू टाढा-टाढाका पँधेरो धाउन बाध्य हुन्छन् । बाढी-पहिरोले पाखाबारी खेत भत्कन थालेपछि थाप्लोमा हात राखेर वन बचाउन नसकेकोमा पछुतो गर्नेहरू पनि कम छैनन् । आजभोलि वायुमण्डलमा कार्बनडाइअक्साइडको मात्रा बढ्न गई जलवायु परिवर्तनको सङ्कटसँग सामना गर्नुपर्ने अवस्थामा वन संरक्षणको महत्त्वलाई गम्भीरताका साथ हेरिन थालेको छ । वन भनेपछि बाघ, भालु मात्र होइन चरा-चुरुङ्गी, सर्प, छेपारो, गड्यौला, माहुरी, भमरा, पुतली, ज्याउँकिरी सबै प्राणीलाई आश्रय दिने वासस्थान पनि हो । विना वन जैविक विविधताको संरक्षण हुन सक्दैन । वन र हरियालीले चुरे जस्तो कमलो भू-स्वरूपलाई भत्कन र विग्रनबाट बचाउने काम गर्दछ । चुरेको वन विनासबाट हाम्रो उर्वर तराई बालुवाको थेंगिने ठाउँ बन्न थालेको छ । वन र वनको हरियालीले नदी, ताल र सिमसारहरूलाई सौन्दर्यता मात्र होइन तिनलाई सुरक्षा पनि प्रदान गर्दछ । वन र हरियाली नभएको ठाउँमा पाहुना र पर्यटक मात्र नआउने होइनन् त्यहाँ वसन्तले पनि वास गर्न पाउँदैन । त्यसैले सानैदेखि वन जोगाउने बानी बसालौं ! (समाप्त) 📖

आदरणीय ग्राहक महानुभावहरूमा अनुरोध

देश सेवामा विगत ३० वर्षदेखि शिक्षा क्षेत्रमा सहभागी हुँदै आएको यस संस्थाले विद्यालय स्तरका स्तरीय पाठ्य पुस्तकहरू समयमा उपलब्ध गराउँदै आएको र हाम्रा आदरणीय ग्राहकहरूको माया, सहयोगबाट हामी हाम्रा देश भरिका वाल वालिकाहरूका हात-हातमा स्तरीय पाठ्यपुस्तक पुऱ्याउँदै आएको र आगामी दिनहरूमा पनि पुऱ्याउने अठोट प्रतिज्ञा गर्दछौं ।

नेपाल साहित्य प्रकाशन केन्द्र

आनन्द भैरव मार्ग-४५, ज्ञानेश्वर,
पो. ब.नं. ४१८३, काठमाडौं, नेपाल
फोन: ४४३५८५६, ४४१९६५२, ४४१७७०५,
फ्याक्स: ५७७-१-४४२०५५०
email: info@nspk.com
Web site: www.nspk.com

निजी विद्यालयका समस्या

गत शैक्षिक सत्रमा उपत्यकाका एक सय भन्दा बढी निजी विद्यालयहरूको खरीदबिक्री भयो । जग्गाको कारोबार घटेपछि त्यसका दलाल र लगानीकर्ताहरू स्कूलको व्यापारमा लागेका छन् । विद्यालय किनबेच हुँदा भौतिक वस्तुहरूसँगै विद्यार्थीहरूको पनि किनबेच हुन्छ ।

निजी स्कूलले शिक्षा क्षेत्रमा पुऱ्याएको योगदानलाई नकार्न सकिँदैन । सामुदायिक विद्यालयको तुलनामा निजी विद्यालयमा दिइने शिक्षा गुणस्तरीय रहेको कुरा एसएलसी परीक्षाको परिणामले देखाउँछ । एसएलसीमा विशिष्ट श्रेणी र प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण हुने परीक्षार्थीहरूमध्ये ८० प्रतिशत विद्यार्थी निजी विद्यालयका हुने गर्छन् । तथापि देशका २० प्रतिशत विद्यार्थी मात्रै निजीमा अध्ययनरत छन् । निजी स्कूलले हासिल गरेको सफलताको पछाडि लगानीकर्ताको व्यवस्थापकीय क्षमता, शिक्षकहरूको मेहनत, विद्यार्थीहरूको लगनशीलता र अभिभावकको लगानीले सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ । तर, आफूले गुणस्तरीय शिक्षा दिएको कुरालाई भजाएर निजी विद्यालयका सञ्चालकले अभिभावकहरूबाट मोटो रकम असुल्ने गरेका छन् र सफलताको जस पनि उनीहरू एकलैले लिन खाजेका छन् । शिक्षकहरूको मिहिनेत र योगदानलाई निजी स्कूलले कदर गर्न खोजेको विरलै देखिन्छ । सफलताको सम्मान थाप्न विद्यालय सञ्चालक अधि सर्छन् भने कुनै विषयमा विद्यार्थी कमजोर भएमा त्यसको सजाय शिक्षकलाई दिन्छन् ।

देशभरमा ऋण्डै ८ हजार निजी स्कूलमा २२ लाख ५० हजार विद्यार्थीहरू र १ लाख ५० हजार शिक्षक तथा कर्मचारीहरू कार्यरत रहेको अनुमान गरिएको छ । तर, निजी स्कूललाई गुणस्तरीय शिक्षाको पर्याय बनाउन रातोदिन मिहिनेत गर्ने शिक्षक समस्या समाधान गर्नेबारे कसैको पनि ध्यान गएको पाइँदैन ।

शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले निजी विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन प्रक्रिया तय गरेको छ । जस अनुसार संस्थापक वा लगानीकर्तामध्ये जिशिअले मनोनीत गरेको अध्यक्ष, एकजना महिला अनिवार्य हुने गरी दुई जना अभिभावक, शिक्षाप्रेमी समाजसेवी मध्येबाट एक जना, सम्बन्धित क्षेत्र हेर्ने विद्यालय निरीक्षक पदेन सदस्य, शिक्षक-कर्मचारीहरूले आफूमध्येबाट छानेको एक जना र प्रिन्सिपल पदेन सदस्यसहित कम्तीमा ७ जनाको व्यवस्थापन समिति रहनुपर्छ । तर, ८० प्रतिशतभन्दा बढी विद्यालयमा यो प्रावधान अनुसारका व्यवस्थापन समिति छैनन् । समिति गठन गरिएका विद्यालयहरूमा पनि शिक्षक कर्मचारीहरूको भेलाले छानेको भन्दा पनि सञ्चालकले राखेका व्यक्तिहरूको दबदबा हुन्छ । अधिकांश निजी विद्यालयहरूमा विद्यालय सञ्चालन नियमावली स्कूल चार्टर जारी गरिएको

छैन । यसले गर्दा विद्यालय सञ्चालकहरूलाई मनोमानी ढङ्गले चलन मार्गप्रशस्त भएको छ ।

शिक्षकको सेवा-सुविधा

निजी विद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षक तथा कर्मचारीहरूले अहिलेसम्म नियुक्ति पत्र पाएका छैनन् । कुनै कुनै विद्यालयले नियुक्ति पत्र दिए पनि त्यो करार पत्र अथवा शर्तनामा जस्तो देखिन्छ । त्यसमा शिक्षक कर्मचारीहरूले के के गर्न नहुने जस्ता बुँदाहरू बढी हुन्छन् । कास्कीको एउटा विद्यालयले शिक्षकहरूलाई दिएको नियुक्ति पत्रमा “जुनसुकै समयमा जुनसुकै ठाउँमा पठाउन पठाए पनि जानुपर्ने शर्तमा यो नियुक्ति पत्र दिइएको छ” भनेर लेखिएको पाइयो । यो कस्तो शर्त हो भनेर सोध्दा त्यहाँका प्रिन्सिपलले समय भनेको विद्यालय समय र जुनसुकै ठाउँ भनेको जुनसुकै कक्षामा पठाउन पठाए पनि शिक्षकले जानुपर्ने भनेर जवाफ दिए । यो एउटा दृष्टान्त मात्रै हो । शिक्षा ऐन र शिक्षा नियमावलीमा निजी विद्यालयका शिक्षक तथा कर्मचारीलाई सरकारले तोकेको प्रचलित तलब भन्दा नघटाई दिनुपर्ने प्रावधान छ । त्यस्तै ‘ख’ र ‘क’ श्रेणीका विद्यालयहरूले प्रचलित तलब स्केलमा क्रमशः १५ र २५ प्रतिशत थपेर दिनुपर्ने प्रावधान पनि छ । तर देशभरका धेरै विद्यालयहरूले प्रचलित स्केलको तलब नदिएको मात्र होइन, त्यसको आधाभन्दा कम तलब दिएर शिक्षकको शोषण गरेका छन् । आधाभन्दा बढी निजी विद्यालयहरूले तलब कम मात्रै दिँदैनन् त्यो पनि दुई वा तीन महिनापछि मात्र दिन्छन् । सञ्चयकोषको कुनै व्यवस्था छैन । ग्रेड थपिँदैन । शिक्षकहरूको ग्रेड थप्न, सञ्चयकोषको व्यवस्था गर्न, उपदान दिन भनेर अभिभावकहरूबाट शुल्क असुलिन्छ तर त्यो पैसा सञ्चालकहरूले आफ्नै गोजीमा हाल्ने गर्छन् । पेन्सनको त कल्पना गर्नु समेत बेकार छ । नेपाल सरकारबाट घोषित सार्वजनिक विदा भन्दा बाहेक अन्य विदाहरू दिँदैन । सुत्केरी हुनुभन्दा अधि र पछि गरी ६० दिन विदाको व्यवस्था छ शिक्षा नियमावलीमा । तर महिला शिक्षकहरूलाई सुत्केरी हुने बेलामा अवकाश दिइन्छ । बाबुको किरिया गरेर फर्किँदा विद्यालयबाट निष्कासन भएका थुप्रै घटना सार्वजनिक भइसकेका छन् ।

यही २०६७ माघमा शिक्षा नियमावलीमा निजी विद्यालयको विनियमावलीमा शिक्षक-कर्मचारीहरूको नियुक्ति, पारिश्रामिक,

सेवा, शर्त, सुविधा उल्लेख गर्नुपर्ने, नेपाल सरकारले तोकेको तलब खुलाउनुपर्ने भन्ने प्रावधान राखिएको छ। तर त्यसलाई बाध्यकारी भने पारिएको छैन। त्यसले शङ्का उब्जाएको छ। करार शिक्षकलाई अस्थायी र अस्थायीलाई स्थायी गर्ने प्रावधान विद्यालय आफैले निर्धारण गर्ने भन्ने व्यवस्थाले फन् अन्योल सृजना गरेको छ। चाडवाड खर्च, सञ्चयकोष तथा सरकारी स्केलको तलब दिनुपर्ने जस्ता व्यवस्था संशोधित शिक्षा नियमका राम्रा पक्ष हुन्। अब यसको कार्यान्वयन कसरी हुन्छ; त्यो भने हेर्न बाँकी नै छ।

शुल्कमा बेथिति

निजी स्कूलले लिने शुल्कका विभिन्न उप-शीर्षकहरूको फेहरिस्त लामो छ। मासिक शुल्क बाहेक नयाँ विद्यार्थी प्रवेश गर्दा धरोटी रकम लिइन्छ जसको पारदर्शिता कहिल्यै रहेन। अभिभावकहरूले त्यसबाट आउने व्याज पाउँदैनन्, दाबी पनि गर्दैनन्। त्यस्तै एउटा शीर्षक छ- वार्षिक शुल्क। त्यस अन्तर्गत के के पर्छन् कहिल्यै भनिँदैन तर त्यसबाट पनि मोटो रकम असुलिन्छ। अभिभावकहरू नाइँनास्ति नगरी तिनै बाध्य हुन्छन्। अर्को छ परीक्षा शुल्क। एउटा मासिक वा त्रैमासिक वा वार्षिक परीक्षा सञ्चालन गर्न उत्तरपुस्तिका र प्रश्न पत्र गरेर प्रति विद्यार्थी १२ रुपैयाँ भन्दा बढी लाउँदैन। यो हिसाबले ८ वटा विषयको १२८=९६ रुपैयाँ भयो। तर हरेक परीक्षा चलाउँदा प्रति विद्यार्थी प्रति परीक्षा रु.३०० देखि रु.५०० सम्म असुलिन्छ। यी बाहेक पुस्तकालय शुल्क, प्रयोगशाला शुल्क, खेलकुद शुल्क, उपचार शुल्क, कम्प्युटर शुल्क, मर्मतसम्भार शुल्क, छात्रवृत्ति सहयोग, निर्माण शुल्क, शैक्षिक भ्रमण शुल्क जस्ता विभिन्न शीर्षकमा शुल्क असुलिन्छ। तर पैसा लिए अनुसारको न त पुस्तकालय न प्रयोगशाला। खेलकुदका निमित्त खेल मैदान नै हुँदैन। एउटा कम्प्युटर ५-६ जनाले पालैपालो चलाउनुपर्ने अवस्था हुन्छ। यसरी विभिन्न शीर्षकमा शुल्क असुले पनि त्यसको सुविधा केही विद्यालयमा बाहेक अरूमा पाइँदैन।

धेरैजसो निजी विद्यालयले विद्यार्थीको पोशाक विद्यालयबाटै वा आफूले तोकेको टेलर्स वा सप्लायर्समार्फत उपलब्ध गराउँछन्। प्रायः सबै विद्यालयमा विद्यार्थीका पोशाक चार थरीका हुन्छन्। दुई जोर नियमित पोशाक, एक जोर सदन पोशाक (हाउस ड्रेस) र एक जोर खेलकुद पोशाक। अरु कुनै कुनै विद्यालयमा त योग गर्दा लगाउने पोशाक पनि तोकिएको हुन्छ। पोशाकको व्यापारबाटै सञ्चालकहरूले लाखौं कमिशन प्राप्त गर्छन्। विद्यार्थीले पाठ्यपुस्तक र कपी आदि सामान पनि विद्यालयबाटै किन्नुपर्छ। केही विद्यालयहरूले पुस्तकहरूको नामावलीसहित विक्रेतालाई पुस्तक विक्री गर्न तोकेका हुन्छन् र सञ्चालकहरूले यसबाट दोहोरो कमिशन पाउँछन्- एउटा प्रकाशनबाट र अर्को विक्रेताबाट। शैक्षिक सत्र शुरु हुनुअगावै प्रकाशकहरूले भव्य भोजको आयोजना गर्नुले पनि यही कुरालाई पुष्टि गर्छ। विद्यालयको शैक्षिक क्यालेण्डर र स्कूल डायरी समेत अत्यन्त चर्को मूल्यमा विक्री गर्ने गरिन्छ।

अधिकांश विद्यालयले गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थी सहयोग भनेर अभिभावकबाट शुल्क लिने गर्दछन्। तर शिक्षा ऐन र नियमावली अनुसारको छात्रवृत्ति वितरण गर्ने स्कूल विरलै भेटिन्छन्। बरु, आफ्नै परिवार र पद एवं शक्ति भएका व्यक्तिका सन्तानलाई चाहिँ निःशुल्क पढाउने गरिन्छ।

निजी विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक-कर्मचारीहरूको पेशाको सुनिश्चितता छैन। केही नाम चलेका विद्यालय बाहेक अधिकांशले विज्ञापन नै नगरी शिक्षक-कर्मचारी भर्ना गर्छन् र नियुक्ति पत्र दिँदैनन्। उनीहरूको अभिलेख शिक्षा कार्यालय लगायत कुनै निकायमा रहँदैन। फलस्वरूप लगानीकर्तालाई मन नपरेको दिन शिक्षक ठाडै निष्कासनमा पर्छ। विशेष गरी थप सुविधा माग्ने शिक्षक कर्मचारीहरू बढी जोखिममा रहन्छन्। पछिल्लो समयमा शिक्षक-कर्मचारीहरू 'इष्टु'का नाममा सङ्गठित हुन थालेपछि यसमा केही कमी भने आएको छ।

निजी विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरूको पेशाको सुनिश्चितता छैन। स्कूलले विज्ञापन नै नगरी शिक्षक भर्ना गर्छन् र नियुक्ति पत्र दिँदैनन्। उनीहरूको अभिलेख कुनै निकायमा रहँदैन। फलस्वरूप मालिकलाई मन नपरेको दिन शिक्षक ठाडै निष्कासनमा पर्छ।

घरजग्गापछि स्कूलको कारोबार

गत शैक्षिक सत्रमा उपत्यकाका एक सय भन्दा बढी निजी विद्यालयहरूको खरीदविक्री भयो। सतहमा हेर्दा स्वामित्व हस्तान्तरण गरेको देखिए पनि विद्यालय किनबेचको ठूलै कारोबार हुने गरेको छ। पछिल्लो समयमा जग्गाको कारोबार घटेपछि त्यसका दलाल र लगानीकर्ताहरू स्कूलको व्यापारमा लागेका छन्। विद्यालय किनबेच हुँदा भौतिक वस्तुहरू (टेबुल, कुर्सी, डेस्क, बेन्च, बोर्ड, फोन, घर (वा भाडा) बाहेक विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा मूल्याङ्कन गरिन्छ। यसरी हेर्दा विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पनि किनबेच हुन्छ। विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमले कक्षा ८ देखि कक्षा १२ सम्मलाई माध्यमिक तह मानेको हुनाले ११-१२ मात्रै भएका उच्च माध्यमिक विद्यालयहरू यस्तो किनबेचमा उत्रिएका छन्।

सरकारले शिक्षालाई अहिले जसरी नै व्यापार गर्न दिइराखे हो र विद्यालयहरूमा सरकारको उपस्थिति नहुने हो भने निजी विद्यालयहरूमा अहिलेको भन्दा बढी विकृति बढ्ने छ। त्यसैले शिक्षकका पेशागत समस्याहरू समाधान गर्न र अभिभावकहरूको चरम आर्थिक शोषणको अन्त्य गर्न सम्पूर्ण निजी विद्यालयहरू सरकारको कडा निगरानी र नियन्त्रणमा हुनुपर्छ। समस्याहरूको ठोस समाधान त आधारभूत (माध्यमिक) शिक्षालाई राष्ट्रको दायित्वभित्र पार्नका निमित्त निजी विद्यालयहरूलाई राष्ट्रियकरण नै गर्नुपर्छ र निजी विद्यालयहरूलाई कम्पनी ऐनमा दर्ता हुने प्रावधान खारेज गरिनुपर्छ।

(थापा नेपाल संस्थागत विद्यालय

शिक्षक-कर्मचारी युनियन (इष्टु)का अध्यक्ष हुन्।)

नेपालगञ्जबाट हरेक बिहान प्रकाशित हुने

कालपृष्ठ

खोजी-खोजी पढौं!

तीन-दुई बत्तीस हैन, तीनदश-दुई बत्तीस !

हामी अहिलेका शिक्षकहरू कक्षा एकमा पढ्दादेखि आजसम्म पनि विद्यार्थीलाई सङ्ख्याको धारणा बसाल्न सिकाइने शिक्षण परिपाटी उही नै छ । हामीलाई “... दुई-तीन तेइस... तीन-दुई बत्तीस...” भनेर पढाइएको थियो, अहिले हामी पनि लगभग त्यसरी नै पढाइरहेका छौं । तर के २ को पछाडि ३ लगेर राखिदिँदा २३ हुन्छ त ?

“एक.. दुई.. तीन.. चार.. पाँच.. छ.. सात.. आठ... नौ.. एकलाई सुन्ना-दश.. एक-एक एघार.. एक र दुई बाह्र.. एक र तीन तेह्र.. .. दुईलाई सुन्ना बीस.. .. तीनलाई सुन्ना-तीस.. .. नौ र आठ-अठानव्वे.. नौ-नौ उनान्सय.. एकलाई दुई सुन्ना सय !”

पैंतीस वर्ष अगाडि कक्षा एकमा पढ्दा लय हाली-हाली, स्वर सुकाई-सुकाई मैले पनि गाएको गणितको गीत हो यो । त्यसवेला गणितको कक्षामा मात्र होइन ‘पिरियड’ खाली भएको समयमा समेत हामीलाई व्यस्त राख्न बारम्बार प्रयोग हुने गरेको एउटा ‘हित’ गीत थियो यो । “दुई-एकान दुई... दुई-दुना चार...” त्यस्तै अर्को चल्तीको गीत थियो । कक्षा चारमा पुगेपछि “ओ-एन-ई वन... टी-डब्लु-ओ टु...” र “वन-वन इलेभन... वन-टु टुभेल...” आदि गीतसँगै हाम्रो अन्तर्राष्ट्रियकरण भयो, जुन गीतहरू आजकल कक्षा एकदेखि नै गाउने गरिन्छन् ।

शिक्षण क्रियाकलापमा गीत एउटा अत्यन्तै सशक्त माध्यम मानिन्छ । यसलाई उपयुक्त किसिमले कक्षाकोठामा प्रयोग गर्न सकियो भने गणित मात्र होइन अन्य जुनसुकै विषयसँग सम्बन्धित धारणाहरू पनि विद्यार्थीको दिमागमा सजिलै बसाल्न सकिन्छ । तर गीतको माध्यमबाट सिकेका कतिपय कुराहरू विद्यार्थीले अन्यत्र प्रयोग गर्न सक्छन् कि सक्दैनन्; वा भावार्थ नबुझी “गोपीकृष्ण कहो...” शैलीमा मात्र सिक्ने गरेका छन् कि भन्ने कुरामा चाहिँ हामी शिक्षकहरू सचेत हुनु आवश्यक छ ।

विद्यालय तहमा गणित पढाउने क्रममा दुई अड्डले बनेका सङ्ख्याको प्रसङ्ग आउँदा विद्यार्थीहरूको बीचमा म एउटा प्रश्न फालिदिने गर्छु:

“२३ र ३२ मा कुन ठूलो?”

विद्यार्थीहरू सहजै उत्तर दिन्छन्: “३२ ठूलो नि सर ! यो त कुनै समस्याको कुरै भएन नि !”

म पुनः प्रश्न गर्छु: “कसरी ३२ ठूलो भयो?”

विद्यार्थीहरूको उत्तर: “२३ भन्दा ३२ त्यसै ठूलो छ नि ! यसको पनि कुनै कारण हुन्छ र?”

साना कक्षाका विद्यार्थीहरूसँग म यहाँभन्दा अगाडि बढ्दिनँ । तर ठूला कक्षाका विद्यार्थीहरूसँग अझै केहीबेर जिस्कन मन लाग्छ: “३२ भनेको के हो नि?”

विद्यार्थीहरूको सहज उत्तर हुन्छ: “३२ भनेको तीन-दुई बत्तीस ।”

मेरा प्रश्न अझै सकिएका छैनन्: “२३ = ३२ किन हुनसक्दैन ?”

विद्यार्थीले ऊर्को मानिसकेका हुन्छन्, तर म अझै छोड्दिनँ: “बीजगणितमा $xy = yx$ हुन सक्छ, ज्यामितिमा रेखाखण्ड $AB = BA$ हुनसक्छ भने अङ्कगणितमा $२३ = ३२$ किन हुनसक्दैन ?”

अब चाहिँ विद्यार्थीहरू रन्थनिन्छन् ।

विद्यार्थीलाई समस्यामाथि समस्या थोपर्नु मेरो उद्देश्य होइन । मेरो मनसाय उनीहरूले सङ्ख्याहरूमा प्रयोग हुने अङ्कहरूको मुहारमान (Face value) मात्र बुझेका छन् कि तिनको स्थानमान (Place value) पनि बुझेका छन् भनेर खोतल्ने सम्म हो । २३ र ३२ मा प्रयोग भएका २ र ३ को स्थान मान प्रत्येक सङ्ख्यामा फरक हुन्छ भन्ने कुराको ज्ञान विद्यार्थीहरूमा कति मात्रामा छ भनेर मैले उधिन्न खोजेको हुँ । तर विद्यार्थीहरू मेरो प्रश्नमै अल्मलिन पुगेपछि मैले नै त्यसको गाँठो फुकाइदिनुको कुनै विकल्प रहँदैन ।

ज्यामितिमा रेखाखण्ड AB भन्नाले त्यसको एकछेउ A देखि अर्कोछेउ B सम्मको दूरी भन्ने बुझिन्छ । उक्त दूरी B बाट A सम्म नाप्दा पनि उति नै हुन्छ । त्यसैले रेखाखण्ड $AB = BA$ भएको हो । त्यस्तै, बीजगणितमा xy भन्नाले x र y को गुणनफल अर्थात् $x \times y$ भन्ने बुझिन्छ । यसलाई $x.y$ वा xy मात्र पनि लेख्न सकिन्छ । सङ्ख्याहरूको गुणनमा क्रमविनिमय नियम (Commutative property) लागू हुने भएकाले $x \times y$

कक्षा एकमा
विद्यार्थीहरूलाई सङ्ख्यामा
अङ्कहरूको स्थानमानको
अवधारणा छर्लङ्ग बनाउन
सक्यौं भने हामी कक्षा
एकमा मात्रै पढाइरहेका
हुँदैनौं, सोही समयमा ती
विद्यार्थीले दश वर्षपछि
कक्षा दशमा हल गर्नुपर्ने
समस्याको पनि हल
गरिरहेका हुनेछौं ।

$= y \times x$ हुन्छ । त्यसैले $xy = yx$ भएको हो । तर अङ्कगणितमा २३ भन्नाले ज्यामितिमा जस्तो २ देखि ३ सम्मको दूरी पनि होइन र बीजगणितमा जस्तो २ र ३ को गुणनफल पनि होइन । २३ र ३२ दुवै सङ्ख्यामा प्रयोग भएका अङ्कहरू २ र ३ को मान xy वा yx मा x र y को मान एउटै भएजस्तो होइन । यहाँ त; २३ मा २ दशको स्थानमा र ३ एकको स्थानमा हुन्छ भने ३२ मा ३ दशको स्थानमा र २ एकको स्थानमा हुन्छ । त्यसैले २३ भनेको $2 \times 10 + 3 \times 1$ वा $20 + 3$ हो भने ३२ भनेको $3 \times 10 + 2 \times 1$ वा $30 + 2$ हो । त्यसैले; २३ र ३२ बराबर नभएका हुन् भन्ने कुरा अङ्कगणित, बीजगणित र ज्यामितिमा प्रयोग हुने गरेका सङ्केतहरूको अर्थ तुलना गरेर बताएपछि बल्ल विद्यार्थीहरू राहतको सास फेर्छन् ।

हामी अहिलेका शिक्षकहरू कक्षा एकमा पढ्दा वा सोभन्दा अगाडिदेखि आजसम्म पनि विद्यार्थीहरूलाई सङ्ख्याको धारणा बसाल्न सिकाइने शिक्षण परिपाटी परम्परागत नै रहेको छ । हामीलाई “... दुई-तीन तेइस... तीन-दुई बत्तीस...” भनेर पढाइएको थियो भने अहिले हामी पनि लगभग त्यसरी नै पढाइरहेका छौं । तर के २ को पछाडि ३ लगेर राखिदिएमा २३ हुन्छ त? दुईको पछाडि ३ राख्दा र ३ को पछाडि २ राख्दा के फरक हुन्छ? यी र यस्ता धेरै प्रश्नहरूको समाधान निकाल्ने गरी विद्यार्थीहरूमा जिज्ञासा उत्पन्न गर्न सकिने भने हामीले विद्यार्थीहरूलाई सिकाउने गरेको “...तीन-दुई बत्तीस...” “गोपी-कृष्ण-कहो...” भन्दा माथि उक्लन सक्दैन ।

हामीले विद्यार्थीहरूमा सङ्ख्यामा प्रयोग हुने अङ्कहरूको स्थानमानको धारणा बसाल्न विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रयोग गरी क्रियाकलापहरू गराउन त परै जाओस्, सङ्ख्याहरूलाई स्थानमान तालिकामा राखेर तिनीहरूको विस्तारित रूप (Expanded Form) मा लेख्न समेत अभ्यास गराउन सकेका छैनौं । सामान्य भन्दा पनि सामान्य कुरा, विद्यार्थीहरूलाई गीत गाउनै लगाउँदा पनि “...तीन-दुई बत्तीस...” होइन “...तीन

दश-दुई बत्तीस...” भन्न सिकाउनुपर्छ भन्ने कुराको समेत हेक्का राख्न सकेका छैनौं ।

पाठ्यक्रममा के छ ?

प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रमले कक्षा एकको गणित विषयमा सङ्ख्याहरूको स्थानमान सम्बन्धमा निम्नानुसार विशिष्ट उद्देश्य र त्यससँग सम्बन्धित विभिन्न सिकाइ-उपलब्धि; त्यसनिमित्त आवश्यक पर्ने क्रियाकलाप र मूल्याङ्कनका लागि सम्भाव्य प्रश्नहरूको समेत व्यवस्था गरेको छ:

१-८८ सम्मका सङ्ख्यामा अङ्कहरूको स्थानमान भन्न र तालिकामा लेख्न (दुवैमा) ।

१-८८ सम्मका सङ्ख्याहरूलाई घट्दो र बढ्दो क्रममा लेख्न ।

दुई अङ्कले बनेका १०० सम्मका जोडी सङ्ख्याहरूलाई दाँज्न ।

दुई अङ्कले बनेका दुईवटा सङ्ख्याहरूको (हात लागि नआउने) जोड गर्न ।

दुई अङ्कले बनेका सङ्ख्याहरूको घटाउ (सापटी लिन नपर्ने) गर्न ।

त्यसैगरी, कक्षा दुईमा तीन अङ्कले बनेका सङ्ख्याहरू, कक्षा तीनमा चार अङ्कले बनेका सङ्ख्याहरू र कक्षा चारदेखि सातसम्म क्रमशः करोड, दश करोड, खरब र दश खरबसम्मका सङ्ख्याहरूको राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय पद्धतिमा स्थानमानको ज्ञान हासिल गरिसक्नुपर्ने गरी विशिष्ट उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएको छ । कक्षा आठमा अत्यन्तै ठूला र अत्यन्तै साना सङ्ख्याहरूलाई वैज्ञानिक पद्धतिमा लेख्ने ज्ञान दिइएको छ । कक्षा ८-१० मा यसको व्यावहारिक प्रयोगसँग सम्बन्धित विभिन्न समस्याहरूको समाधान गर्ने गरी क्रियाकलापहरू गराइने व्यवस्था छ । यहाँ चाहिँ कक्षा दुई र सोभन्दा माथिका कक्षाहरूको प्रसङ्गलाई छाडेर; कक्षा एकमा सिकाइनुपर्ने विषयवस्तुमा केन्द्रित भई विद्यार्थीहरूमा

कक्षाकोठा गणित

कसरी स्थानमानको धारणा बसाल्न सकिन्छ भन्ने बारेमा मात्र चर्चा गरिन्छ ।

पाठ्यपुस्तकमा के छ ?

कक्षा एकको पाठ्यपुस्तकमा दुई अड्डले बनेका सङ्ख्याहरूको स्थानमान तालिका बनाउने र दिइएका सङ्ख्याहरूमा अङ्कहरूको स्थानमान बताउन सक्ने गरी पाठ्यक्रमले राखेको उद्देश्य पूरा गराउन जम्मा एक पेजमा एउटा उदाहरण र तीनवटा प्रश्नहरू दिइएको छ । (कक्षा एकको अङ्ग्रेजी माध्यमको गणित पाठ्यपुस्तक My Mathematics: Class 1, पेज ५८) त्यसमा विद्यार्थीहरूलाई गराउनुपर्ने क्रियाकलाप र त्यसको लागि शिक्षकलाई आवश्यक पर्ने निर्देशन दिइएको छैन । पाठ्यपुस्तकको यो व्यवस्था पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका विशिष्ट उद्देश्य पूरा गराउन अपर्याप्त मात्र होइन अत्यन्तै फारा टार्ने खालको छ । त्यसैले यसमा हामी शिक्षकहरू चनाखो हुनु जरुरी छ । हामीले त्यसमा दिइएका तीनवटा प्रश्नको समाधान एक दिनमा गराएर ढक्क हन मिल्दैन । त्यो पाठलाई कम्तीमा पनि एकहप्ताको समय दिएर विभिन्न क्रियाकलापहरू मार्फत् विद्यार्थीहरूमा स्थानमानको धारणा बसाल्नुपर्छ । यसो गर्दा विद्यार्थीहरूलाई कक्षा एककै अन्य पाठ्यवस्तुहरू सिकाउन पनि सजिलो हुन्छ । साथै माथिल्ला कक्षाहरूमा गणितका विभिन्न विषयवस्तुसँग सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न आवश्यक पर्ने धारणा बसाउन पनि त्यसले मद्दत गर्छ ।

के गर्न सकिन्छ ?

कक्षा एकदेखि नै सङ्ख्याहरूमा प्रयोग हुने अङ्कहरूको स्थानमानको धारणा बसाउन विद्यार्थीलाई विभिन्न क्रियाकलाप गराउन सकिन्छ । यसको लागि हाम्रो वरपर सित्तैमा उपलब्ध हुनसक्ने वा न्यून मूल्यमा प्राप्त गर्न सकिने सामग्रीहरू प्रयोग गर्न सकिन्छ । सित्तै पाइने सामग्रीमा काठका छेस्का, सिन्का, मसिना ढुङ्गा आदि पर्छन् भने गुच्चा, दाँत कोट्याउने सिन्का, केटाकेटीले खेल्ने चुड्डी आदि चिज थोरै खर्चमा जुटाउन सकिन्छन् । सामग्रीको छनोट गर्दा सहजै उपलब्ध हुनसक्ने र केटाकेटीहरू रोमाञ्चित हुने किसिमका सामग्री के हुनसक्छन् भन्ने कुरामा ध्यान दिनुपर्छ । हामी सबैभन्दा सस्तो मूल्यमा उपलब्ध हुने चुड्डी (Rubber bands) को प्रयोग गरी स्थानमानको धारणा बसाल्ने एउटा क्रियाकलाप हेरौं:

- कक्षामा थोरै विद्यार्थी भए १०० वटा र धेरै विद्यार्थी भएमा समूह विभाजन गरी क्रियाकलाप गराउन आवश्यकताअनुसार प्रति समूह १०० वटाका दरले चुड्डीको व्यवस्था गर्ने ।
- विद्यार्थीको प्रत्येक समूहमा १०० वटा चुड्डी दिने र उनीहरूलाई नै १०-१० वटाका दरले ६ वटा गुच्छा बनाउन लगाउने । बाँकी १० वटा चुड्डी त्यत्तिकै खुल्ला छोड्न लगाउने ।
- समूहको एक-एकजना विद्यार्थीलाई पालैपालो निश्चित सङ्ख्यामा चुड्डी छुट्याउन लगाउने । जस्तै: “३२ वटा चुड्डी हातमा लेऊ ।” विद्यार्थीले दश वटाको गुच्छा तीनवटा

Exercise

Copy the given numbers in your exercise book and write the number in ascending order:

(A)	43	56	25
(B)	35	17	22
(C)	63	68	64
(D)	48	58	98

Lesson 28 PLACE VALUE

Place, 6 is in tens' place and 3 is in ones' place

Exercise

(A) Put the following numbers in the place value chart:

79	Tens	Ones
90	Tens	Ones

(B) Which number is in tens' place? Write

56 85 37 28

(C) Which number is in ones' place? Write

27 38 47 71

1. Circle the greatest number:
सबभन्दा ठूलो संख्यामा घेरो लगाउनुहोस्:

a) 23 47 31
b) 35 41 53
c) 32 37 34
d) 28 48 61
e) 27 45 38

2. Write in ascending order:
सानोदेखि ठूलोसम्म क्रम मिलाउनुहोस्:

a) 43 56 25
b) 35 17 22
c) 63 68 64
d) 48 58 98
e) 21 28 25

1. Circle the greatest number:
सबभन्दा ठूलो संख्यामा घेरो लगाउनुहोस्:

a) 23 47 31
b) 35 41 53
c) 32 37 34
d) 28 48 61
e) 27 45 38

2. Write in ascending order:
सानोदेखि ठूलोसम्म क्रम मिलाउनुहोस्:

a) 43 56 25 25 43 56
b) 35 17 22 17 22 35
c) 63 68 64 63 64 68
d) 48 58 98 48 58 98
e) 21 28 25 21 25 28

Exercise

(A) Copy the numbers in your exercise book and circle the greatest numbers of the numbers given in the box.

1. 23 47 31
2. 35 41 53
3. 32 37 34
4. 28 48 61
5. 27 45 38
6. 17 37 73

7. 92 97 95
8. 84 85 86
9. 77 76 75
10. 58 59 57

1. 6 9 5
2. 26 27 28

र दुईवटा एकलो चुड़ी लिनेछन् । त्यसैगरी २३ वटा चुड़ी लिनुपर्दा दशवटाको गुच्छा दुई वटा र तीनवटा एकलो चुड़ी लिनेछन् । यसैगरी पालैपालो शिक्षकको निर्देशनअनुसार तोकिएको सङ्ख्यामा चुड़ी छुट्याउनेछन् ।

- यसरी छुट्याइएका चुड़ीको सङ्ख्या स्थानमान तालिकामा र विस्तारित रूपमा समेत लेख्न सक्नेछन् । जस्तै:

क्रियाकलाप

$$\begin{aligned}
 & \text{१०} + \text{१०} + \text{१०} + \text{१} + \text{१} \\
 = & \text{१०} + \text{१०} + \text{१०} + \text{१} + \text{१} \\
 = & \text{३} \times \text{१०} + \text{२} \times \text{१} \\
 = & \text{३०} + \text{२} \\
 = & \text{३२}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 & \text{१०} + \text{१०} + \text{१} + \text{१} + \text{१} \\
 = & \text{१०} + \text{१०} + \text{१} + \text{१} + \text{१} \\
 = & \text{२} \times \text{१०} + \text{३} \times \text{१} \\
 = & \text{२०} + \text{३} \\
 = & \text{२३}
 \end{aligned}$$

स्थानमान तालिकामा: २३=

दश	एक
२	३

३२=

दश	एक
३	२

विस्तारित रूपमा:

$$\begin{aligned}
 २३ &= २ \times १० + ३ \times १ \\
 ३२ &= ३ \times १० + २ \times १
 \end{aligned}$$

- यो क्रियाकलापलाई आवश्यकताअनुसार सही सङ्ख्यामा चुड़ी छुट्याउन सकेवापत विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत वा समूहगत रूपमा अङ्क प्रदान गरी प्रतियोगितात्मक खेलको रूपमा पनि खेलाउन सकिन्छ ।

यो क्रियाकलापबाट विद्यार्थीहरूमा दशको निश्चित समूह र एकको निश्चित एकाइ लिएर तोकिएको सङ्ख्या बनाउन सकिंदोरहेछ भन्ने कुरा व्यावहारिक रूपमा नै धारणा बस्न जान्छ । अर्थात् उनीहरूले ३२ भन्ने सङ्ख्या “तीन-दुई बत्तीस” होइन “तीनदश-दुई बत्तीस” रहेछ भन्ने बुझ्न थाल्छन् । यसपछि विद्यार्थीहरूले दिइएको सङ्ख्यालाई माथि दिइए कै आवश्यकताअनुसार स्थानमान तालिकामा राख्न वा विस्तारित रूपमा लेख्न वा दुई सङ्ख्याहरूमध्ये ठूलो र सानो छुट्याउन वा दुई वा सोभन्दा बढी सङ्ख्याहरूलाई बढ्दो वा घट्दो रूपमा

राख्न मात्र होइन, हातलागी नआउने जोड वा सापटी लिनु नपर्ने घटाउ गर्ने कामको लागि समेत उक्त सङ्ख्याका अङ्कहरूको स्थानमानलाई प्रयोग गर्न सक्छन् । यति मात्र होइन, कक्षा दुई वा सोभन्दा माथिल्ला कक्षाहरूमा समेत हातलागी आउने जोड वा सापटी लिनुपर्ने घटाउको लागि पनि अङ्कहरूको स्थानमानको अवधारणा प्रयोग गर्न सक्छन् । जस्तै:

$$\begin{aligned}
 ३२+२३ &= \text{१०} + \text{१०} + \text{१०} + \text{१} + \text{१} + \text{१०} + \text{१०} \\
 &= \text{१०} + \text{१०} + \text{१०} + \text{१०} + \text{१०} + \text{१} + \text{१} + \text{१} + \text{१} + \text{१} \\
 &= ५ \times १० + ५ \times १ \\
 &= ५० + ५ \\
 &= ५५
 \end{aligned}$$

तसर्थ; एकदिन एक कप चिया खाने जमर्को गरेर चुड़ी किनेर विद्यार्थीसँग चुड़ी खेलेर हेरौं, कत्तिको परिवर्तन आउँदो रहेछ, त्यसपछि थाहा हुनेछ ।

एस.एल.सी.को जग कक्षा एक !

कक्षा एकमा यो क्रियाकलाप गराएर विद्यार्थीहरूलाई सङ्ख्यामा अङ्कहरूको स्थानमानको अवधारणा छर्लङ्ग बनाउन सक्थौं भने हामी कक्षा एकमा मात्रै पढाइरहेका हुँदैनौं, सोही समयमा ती विद्यार्थीले दश वर्षपछि कक्षा दशमा हल गर्नुपर्ने समस्याको पनि हल गरिरहेका हुनेछौं । जस्तो:

“दुई अङ्कले वनेको सङ्ख्यामा ... ।”

विद्यार्थीहरू उक्त सङ्ख्याका थाहा नभएका अङ्कहरू x र y मान्नेछन् र ती अङ्कहरूबाट वन्ने सङ्ख्या र त्यसको विपरित सङ्ख्या बनाउनेछन्: $10x+y$ र $10y+x$ ।

कक्षा दशमा पुगेपछि विद्यार्थीले फेल्टुपर्ने यस्ता समस्याहरू धेरै छन् । कक्षा एकदेखि नै आवश्यक पर्ने धारणाहरू व्यावहारिक रूपमा बसाल्न सके एस.एल.सी.का विद्यार्थीले “तीन-दुई बत्तीस” याने कि, “तीनदश-दुई बत्तीस” को लागि अवश्य पनि अहिलेजस्तो धेरैपटक प्रयास गर्नुपर्ने छैन ।

यो क्रियाकलापबाट स्थानमानमा शून्यको धारणा पनि सजिलै बसाल्न सकिन्छ । “एकलाई-सुन्ना दश ... दुईलाई-सुन्ना बीस ...” को रटान लगाउनुभन्दा विद्यार्थीलाई दशवटा वा बीसवटा वा तीसवटा चुड़ी लिन लगाउँ, कतिवटा दश र कतिओटा एक छ भनेर सोधौं । जस्तै: तीसमा कतिवटा दश र कतिवटा एक छ भनेर सोधौं- “तीनवटा दश, एक छैन” उत्तर आउनेछ । “तीन दश- तीस” विद्यार्थीहरू आफै भन्नेछन्- “तीनलाई सुन्ना तीस” को “गोपीकृष्ण कहो” आफै हराउनेछ ।

अन्त्यमा,

प्रसिद्ध भारतीय विद्वान् मो. उमरले “शैक्षणिक सन्दर्भ अङ्क ७ (मूल अङ्क ६४) मा अत्यन्त रमाइलो पारामा लेख्नुभएको “जीरो माने कुछ नहीं... कुछ भी नहीं” मा उल्लिखित समस्या हाम्रा कक्षाकोठाभित्र उल्लेख्य मात्रामा छन् । यसलाई निमित्त्यान्त पार्ने दायित्व हामी गणित शिक्षकहरूकै हो ।

द्विविधा भयो

माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम प्रथम संस्करण-२०६४ भाग-१ (पृष्ठ ५१) र सामाजिक अध्ययन शिक्षण 'क्षमतामा आधारित' त्सेसो मोडुल (परिमार्जित संस्करण) प्रशिक्षार्थी स्रोत सामग्री, २०६५ मा उल्लेख भएका एकाइगत अङ्कभार फरक देखिन्छन्। यस्तो अवस्थामा कुन सामग्रीलाई आधार मान्ने? जस्तै;

एकाई/स्रोत	१	२	३	४	५	६	७	८	९
पाठ्यक्रम (परिमार्जित)	८	८	८	१०	१४	१६	१४	१४	८
तालिम पुस्तिका	८	८	८	८	१४	१६	१५	१३	८

विष्णु श्रेष्ठ
साधारण उमावि, मैदी-४, धादिङ

पाठ्यक्रम र प्रशिक्षार्थी स्रोत सामग्रीको पाठ्यभार र अङ्कभार फरक परेको पाइएमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा प्रकाशित पाठ्यक्रमलाई नै आधिकारिक मान्नुपर्ने हुन्छ।

खुबीराम अधिकारी, प्राविधिक अधिकृत
शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र

अस्थायीलाई पनि मौका दिइयोस्

माध्यमिक तहको अस्थायी सेवामा २० वर्षभन्दा बढीदेखि कार्यरत शिक्षक एसएलसी परीक्षाको केन्द्राध्यक्ष हुनसक्छन् कि सक्दैनन्?

विजयकान्त ञा
जनमुखी उमावि, बसेरी, उदयपुर

एसएलसी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशकामा माध्यमिक तहका स्थायी शिक्षकलाई केन्द्राध्यक्ष तोक्नुपर्ने व्यवस्था भएकाले अस्थायी शिक्षकलाई केन्द्राध्यक्ष तोक्न मिल्दैन।

डिल्लीराम लुईटेल
उपनियन्त्रक, परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय

जिज्ञासाले बदर गर्छ

विद्यालय व्यवस्थापन समितिले योग्यता नै नपुगेको शिक्षकलाई प्रअ बनाएको खण्डमा योग्यता पुगेको शिक्षकले जिल्ला शिक्षा कार्यालयमा प्रअको पद दावी गरेमा जिज्ञासाले त्यस्तो प्रअको नियुक्ति बदर गर्न सक्छ कि सक्दैन?

हुकुमाकुमारी केसी
गणेश निमावि, धौलाबाङ दुबिडाँडा, रोल्पा

शिक्षा नियमावलीले तोके विपरित विद्यालय व्यवस्थापन समितिबाट प्रअको नियुक्ति भएमा त्यस्तो नियुक्तिलाई जिल्ला शिक्षा कार्यालयले बदर गर्न सक्छ।

हरि गौतम
उपनिदेशक, शिक्षा विभाग

मेरो गणना कसरी ?

म कैलाश निमावि, दोवा, म्याग्दीमा २०३१ पुसदेखि निम्नमाध्यमिक तहको स्थायी शिक्षक थिएँ। २०३२ भदौमा सरकारले राजनीतिक अभियोग लगाएर मलाई दुई वर्ष जेल हाल्यो। त्यसपछि पुनः प्रतिस्पर्धाबाट उत्तीर्ण भई महादेव मावि, हुम्लामा २०३६ पुसदेखि २०४० चैतसम्म निम्नमाध्यमिक स्थायी शिक्षकको रूपमा सेवा गरें। २०४० चैतमा मुक्तिधाम मावि, म्याग्दीमा माध्यमिक तहको शिक्षक भई २०४८ साउनदेखि हालसम्म सोही तहको स्थायी शिक्षकमा कार्यरत छु। मेरो सेवा अवधि कुन मितिदेखि गणना होला? राजनीतिक अभियोगमा जेल बस्नुपरेको अवधि पेन्सनका लागि गणना हुन्छ कि हुँदैन?

तत्पबहादुर थापा
मुक्तिधाम उमावि, राखु, म्याग्दी

शिक्षा नियमावली, २०५८ को नियम १३८(२) मा शैक्षिक नोकरीको लागि अयोग्य नठहरिने गरी बर्खास्त गरिएको अवस्थामा बाहेक अन्य अवस्थामा टुटेको अवधि कटाएर सेवा अवधि गणना गरिने प्रावधान छ। अतः तपाईंको २०३१ पुसदेखि २०३२ भदौसम्मको सेवालार्थ पुनः

२०३६ देखिको स्थायी सेवामा गणना गराउन सक्नुहुन्छ। २०४० चैतदेखि निम्नमाध्यमिक स्थायी पद लियनमा राखी माध्यमिक तहमा अस्थायी नियुक्ति लिनुभएको हो भने सो अवधिको पनि सेवा अवधि गणना हुनेछ। तर, राजनीतिक अभियोगमा जेल परेको अवधिको भने गणना हुँदैन।

मधुसूदन अधिकारी
उपसचिव, विद्यालय शिक्षक किताबखाना

कुन विषयमा आवेदन दिने ?

मैले शिक्षाशास्त्र सङ्घाय अन्तर्गत स्वास्थ्य तथा शारीरिक विषय लिई कक्षा १२ उत्तीर्ण गरेको छु। शिक्षक सेवा आयोगबाट हुने विज्ञापनमा मैले निम्नमाध्यमिक तहका लागि कुन-कुन विषयमा आवेदन दिन पाउँछु?

मीरा यादव
जनता निमावि, सम्सी प्रवाहा, महोत्तरी

तपाईंले स्वास्थ्य तथा शारीरिकका अतिरिक्त सामाजिक शिक्षाको लागि पनि आवेदन दिन पाउनुहुन्छ। किनकि जुनसुकै विषयमा प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण व्यक्तिले निम्नमाध्यमिक तहको सामाजिक शिक्षामा समेत आवेदन दिन सक्छन्।

पदमप्रसाद खरेल
उपसचिव, शिक्षक सेवा आयोग

योग्यता बढाउनुपर्ला ?

शैक्षिक योग्यता आई.एल. रहेको र १० महिने तालिम पूरा गरेको शिक्षकले विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (एसएसआरपी) अनुसार आधारभूत तहका लागि थप योग्यता बढाउनुपर्छ कि पर्दैन?

हरिबहादुर देवकोटा
सिद्ध प्रावि, कमलामाई, सिन्धुली

एसएसआरपीमा आधारभूत तहको योग्यता उच्चमावि वा सो सरह उत्तीर्ण गरी शिक्षक तालिम लिएको हुनुपर्ने प्रावधान छ। त्यसैले आई.एल. उत्तीर्ण र १० महिने तालिमप्राप्त शिक्षकले आधारभूत तहको लागि योग्यता बढाउनुपर्दैन।

खगेन्द्र नेपाल
शाखा अधिकृत
शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र

आवेदन दिन पाइएला ?

म प्राथमिक तहको स्थायी शिक्षक हुँ । मैले आई.ए. उत्तीर्ण गरी दशमहिने तालिम प्राप्त गरेको छु । शिक्षण सेवाको लागि शिक्षाशास्त्र विषय अनिवार्य भएको सुनिन्छ । अब मैले निम्नमाध्यमिक तहको अध्यापन अनुमतिपत्र र खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षामा आवेदन दिन पाउँछु कि पाउँदैन ?

शनिराम यादव
शङ्कर निमावि, खरदरिया, दाङ

शिक्षाशास्त्र पढेका र तोकिएको तालिम लिएका व्यक्तिले अध्यापन अनुमतिपत्रका लागि आवेदन दिन पाउँछन् । तर, तपाईंले कुन तहको तालिम लिएको हो भन्ने कुरा जिज्ञासामा खुल्दैन । तपाईंले निम्नमाध्यमिक तहको १० महिने तालिम लिनुभएको अवस्थामा मात्रै अध्यापन अनुमतिपत्रका लागि आवेदन गर्न सक्नुहुन्छ । अनुमतिपत्र लिएपछि खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षामा आवेदन दिन पाइन्छ ।

विष्णुप्रसाद नेपाल
सहसचिव, शिक्षक सेवा आयोग

अर्को जिल्लाबाट पाइएला ?

कुनै जिल्लामा एउटा तहमा स्थायी नियुक्ति पाई अध्यापनरत शिक्षक (उमेर ४० नाघिसकेको) ले अर्को जिल्लाबाट समान वा माथिल्लो तहको खुला विज्ञापनमा आवेदन दिन पाउँछ कि पाउँदैन ? यदि आवेदन दिएर नयाँ जिल्लाको लागि स्थायी शिक्षकमा छनोट हुँदा पहिलेको सेवा अवधि गणना हुन्छ कि हुँदैन ?

महेश्वर राय
गौरीशङ्कर उमावि, निजगढ, बारा

लीलाप्रसाद शर्मा पौडेल
भीम मावि, राजदाङ्ग, म्याग्दी

४० वर्ष नाघेको स्थायी शिक्षकले आफू कार्यरत भन्दा अर्को जिल्लाबाट आफू कार्यरत तहभन्दा माथिल्लो तहमा आवेदन दिन पाइन्छ, समान तहमा चाहिँ पाइँदैन । त्यसरी माथिल्लो तहमा छनोट भएको खण्डमा पुरानो सेवा अवधि पनि जोडिन्छ ।

विष्णुप्रसाद नेपाल
सहसचिव, शिक्षक सेवा आयोग

हाम्रो योग्यता पुग्ला ?

एसएलसी उत्तीर्ण, अनुमतिपत्र लिएको र दशमहिने तालिमप्राप्त व्यक्तिले शिक्षक सेवा आयोगबाट हुने खुला विज्ञापनमा प्राथमिक तहको लागि आवेदन दिन पाइन्छ कि पाइँदैन ?

सुरेन्द्र पाण्डे
पर्सा देवाङ-४, महोत्तरी
बिन्दुकुमारी कुशवाहा
नेपाल रेडक्रस प्रावि, मुड्ली, पर्सा

हालै संशोधित शिक्षक सेवा आयोग नियमावलीमा अस्थायी दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकको हकमा बाहेक २०६८ वैशाखदेखि प्रमाणपत्र तह वा सो सरहको परीक्षा उत्तीर्ण गरेको व्यक्ति मात्रै प्राथमिक तहको उम्मेदवार हुनसक्ने व्यवस्था गरेको छ । अतः २०६७ चैत मसान्तभित्र विज्ञापन भएमा मात्रै तपाईंहरू जस्ता व्यक्तिले आवेदन दिन पाउनुहुनेछ ।

पदमप्रसाद खरेल
उपसचिव, शिक्षक सेवा आयोग

नयाँ श्रेणीमा ग्रेड पाइन्छ ?

ग्रेड वृद्धि रोकिएपछि बढुवा भएको शिक्षकको नयाँ श्रेणीमा ग्रेड उपलब्ध हुन्छ कि हुँदैन ?

मेघराज जोशी
बाइसी बिचवा-४, कञ्चनपुर

माथिल्लो तलबमानको कुनै श्रेणीमा बढुवा पाउने शिक्षकले सो तलबमानकै शुरु तलब पाउँछ । तर, साविकको श्रेणीभन्दा बढुवा भएको श्रेणीको तलबमान बराबर वा कम भएमा अन्तिम तलबमान नपुग्दासम्म ग्रेड रकम थपिने हुन्छ । (हे. शिक्षा नियमावली, २०५८- नियम १०२)

विदुरराज गिरी
उपसचिव, शिक्षा मन्त्रालय

योग्यता नपुगे के हुन्छ ?

हालै संशोधित शिक्षा नियमावलीमा प्राथमिक तहको लागि आई.एड., निम्नमाध्यमिक तहका लागि बी.एड. र माध्यमिक तहका लागि एम.एड. गरेको स्थायी शिक्षक प्रथम हुने प्रावधान राखिएको छ । तर, कुनै विद्यालयमा तोकिएको योग्यता भएका शिक्षक छैनन् भने

त्यहाँ कस्तो व्यक्ति प्रथम रहन्छन् ? साथै, राहत र पीसीएफ अनुदानबाट शिक्षक राखिएका विद्यालयमा कस्ता शिक्षकलाई प्रथम बनाउने हो ?

पदमबहादुर कठायत
नारायण निमावि, तिलेपाटा, दैलेख

तोकिएको योग्यताका शिक्षक उपलब्ध नहुँदासम्म तह र श्रेणीगत रूपमा वरिष्ठतम शिक्षकलाई 'निमित्त प्रथम'को जिम्मेवारी दिन सकिन्छ । राहत र पीसीएफ अनुदानबाट शिक्षक राखिएका विद्यालयको हकमा यही प्रावधान लागू हुन्छ ।

हरि गौतम
उपनिर्देशक, शिक्षा विभाग

राहतलाई किन पक्षपात ?

दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकले स्थानीय भत्ता पाउँदै आएका छन् । राहत शिक्षकलाई चाहिँ यो सुविधाबाट किन वञ्चित गरिएको हो ?

नरेन्द्रदेव जोशी
करनसिंह कुँवर
पिपलचौरी मावि, दाचुला

दुर्गम क्षेत्र तोकिएका क्षेत्रमा दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकलाई मात्रै स्थानीय भत्ता दिने सरकारी नीति रहेका कारण राहत शिक्षकलाई यसमा समेट्न नसकिएको हो ।

कृष्णप्रसाद ढुङ्गाना
उपसचिव, शिक्षा विभाग

अनुरोध: यस स्तम्भमा शिक्षक मित्रहरूले ज्ञान-विज्ञान सम्बन्धी र कक्षाकोठामा सामना गर्नुपरेका समस्यालाई प्राथमिकता दिनुहोला भन्ने हाम्रो अपेक्षा छ । एकपटक प्रकाशित भइसकेका जवाफसँग मिल्ने किसिमका जिज्ञासा आएमा दोहो-याएर त्यसको जवाफ खोज्न हामी असमर्थ हुनेछौं । साथै, कतिपय जिज्ञासाको जवाफ लेख/समाचार आदिमा आइसकेको भए त्यसैलाई आधार मानिदिनुहोला ।

- सम्पादक

शब्द खेल-३०

१	२		३		४	५	
			६		७		
८		९			१०		११
		१२		१३			
	१४				१५		
१६			१७				१८
१९	२०				२१	२२	
			२३	२४			
२५					२६		

नाम: _____

ठेगाना: _____

तेर्सो

- १) खान नहुने वस्तु/खान योग्य नभएको
- ४) रोटी बेल्ले प्रायः बाटुलो आकारको काठको सानो चौकी
- ६) सखाप पार्ने काम/सर्वनाश
- ८) उन्नत हुनाको अवस्था, क्रिया वा भाव
- १०) मारिएको र घाइते पारिएको/हत र आहत
- १२) लामा खुट्टा हुने/लामटाडे
- १४) आदत/बेहोर/स्वभाव
- १५) चरा, माछा आदि अल्झाउने पासो
- १७) कल्पना नै गर्न नसकिने/चिताउंदै नचिताइएको
- १९) जागा रहेको/जागृत/सचेत
- २१) मान्छे आदिका टाउकाको रौं/केश
- २३) घोडचढीले समाउने छाला वा डोरीको लामो फित्ता
- २५) खाल्टो/भङ्खारो
- २६) कानुन व्यवसायी

ठाडो

- २) खाइने अन्न (धान, मकै, गहुँ आदि)
- ३) महादेवकी पत्नी वा शक्ति/पार्वती
- ५) पक्ष-विपक्षका बीच कुनै कुरामा हुने भनाभन
- ७) वर्षा याममा मात्र भेल आउने सानोतिनो खोल
- ८) पेल्टा गुलियो रस निस्कने र चिनी-सखर बनाइने लड्डीजस्तो बोट
- ९) देव-पितृकार्यमा सङ्कल्प गर्दा हातमा लिइने तिल मिसाएको पानी
- ११) पदक
- १३) मार हान्ने/प्रहार गर्ने/घात गर्ने
- १५) भर्खर जन्मेको बालक/नवजात शिशु
- १६) दिउँसोको साधारण खाना/चमेना
- १७) तात्कालिक समस्या टार्न सक्ने सुझबुझ/जुक्ति
- १८) कोटाहरूमा हावा र उज्यालोका लागि घरका भित्तामा बनाइने द्वार
- २०) भगवान विष्णुको वाहन
- २२) पाप कर्ममा लागेको/अपराध कर्म गर्ने
- २४) अप्ठेरो/कठिन/असजिलो

मकालु यातायात बस सेवा

हेड अफिस कलकती काठमाडौं, फोन: ४२७७५५२/४२८१९७२

काठमाडौंबाट

काकडभिट्टा	विहान ५ बजे
भद्रपुर	विहान ५:१५ बजे
मधुमल्ल	विहान ५:१५ बजे
घरान	विहान ५:५० बजे
विराटनगर	विहान ५:२०, ६:४५
राजविराज	विहान ६ बजे
सिरहा/माडर	विहान ६:४५ बजे
मलंगवा	विहान १०:४५ बजे
जनकपुर	विहान ७:१५ बजे
कलैया	विहान १०:१५ बजे

वीरगञ्ज

भरतपुर	विहान ८, १०:१५, ११, ११:४५ बजे
शिवनगर	दिउँसो १२:१५ बजे
टौडी-पर्सा	दिउँसो १२:१५ बजे
टौडी-खोलासिमल	दिउँसो १:४५ बजे
पर्सा-कपिया	दिउँसो १:४५ बजे
पर्साधाप-मेघौली	दिउँसो २:१० बजे
मीतानगर-जगतपुर	दिउँसो २:३० बजे

विहान ८, १०:१५, ११, ११:४५ बजे
बेलुकी ८:१५ बजे
विहान ८:४५ बजे
दिउँसो १२:१५ बजे
दिउँसो १२:१५ बजे
दिउँसो १:४५ बजे
दिउँसो १:४५ बजे
दिउँसो २:१० बजे
दिउँसो २:३० बजे
दिउँसो ३ बजे

काठमाडौंतर्फ

काकडभिट्टा	विहान ५ बजे
भद्रपुर	विहान ४:५० बजे
मधुमल्ल	विहान ४:५० बजे
घरान	विहान ४:२० बजे
विराटनगर	विहान ४:३० बजे
इटहरी	विहान ५, ५:२०, ६:३०, ७ बजे
राजविराज	विहान ५:३० बजे
सिरहा/माडर	विहान ५:१५ बजे
लहान	६:१५, ७, ७:१५, ९ बजे
मलंगवा	विहान ५:१५ बजे

कलैया

हेटौंडा

वीरगञ्ज

शिवनगर

भरतपुर

पर्सा

मेघौली

टौडी-खोलासिमल

पर्सा-कपिया

जगतपुर

नारायणघाट

विहान ८ बजे

विहान ११ बजे

विहान ८, ९, ११:३०

बेलुकी ८:३० बजे

विहान ५:३० बजे

विहान ५:३० बजे

विहान ५:४५ बजे

विहान ६:३० बजे

विहान ६:३० बजे

विहान ७:१५ बजे

विहान ६:१५, ६:४५, ७, ७:४०, ८, ८:१५, ८:४५, दिउँसो ३ बजे

टिकट पाइने स्थान: कलकती: ४२७७५५२/४२८१९७२ सुन्धारा: ४२५३१४२ गौसाला: ४४८०७९३ लगनखेल: ५५३४३५९ घरान: ०२५-२०३७२ विराटनगर ०२१-३०७९७ राजविराज: ०३१-२००९१ लहान: ०३३-६०३६६ सिरहा: ०३३-२०१३१, मलंगवा: ०४६-२००४२ वीरगञ्ज: ०५१-२१५२६, हेटौंडा: ०४७-२०५३५ ।

यात्रुहरूको सुविधाका लागि गौसाला र सुन्धाराबाट निशुल्क मीनीबस सेवा उपलब्ध

नियम: शब्दखेल, अन्ताक्षरी, सुडोकु र सामान्यज्ञान को सही समाधान पठाउनुहुने पाठकमध्ये गोलाप्रथाबाट छानिएका एक/एक जना विजेतालाई एक वर्षसम्म शिक्षक मासिक निःशुल्क (हुलाक खर्चसहित) उपलब्ध गराइनेछ । यस अंकका प्रश्नको जवाफ/समाधान २० वैशाख २०६८ सम्ममा शिक्षक मासिकको कार्यालयमा आइपुग्नुपर्नेछ । जवाफ पठाउने ठेगाना: शिक्षक मासिक, मच्छिन्द्र मार्ग, जावलाखेल, पो.ब.नं. ३९१, ललितपुर ।

करिब 800 सय निजी विद्यालयमा अनिवार्य पुस्तकका रूपमा समावेश गरिएको

कक्षा १ देखि १० सम्मका विद्यार्थीहरूका लागि

तलेजु प्रकाशन

काठमाडौं, फोन ४२५२९६६, ४२२९२६८

- तलेजु - सचित्र बाल व्याकरण कक्षा १
- तलेजु - सचित्र बाल व्याकरण कक्षा २
- तलेजु - सचित्र बाल व्याकरण कक्षा ३
- तलेजु - सचित्र बाल व्याकरण कक्षा ४
- तलेजु - सचित्र बाल व्याकरण कक्षा ५
- तलेजु - सरल निम्नमाध्यमिक व्याकरण कक्षा ६
- तलेजु - सरल निम्नमाध्यमिक व्याकरण कक्षा ७
- तलेजु - सरल निम्नमाध्यमिक व्याकरण कक्षा ८
- तलेजु - सरल माध्यमिक व्याकरण कक्षा ९
- तलेजु - सरल माध्यमिक व्याकरण कक्षा १०
- तलेजु - निम्नमाध्यमिक नेपाली व्याकरण, अमिव्यक्ति र अभ्यास कक्षा ६, ७, ८
- तलेजु - माध्यमिक नेपाली व्याकरण, अमिव्यक्ति र अभ्यास कक्षा ९ र १०

लेखकद्वय
डा. कृष्णहरि बराल
नेत्र एटम

रेडियो सगरमाथा १०२ थोप्लो ४ मेगाहर्ज नेपाली रेडियो, नेपाली आवाज

लहैलहै र सस्तो लोकप्रियता भन्दा निकै टाढा सत्य, तटस्थ, निष्पक्ष
र विश्वसनीय समाचार

सधैं १५ मिनेट अगाडि

हालचाल

(सरल, शुद्ध र नेपाली भाषामा)

हरेक दिन

विहान: ८:४५ र ११:४५ दिउँसो: २:४५ र ४:४५, साँझ: ६:४५ र ८:४५

बीबीसी नेपाली सेवा

हरेक बेलुका ८:४५-९:१५ सम्म

रेडियो सगरमाथा एफएम १०२ थोप्लो ४ मेगाहर्जमा

सुडोकु-३०

		२				५		
		४		९		८		
१	८		४		७		२	९
			७		८			
२	७	८				३	६	१
			३		१			
४	९		५		६		३	८
			७		३	४		
		५				१		

नाम: _____

ठेगाना: _____

सुडोकु-२८ को समाधान

९	६	५	४	७	३	८	१	२
७	३	८	९	२	१	६	५	४
४	२	१	८	६	५	३	९	७
५	९	२	१	८	७	४	६	३
८	४	६	५	३	२	१	७	९
१	७	३	६	९	४	२	८	५
२	८	७	३	१	९	५	४	६
३	१	४	७	५	६	९	२	८
६	५	९	२	४	८	७	३	१

सामान्यज्ञान-३०

- अन्तरिक्षमा पुग्ने पहिलो महिला नागरिक तत्कालीन सोभियत संघकी भ्यालेन्टिना तेरेस्कोभा हुन् । अब भन्नुहोस्, उनी कहिले अन्तरिक्षमा पुगेकी थिइन् ?
- नेपाल सरकारले २६ स्तनधारी जन्तु, ९ पक्षी र तीन वटा घस्रने जन्तुलाई संरक्षित वन्यजन्तुको सूचीमा राखेको छ । घस्रने सूचीमा कुन-कुन जन्तुहरू पर्छन् ?
- ₹ ले जापानी मुद्रा येन; र ₹ ले बेलायतको मुद्रा पाउण्ड स्टर्लिंगलाई जनाए जस्तै भारतको मुद्रालाई जनाउने संकेत चिन्ह के हो ?
- टेस्ट क्रिकेट सन् १८७७ देखि शुरु भएको हो । अब भन्नुहोस्, क्रिकेटको विश्वकप चाहे कहिले शुरु भयो ?
- अविवाहित पुरुषलाई अङ्ग्रेजीमा Bachelor भनिए जस्तै अविवाहित महिलालाई चाहे के भनिन्छ ?

सामान्यज्ञान-२८ को सही उत्तर

- संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्रमा २६ जून १९४५ (सानफ्रान्सिस्को, अमेरिका)मा पहिलो पटक हस्ताक्षर गर्ने मुलुकको सङ्ख्या ५० थियो ।
- नेपालको पहिलो आम निर्वाचन (२०१५ साल) संसद्को १०९ सिटका निम्ति भएको थियो ।
- न्यूयोर्क, अमेरिकालाई 'बिग एप्पल' शहरको नामले चिनिन्छ ।
- आजभन्दा १०० वर्षअघि (सन् १९११ मा) नेपालको जनसङ्ख्या ५६ लाख ३८ हजार ७४९ (पहिलो जनगणना त्यही वर्ष भएको हो) थियो ।
- वि.सं. २००७ मा नेपालमा ३२१ वटा (राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना, २०२८-३२ को दस्तावेज अनुसार) प्राथमिक विद्यालयहरू थिए ।

राष्ट्रको सर्वश्रेष्ठ न्यूज च्यानल

एभिन्यूज प्लाजा-११, त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं, नेपाल।

पो. व. नं.: २८०६, टेलिफोन: ९७७-१-४२२७२२२, फ्याक्स: ४२४८८९९, टोल फ्रि: ९६६००१-२२७२२

ई-मेल: atv@avenues.tv, यूआरएल: www.avenues.tv

अन्ताक्षरी-३०

			९		१०	
	८	४				११
			ह	२	नो	
			त			
	७		१			
१७				३	५	१२
			६			
१६		१५	१४			१३

नाम: _____

ठेगाना: _____

- १) तरुण युवक/जवान (३)
- २) हानी/घाटा/झ्याक (३)
- ३) नगद लिइएका ठाउँमा तिरिने नगदै रकम (६)
- ४) कुनै विश्वविद्यालयले आक्तनो संस्था अन्तर्गत सफलता प्राप्त गर्ने स्नातकहरूलाई उपाधि वा प्रमाणपत्र वितरित गर्ने समयमा मनाइने विशेष उत्सव (७)
- ५) उत्साह सेलाएको/आँट वा जांगर मरेको (४)
- ६) भनेको नबुझ्ने र नमान्ने/मूर्ख/स्वाँट (५)
- ७) चामलका मसिना टुक्रा (३)
- ८) परस्परमा खुकुरी आदि हतियार प्रयोग गर्ने काम/काटोछिनु (४)
- ९) च्याम्पी, ओखर, भुरुङ आदि घुमाउंदा नहली वा नदेखिने गरी घुम्ने चाल (३)
- १०) धन/सम्पत्ति/पैसा (३)
- ११) मस्तिष्क/गिदी/खोपडी (४)
- १२) खूब लड्न सक्ने/योद्धा/लडाकू (३)
- १३) शरीरका खास खास अंगमा हलुका स्पर्श गर्दा वा घोच्दा पैदा हुने हाँसो वा झस्को (४)
- १४) घोच्ने किसिमले टुप्पो तिखारिएको (२)
- १५) मान्छेको शरीरको काखी लगायत त्यसले स्पर्श गर्ने करङ आदिको भाग (३)
- १६) लोभ गर्ने/लालची/लुब्ध रहने (३)
- १७) सोझो ढङ्गले नभनी घुमाउरो पाराले भनिएको/अप्रत्यक्ष (३)

शब्दखेल-२८ को सही उत्तर

- तेर्सो: १) आयुर्वेद ३) हयुवा ५) लखन्तरे ७) मसान्त ९) खनक ११) मत
१२) हिम्मत १३) ल्याकत १४) धक १५) रावण १८) खबर २०) हलाहल
२२) टाकुरा २३) खलबल
- ठाडो: १) आश्रम २) दल ३) हरेस ४) वाहियात ६) खण्डन ८) सामूहिक
९) खतरा १०) कल्याण ११) मतलब १४) धनकुटा १६) वराह १७) टहरा
१९) रहल २१) लख

अन्ताक्षरी-२८ को सही उत्तर

- १) अचेतन २) नवोदित ३) तपतप ४) पलायन ५) नपुंशक ६) करकाप
- ७) परिस्थिति ८) तिहाइ ९) इद १०) दक्ष ११) क्षमा १२) मातृभूमि १३) मिनाहा १४) हानथाप १५) परिवार १६) रक्तपात १७) तटस्थ १८) स्थगित १९) तलुवा

पुरस्कार विजेता र सही समाधान पठाउने

शब्दखेल-२८: सही समाधान पठाउने सहभागीमध्ये
गोलाप्रथाद्वारा
छानिएका पुरस्कार विजेता: *नविन निराकर, बजेडीचौर-७, सिन्धु, सुर्खेत*

सही समाधान पठाउने अन्य सहभागी

- भुवनबहानुर शाही, चेतना मावि, राजुल, डडेल्धुरा
- पुरुषोत्तम कुमार झा, जनता उमावि, उग्रीपट्टी, महोत्तरी
- कृष्णबहादुर श्रेष्ठ, सागाचोक मावि, ठूलो सिरुवाटी-९, डडुवा, सिन्धुपाल्चोक
- शंकर पहाडी, जनजागृति निमावि, महादेवडाँडा-८, सिन्धुली
- चेतारा मिश्र, कालिका निमावि, दिपिक-२, बझाङ
- चन्द्रप्रसाद धिमिरे, पञ्चपोखरी प्रावि, चुचुरे-५, रामेछाप
- दिव्यराज सुवेदी, पञ्चकन्या प्रावि, ओखे-१, भोजपुर
- मोहन पौडेल, सरस्वती उमावि, डाँडाखर्क, खोटाङ
- चित्रकला खपाङ्गी मगर, बालज्योति प्रावि, कुसुमबोट, पञ्चवती-३, उदयपुर
- पशुपतिकुमार झा, राष्ट्रिय मावि, पिपराडी-६, महोत्तरी
- विना शर्मा, मेचीनगर-४, धुलाबारी, झापा
- ओमप्रकाश जोशी, वैजनाथ नमुना उमावि, महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर
- जनक चन्द, वैजनाथ नमुना उमावि, महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर
- पदमप्रसाद न्यौपाने, सेतीदेवी निमावि, साँघुटार-३, रामेछाप
- ओमप्रकाश झवाली, भासै जनसहयोगी मावि, भासै, गुल्मी
- विष्णु खतिवडा/डम्बर थापा, जनता मावि रौता, रौता-५, उदयपुर
- मनमोहन सुन्दर श्रेष्ठ, दुर्गा मावि, चन्द्रनिगाहपुर-१, रौतहट
- शंकर लुईटेल, नवदुर्गा मावि, दलगाउँ-३, भोजपुर
- कमल सुब्बा, कुरुले तेनुपा-५, बन्दुकेडाँडा, धनकुटा
- दिननाथ दुवाल, जनता उमावि, रामपुर-२, रामेछाप
- प्रेमबहादुर राई/आशा राई, मधुगाँवा प्रावि, भीरगाउँ-६, धनकुटा
- महेशराज/पल्लवराज जोशी, गोकुलेश्वर बहुमुखी क्याम्पस, गोकुलेश्वर, दार्चुला
- रानीज भण्डारी, परमानन्द सर गुरुकुल उमावि, देवघाट-२, तनहुँ
- वीर सिंह बगाल, खरकडा, दार्चुला
- देवराज श्रेष्ठ, उदय प्रावि तीनधारा, ओखलढुङ्गा

- अन्जु श्रेष्ठ, चन्द्रवती उमावि, वसन्तपुर-१, तनहुँ
- कृष्णदेवी राजवंशी, जनज्योति प्रावि झागाडोली-१, सिन्धुली
- गोविन्दप्रसाद आचार्य, जनकल्याण उमावि, पालुङ, मकवानपुर
- जनार्दन धिमिरे, भगवती मावि, नुवाकोट-५, अर्घाखाँची
- गंगा भुसाल, नुवाकोट मावि, विदिचौर, अर्घाखाँची
- नानीकाजी खड्का, सिङ्काली उमावि, तिङला-६, सोलुखुम्बु
- बुद्धि कार्की, बालेश्वर मावि, केरुङ-६, सोलुखुम्बु
- झलक शर्मा, सरस्वती प्रावि, थापालाना-१, पर्वत
- वैदेहीशरण यादव, उमावि बसविट्टी, वसन्तपुर-३, महोत्तरी
- विष्णुप्रसाद सुवेदी, हिमालय मावि, देउराली-४, पर्वत
- रमेश विकल, महेन्द्रोदय मावि, राम्जाकोट-५, तनहुँ
- शशिराम कार्की, जनता उमावि, सन्तकुटी, खजुरा, बाँके
- ओम भुजेल, भूपू सैनिक आमावि, भोटेओदार-८, लमजुङ
- राजेन्द्र ढकाल, सरस्वती निमावि, पालुङ-४, मकवानपुर
- राजकुमार के. सी, सरस्वती निमावि, पालुङ-४, मकवानपुर
- तुल्सीप्रसाद पौडेल, सरस्वती मावि, सहारे-८, सुर्खेत
- एल गौतम, सरस्वती मावि, सहारे-८, सिमघाट, सुर्खेत
- लक्ष्मी थापा मगर, मालिका प्रावि, सेलाङ-७, धादिङ
- विनोदप्रसाद यादव, मावि, निगौला-५, महोत्तरी
- कमला राजभण्डारी, गुरीस निमावि, जलेश्वरी-९, खोटाङ
- शनिराम यादव, शंकर निमावि, खरदरिया, दाङ
- पुस्तराज कँडेल, गण्डीदेवी निमावि, हर्दिनेटा-९, नरम, गुल्मी
- रूद्रप्रसाद दहाल, सुजाना निमावि, उर्लावारी-१, मोरङ
- धनन्जय श्रेष्ठ, चन्द्रवती उमावि, लेखानी-५, उदयपुर
- ध्रुवधन कुलुङ, बालेश्वर मावि, केरुङ-६, धुन्सा, सोलुखुम्बु
- पार्वती थापा मगर, गालु मावि, रत्नेचौर, म्याग्दी
- रामगोपाल यादव, उमावि, श्रीपुर-३, महोत्तरी
- कास्तिबहादुर रायमाझी, दुर्गानदी प्रावि, मझुवा-४, रामेछाप
- जनकप्रसाद भट्ट, फूलवारी उमावि, फूलवारी-१, कैलाली
- प्रेमकृष्ण श्रेष्ठ, भीमेश्वर-१, खुर्कोट, सिन्धुली
- रमेश शर्मा, राजकुलेश्वर आधारभूत विद्यालय, भीमेश्वर नपा-२, दोलखा
- नवीराज सापकोटा, सुन्तलाचौर उमावि, दमेक, बाग्लुङ
- संगीता बरुवाल जि.सी, फटकटुंगा निमावि, माझफाँट-२, पर्वत

- नरबहादुर भण्डारी, रौलेश्वर मावि, कालागाउँ, बैतडी
- माधव अधिकारी, जनहित उमावि, खनालथोक, काभ्रे
- देवीमाया प्रधान, लक्ष्मीनारायण प्रावि, वारिस्तम-४, भोजपुर
- लोककुमार श्रेष्ठ, जनसेवा उमावि, राडसी, रोल्पा
- मीराकुमारी खत्री, दीपेन्द्र निमावि, रिस्कु-६, उदयपुर
- उषा नेपाल, सिन्धुपाल्चोक
- हिरा धानुक बोहरा, शिवशंकर मावि, जोगबुडा-४, डडेल्धुरा

अन्ताक्षरी-२८: सही समाधान पठाउने सहभागीमध्ये
गोलाप्रथाद्वारा छानिएका
पुरस्कार विजेता: *डम्बर थापा/विष्णु खतिवडा, जनता मावि, रौता-५, रानीबास, उदयपुर*

सही समाधान पठाउने अन्य सहभागीहरू

- गणेशकुमार ओली, सरस्वती मावि, चेपाङ-१, सुर्खेत
- सविता सापकोटा, छविन-५, गोदखोला, मकवानपुर
- शेषकान्त अर्याल, जनजागृति निमावि, सुनवल-७, नवलपरासी
- कमला थापा, सरस्वती प्रावि, कल्लेरी-२, पेलकोट, स्याङ्जा
- मित्रलाल सापकोटा, विद्यावाचर निमावि, मेमेङ-५, पाँचथर
- उद्धवप्रसाद सापकोटा, महेन्द्र उमावि, छतिवन, मकवानपुर
- माधव अधिकारी, जनहित उमावि, खनालथोक, काभ्रे
- श्रीकुमार राई/धनबहादुर राई, साम्बुक टोक्सा प्रावि, रानीबास-३, भोजपुर
- काशीनाथ तिमसिना, खुँगा मावि, एकतीन-८, खाप्ते, पाँचथर
- लोकेन्द्र सिंह घटाल, लिटिल बुद्ध एकेडेमी, महेन्द्रनगर, भगतपुर, कञ्चनपुर
- भगवती अधिकारी, राम्चे प्रावि, बुकोट, गोरखा
- मोहनप्रसाद अधिकारी, मेमेङ-५, पाँचथर
- कुमारी थापा मगर, दिपेन्द्र निमावि, रिस्कु-६, उदयपुर
- मीनकुमार दाहाल, दिक्ले-४, खोटाङ
- शंकर लुईटेल, नवदुर्गा मावि, दलगाउँ-३, भोजपुर
- मीतू डल्लाकोटी, निमावि बजरहट्टी, वीरेन्द्रनगर-४, चितवन
- विर्खेबहादुर सारू, बालभैरव प्रनिमावि, थारी, सुर्खेत
- विष्णुप्रसाद पोखरेल, महेन्द्र मावि, राईपुर-५, तनहुँ

पैसाले कसरी काम गर्छ ?

युरोपेली राष्ट्रमा प्रचलनमा रहेको साँघो मुद्रा यूरो १०० ।

आधुनिक अर्थ-व्यवस्थामा पैसा मानव जीवनका लागि अत्यावश्यक वस्तुका रूपमा स्थापित भइसकेको छ । पैसाले एउटा मानिसको दिनचर्या मात्र हैन, ठूलाठूला महाशक्ति देश र विश्व अर्थतन्त्रलाई समेत वेलावेलामा हल्लाउने गर्छ । संसारमा भएका महासमरदेखि अहिले पश्चिमा देशहरूलाई सताइरहेको विश्वव्यापी मन्दी पनि पैसाकै कारण सिर्जित हो । यसै सन्दर्भमा व्याप्त आर्थिक मन्दी र सबैजनाले ऋणको भारी बोकिरहेको अवस्थामा १०० को नोटले कति छिटो काम गर्छ र सबै जनालाई ऋणमुक्त पार्छ भन्ने उदाहरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

केही महिना पहिलेको कुरा हो- आयरल्याण्ड आर्थिक मन्दीबाट ग्रस्त थियो । त्यहाँका सबै शहर सुनसान थिए । तीमध्ये एउटा सानो शहरमा सिमसिम पानी परिरहेको थियो । मन्दीले रोजगारी गुम्दा त्यो शहरका प्रत्येक व्यक्ति ऋणमा चर्लुम्म डुबेका थिए । यस्तो दिनमा एक जर्मन पर्यटक सोही शहरमा आइपुगे । उनी एउटा होटल अगाडि सवारी रोकेर होटलभित्र पसे । तिनले १०० यूरोको नोट टेबुलमा राख्दै होटल मालिकलाई भने, 'मलाई यहाँ एक रात बिताउनु छ । त्यसका लागि एउटा कोठा चाहियो ।' होटल मालिकले खुसी हुँदै चाबीको कुप्पा पर्यटकको हातमा थमाइदिएर माथिल्लो तलामा गएर कोठा छनोट गर्न अनुरोध गरे ।

चाबीको कुप्पो लिएर पर्यटक माथिल्लो तलातिर लागे भने होटल मालिक चाहिँ त्यो १०० यूरोको नोट हातमा लिएर पछाडिको ढोकाबाट मासु पसलेलाई तिर्न बाँकी बही चुक्ता गर्न हिँडे । होटल मालिकबाट १०० यूरो पाएपछि मासु पसले बड्गुर किसानको उधारो तिर्न बाटो लागे । १०० यूरो पाएपछि बड्गुर किसान पहिले ल्याएको दाना र इन्धनको बक्यौता भुक्तान गरेर ढुक्क भए । बड्गुरको दाना र इन्धन आपूर्तिकर्ताले त्यो १०० यूरोबाट स्थानीय भट्टीमा उधारो खाएको रकसीको बही चुक्ता गरे । आफ्नो बही उठेपछि भट्टी मालिकले पनि उधारो वेश्यागमन गरेको सम्झे र शहरको वेश्यालयमा तिर्न बाँकी रकम

तिरे । १०० यूरो हात परेपछि वेश्यालय सञ्चालक लामो समयदेखि तिर्न बाँकी होटलतिर लागे । संयोगले त्यो त्यही होटल परेछ, जसमा जर्मन पर्यटक बस्न खोज्दै थिए । आफूले तिरेको १०० यूरो सारा शहर एकफन्को लगाएर पुनः आफ्नै हातमा आएपछि होटल मालिकले खुसी हुँदै कन्तुरमा राखे । त्यसको केही क्षणपछि कोठा हेर्न माथि चढेका जर्मन पर्यटक तल ओर्लिएर आफूले खोजेजस्तो उपयुक्त कोठा नभएको भन्दै होटल मालिकसँग पहिला दिएको १०० यूरो फिर्ता मागे । होटलवालाले पनि विनम्रतापूर्वक १०० यूरो फर्काइदिए । पर्यटक अर्को शहरतिर हानिए ।

ती पर्यटकले होटल मालिकलाई दिएको १०० यूरोबाट न केही उत्पादन गरेको न कसैले केही कमाएको देखिन्छ ।

तर यो घटनामा साँच्चै कसले केही उत्पादन गरेनन् वा कसैले केही कमाएनन् भन्नु अन्यथा हुन्छ । किनभने, त्यो १०० यूरोबाट बड्गुर किसानले पुरानो ऋण तिरे । अब उनले पुनः उधारोमा दाना र इन्धन खरिद गरेर थप बड्गुर उत्पादन गर्न सक्छन् र होटल तथा रेस्टुराँमा मासु आपूर्ति हुन्छ । तर त्योभन्दा बही १०० यूरोको एउटा नोटबाट छोटो समयमै थुप्रै शहरवासी ऋणमुक्त भए । व्यावसायिक चक्र यसरी चलिरहन्छ । तर, यो अवस्था निकै असहज हो र यसलाई ऋणको धराप (डेब्ट ट्रायाप) भनिन्छ । यस्तो असहज अवस्थामा, कुनै एउटा व्यक्तिले ऋण तिर्न सकेन वा चाहेन भने स्थिति भयावह बन्न पुग्छ । तर, यस घटनामा १०० यूरोको क्रम विग्रिएन र जर्मन पर्यटकले आफ्नो रकम फिर्ता पाए ।

पैसाले कसरी काम गर्छ र मानव जीवनलाई सहज बनाउँछ भन्ने यो सानो उदाहरण मात्र हो । संसारमा यस्ता उदाहरण अनगिन्ती हुनसक्छन् । यसको सन्देश पैसाको उचित व्यवस्थापन गर्न सक्नुपर्छ र आयरल्याण्डको जस्तो अवस्था आउन दिनुहुँदैन भन्ने हो ।

आर्थिक अभियान दैनिकबाट

जहाँ नागरिक त्यहाँ नागरिक

दैनिक

epaper
www.nagariknews.com

Nepal Republic Media

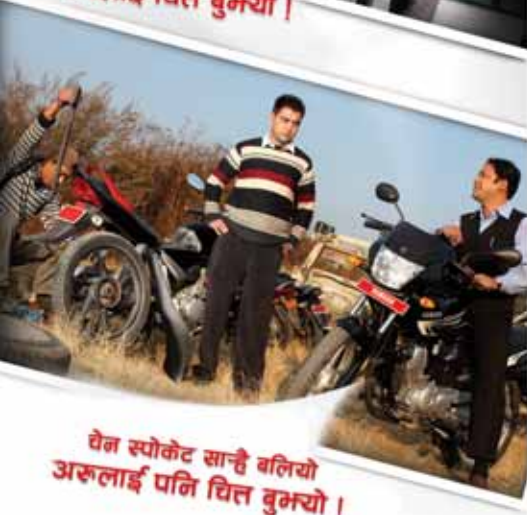
बल्ल चित्त बुभ्यो !

हेर्बा अति सुहाउँदो
सबैलाई चित्त बुभ्यो !

पिकअप र पावर यति राम्रो
उकालोमा पनि चित्त बुभ्यो !

घेन स्पोकेट सान्ने बलियो
अरुलाई पनि चित्त बुभ्यो !

पछिल्लो टायर निक्कै फराकिलो
मोड्दा चित्त बुभ्यो !

Special
Introductory Price
RS.1,49,900*

* Price after Discount (Limited Period Offer)